

DOM ^{IN} SVET

LEPOSLOVJU

: ZNANSTVU :

1912 ::::: LETNIK XXV. ::::: ŠT. 1

VSEBINA.

	Stran		Stran
Sama. Povest. Spisal F. S. Finžgar	1	 Slike. 	
Težke ure. Zložil Jos. Lovrenčič	6	Burne-Jones: Rajanje	1
Anno domini Zgodovinska novela. —		W. Kossak: Leta 1812.: Napoleon na Ruskem	5
Spisal Alojzij Remec	7	Arabska visoka šola	13
Istrski motiv. Zložil I. Mohorov	10	Pogled s Črne gore na Boko Kotorsko	21
Nekaj črtic o slovenskih pasionskih igrah		P. Hugolin Sattner	26
na Koroškem. Spisal dr. Fr. Kotnik	11	Polnočno solnce	29
V uboštvi in v hrepenenju. Črtica. — Spisal		Pročelje „Ljudskega doma“	32
Ksaver Meško	18	„Ljudski dom“ v Ljubljani: čitalnica	33
Črnošolec. Novela. — Spisal dr. Ivo Česnik	19	„Ljudski oder“ s sliko iz „Divjega lovca“.	35
P. Hugolin Sattnerjev oratorij „Assumptio		Zborovanje stavkujočih delavcev v Londonu	36
B. M. V.“ Napisal Stanko Premrl	26	Turški pešci	36
Otroške oči. Zložil I. Mohorov	28	Iv. Ev. Šarič	37
Borbe z ledom in temo. Spisal dr. V. Ša-		Prof. Mečnikov in dr. Salimbeni, poslana v Rusko	
rabon	29	Azijo proučevati kugo	38
Književnost	34	Na delu za „Društveni dom“ v Loškem potoku	40
To in ono	39		

„Dom in Svet“ izhaja 25. dne vsakega meseca.

Urednika: dr. Mihael Opeka za leposlovje, dr. Evgen Lampe za znanstvo in ilustracije. —

Založnik in lastnik: Katol. Bukvarna. — Tiska Katol. Tiskarna v Ljubljani.

Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravljanje v Katoliški Bukvarni.

BURNE - JONES: RAJANJE.

SAMA.

Povest. — Spisal F. S. Finžgar.

I.

Upokojeni oficial Janez Trpotec je sedel v tesni spalnici in se tiščal peči. Ni še pritisnila zima, komaj hladna jesen, pa je mož že zavijal revmatične noge s staro plahto in premestil oguljeni naslanjač od okna k peči.

V rokah je držal časnik, ki ga je dobival iz druge roke, že dokaj posvaljkanega in umazanega. Prečital ga je vselej od konca do kraja, novice po dvakrat, kolone „Izpred sodišča“ tudi po trikrat. Kake struje je list in katere stranke, tega mu ni bilo mar. Genil ga ni noben boj in nobena praska med strankami. „Neumnosti,“ je razlagal svoji ženi Baruši, „same neumnosti, da se ljudje takole dajejo in prepirajo. Revna je moja pokojnina, pa sem je vesel, da je vsaj mir. Če bi mene takole očitno trgali, zbolim, veruj mi, da zbolim.“

In zares, ko se je zadnjikrat tiskalo njegovo ime po listih med uradnimi vestmi, da je šel Janez Trpotec v pokoj, je bil mož tako razburjen, da je pri treh večerjeh pokazal ženi s prstom na dotično mesto v listu.

Ta večer je pa držal že dobro uro list v rokah in obtičal pri inseratu.

„Poizkusimo, tu moramo poizkusiti, in koj, jutri, da ne bo prekesno.“

List je spustil na kolena in gromko zakašljaj, da bi priklical Barušo, ki se je mudila v kuhinji.

In njegova dobra žena je poznala ta kašelj. Kmalu so se odprla vrata, in pred možem je stala žena.

„Viž, Baruša, kakor sva se pogovarjala, tako naj se zgodi.“

„Hudo je pravzaprav takole loviti kruha po svetu. Ko bi mogel dati človek Aleni svojo pamet! Potem seveda!“

„Kaj pa pravi Alena?“

„Hm, Aleno vendar poznaš, saj je tvoja hči! Smeja se in poje in tišči kakor ptič iz gajbe: vun, vun v svet!“

„Zato naj gre!“

„Naj gre, naj gre, da moreš tako govoriti. Ali nimaš nič srca?“

„Srca imam še preveč, ampak jesti imamo premalo. Jest, razumeš, ob tej draginji.“

„E, eno leto bi že še prebili. Nemara se v mestu kaj dobi.“

„Aha, v mestu! Jih čaka kakor duš pred peklom na skorjico pogače. Zato pa pravim: do kruha smo jo pripravili, sedaj naj si pomaga sama; kdor je preveč izbirčen, gre lačen od sklede.“

Baruša je skomizgnila z rameni. Mož jo je gledal vprašujoče, in ker ni odgovorila, je začel vnovič sam:

„O, poznam te, Baruša; vse dobre matere ste take. Kakor kokljica bi rada imela do smrti vse otroke pod perotmi. Lepo je to, nič ne rečem, in blagor se jim, ki to morejo. Vsak pa ne more, mi tudi ne! Menda je dosti za očeta, ako zaradi otrok komaj eno samo smotko na mesec pokadi, da se prihrani vsak vinar. Menda je dosti, ali ne?“

„In če bi jih deset, nihče bi ti jih ne oponesel.“

Trpotec je pogledal vnovič na inserat in na ženino opombo ni odgovoril. Zakaj zgodovina njegovega zakonskega življenja je pričala drugače, kakor je trdila Baruša.

„Po moji pameti in previdnosti se stvar ne da kar nič odlašati. Zato bi sodil: pokliči Aleno in zmenimo se vpričo nje.“

Za par hipov je že privrela hčerka Alena v sobo.

Kakor bi luč posijala v temo, kakor bi se življenje zasmejala ob pokopališču! Tak kontrast je nastal v sobi, ko je stopila živahna hčerka ob luči revne petrolejke pred stara dva. Tanka, boka in visoka, prav kakor poje pesem. Ni bila več skrito popje, pa tudi ni bil še razcvel cvet. Tisto mlado jutro je praznovalo dekle, ko z gredice zakipi cvetje, vse orošeno s solnčnim hrepenenjem, in kipi kvišku: k solncu, k življenju — vun v svet — v valove!

Njene rjave, zaupanja polne oči so gledale tako mirno in jasno izpod izredno bogatih kostanjevih obrvi, da bi ta bela roka brez skrbi segla po pisani čaši strupa, ko bi ji jo ponudil vesel smehljaj. Sama vera v življenje, samo hrepenenje po njem in ljubezen, ki je kakor v temi tavalala za nečem velikim, brezmejnim in sladkim. Dasi je bilo njeno cvetoče, žametno lice še čisti tip študentke, so se vendar v motnih konturah slabe luči že izrazito črtale klasične poteze njenega lepega profila, od katerega je odsevala energija, vsaj hrepenenje po svobodi in samostojnosti, kar so kot pečat potrjevale drobne ustnice, katere je ob važnem premisleku stisnila in zaeno s tankimi gubicami zasenčila jasno čelo. Kakor je hrepenela za počitnicami po dovršeni maturi, tako se jih je naveličala do gabnosti. Bogatejše tovarišice so odšle v letovišča, kmetiške so se razkropile po deželi — in ona je obtičala v mestu. Tiste sanjave svobode in sreče po maturi ni bilo. Iz gole želje, da bi svetu dokazala, kako je ‚dozorela dama‘ vsled mature, je šla parkrat sama v kavarno, si kupila cigaret, kadila in čitala najpikantnejše ilustrirane liste ter izkušala celo v kretnjah posnemati drzne velikomestne študentke, katerim je, tako je povzela iz slik, na rovaš emancipacije vse dovoljeno — in je vse lepo.

Ko je pa videla, da stem pri par stalnih biljardistih, pustih kvartopircih in časnikarskih moljih ni mogla izzvati nikakega občudovanja njene zrele svobode, se ji je pristudilo tudi to — in vsa njena notranjost se je zlila v eno samo gorečo željo: vun odtod, vun od tesne kletke svojih staršev — vun v življenje!

„Torej, Alena, kako bi?“

Trpotec je gledal v hčerko ponosen in kakor zamaknjen. Tudi Baruša ni odmeknila oči od njenega lica, od njenih valovitih, razpuščenih las ter se je spominjala svoje mladosti, ko je kot lepa hišna bojevala toliko bojev s priliznjeno lažjo gosposkih galanov.

„Saj sem že rekla, jaz grem! Kaj bi doma?“

„Ampak zasebna služba je to. Ko bi stopila še enkrat do nadzornika in bi mu razodela: tako in tako je pri nas!“

„Ne grem!“ je odgovorila odločno.

„Ta tvoja trmica!“ jo je rahlo posvarila mati.

„Trmica, seveda! Saj veste, kaj mi je ponujal. V Bukovje, v zasilno šolo, med tiste umazane kmete, ko vse diši po gnoju, po kravah, ko ni izobraženega človeka na milje daleč. Celo župnik je kmet, pravi kmet. Sam orje, vlačí, nosi strahovite škornje, kakor ruski mužíki, in na lojtrah se vozi v Ljubljano. Pa — ne grem v tako gnezdo, rajši za natakario.“

„To je pač začetek, ljubica. Sem tudi jaz izpočetka kuverte lepil in brisal aktom prah — no, pa sem le uradnik in imam pokojnino. Odspodaj se pride nakvišku!“

„Nekdaj morda že, sedaj je drugače. Vsi tako pravijo. Vsaka pravi: Le v hribe ne! Pogledajte mestne učiteljice! Ali so se kaj več učile? Nič. Ampak čakale so, da so takoj izpočetka prišle na dobro mesto. In sedaj se jim godi! Če se pa zariješ v hribe, ne prideš izlepa med ljudi. Ne grem, ne grem v Bukovje, rajši čakam deset let v zasebni službi.“

„Veš, oče, Alena ima prav, res ima prav. V hribih izgubi človek kredit, in brez tega, saj veš, kako je. In med tistimi umazanimi kmeti!“

„Torej poizkusimo tu!“

Oče je pokazal s prstom na inserat v časniku, ki ga je še vedno držal v rokah.

„Kar le, samo da grem stran.“

„Stran . . .“

Oče in mati sta zaeno ponovila to besedo, ki je zbolela kakor rana v srcu. Oči so se jima ovlažile.

Alena se je v hipu, ko je rezko izgovorila to besedo, sama preplašila izgovorjene besede in se zavedela, da je žalila. Iztegnila je roke, da so zdrsnili ohlapni rokavci nad komolce, in objela oba, očeta in mater, ki sta še z bolečino v srcu takoj odpuščala tej vroči krvi, ki je dehtela iz njenih poljubov, od njenih belih rok.

„Oprostita, ne zamerita, nisem mislila tako, nisem žalila, vaju bi tako rada imela pri sebi — vaju, samo vaju — ali vse drugo — to postopanje — ta prazni nič — to me goni proč — samo to

— in da bi gledala, kako si na starost zaradi mene ne smete nič privoščiti — to me peče — odpustita!“

Alena je razklenila roke, pa prišla očetovo staro glavo med dlani in ga še enkrat poljubila v lice in takisto poljubila mater.

Še so se svetile oči pritajenih solz, svetile očetu in materi in hčeri — ali te solze niso bile več grenke, to je bila sladkost, kakor jo rodi ljubezen, ki je pognala svoj sad na deblu družine.

„Alenčica, oj, vedno si bila taka. Blisk in vihar — potem pa solze. Vidiš, otrok, zato se bojim zate.“

Mati je popravila Aleni dolge lase, ki so se razsuli čez rameni in vznemirjene grudi. Kakor bi z roko dosegla davno svojo mladost, se ji je zdelo, ko so drseli Alenkini kostanjevi, mehki kodri skoz njeno velo dlan.

„Res je, moj otrok, brez preudarka si! Teplo te bo to med tujci.“

Oče si je s plavo ruto otrl solzo iz levega, bolehnega očesa.

„Med tujci bom previdna, drugače previdna kakor doma. No, pa nikar o tem ne govorimo. Pokažite mi še enkrat inserat!“

Alena je brala polglasno, nemirno:

„Posestnik in trgovec na deželi išče domače učiteljice za sedemletnega sinčka. Kraj prijazen. Plača po dogovoru. Želi, da se interesentinja osebno predstavi. Naslov pri upravništvu.“

„In ste šli danes v upravnništvo, oče?“

„Šel. Ga poznajo. Bogat človek je menda, veletržec z lesom. Pol ure od postaje je vas, samo pol ure. Smrekar se piše in Štefan mu je ime.“

„Ime je hudo kmetiško,“ je omenila mati.

„Kaj ime,“ se je nekoliko razvnel oče, „ime še ni človek. Tudi tvoje ni bilo po novem, dokler si bila še Barba; pa si vseeno uradnikova soproga, za med boljše kroge, ne?“

„Saj nisem nič rekla, kar tako mi je prišlo v glavo, ko sem ga slišala!“

„Ah, nikar se ne menimo o imenu! Mama, sedaj se dogovorimo, če se grem predstaviti ali ne?“

Alena se je stisnila k materi in ji ovila roko krog pasu.

„Kakor hoče oče, in ti! Saj vesta, da moja ne velja nikoli!“

Baruša se je še enkrat namrgodnila, ker jo je zbolela moževa opazka zaradi imena.

„In sedaj spet to! Ko vendar dobro veš, da še jesti ne upam, če ti ne ukažeš. Pa se iznebiš takele!“

Trpotec se je užaljen premaknil na stolu, da mu je zdrknila plahta s kolen. Alena se je naglo sklonila in ga odela.

„Očka, sedaj boste še Vi hudi! Ah, da sem tako nesrečna!“

Hči se je naslonila s komolcem ob star predalnik in stisnila ustnice, da sta se v kotih ob njih zarezali dve krepki črti. Roditelja sta se spogledala, oči so govorile in oče je odločil.

„Res je, to so neumnosti! Krog cilja hodimo, nepotrebno hodimo in se umikamo. Zato pravim in rečem: Mir in konec pravde in očitkov in vzdihov, potrebnih in nepotrebnih! Baruša, jutri zjutraj greš z Aleno k Smrekarju. Vlak odhaja ob pol sedmih. Takole!“

Trpotec se je povzpел v naslonjaču, da bi dodelil tehtnosti svojemu odloku in ukazu. Še z rokami si je pomogel, da se je vzpel njegov život višje, se nagnil celo nekoliko naprej v znamenje odločnosti. V tej umetni pozi je vztrajal nekaj trenutkov in motril ženo in hčerko izpod sivih obrvi. Ni povsem zaupal, da bi zmagal, ker tega mož ni bil vaje.

Ko je Alena slišala ta nenavadno odločni glas iz očetovih ust, so se ji hipoma razširile stisnjene ustnice, za njimi so se zasvetili drobni, krasni zobje, oblak umetnih gubic je skopnel na čelu — in veselo je tlesnila ob dlani ter se oklenila krog vratu očetu, ki se je ponižal v naslonjač.

„Hvala, očka — hvala, papači! Jutri gremo! Jutri gremo!“

„Že jutri? Ko bi pojutrišnjem . . .“ je izpregovorila Baruša, ne da bi ugovarjala, ampak samo zato, da je dostavila še svojo besedo, ker je bila tako dolgoletna navada.

„Ne pojutrišnjem, mama, kar jutri — jutri!“

„No, pa jutri! Katero obleko bi, kaj misliš, Alena?“

„Najlepše nikar za na kmete in na pot. Utegne deževati, ker me tako prijemlje v kolenih.“

„Oče, ti si čuden, ne razumeš! Najlepšo oblečeš, Alena, tisto moderno, in jaz tudi! Ne sme misliti zunaj tisti kmet, tisti Štefan, — bogve, kakšno ženo ima —, da sva prišli vbogajme prosit. Alena je uradniška hči — visoko izobrazena, z maturo; bi pa prišla prvič taka med tuje ljudi, da bi rekli, lej, kako je posvaljkana in utepena! Še tega je treba. Alena, le nobel! Naj zvedo tam zunaj, da si iz Ljubljane, da nismo kar tako! In pomisli, oče, — Baruša se je razgrela in se s širokimi gestami okrenila k možu — to pomisli, kako napneva vse drugačno ceno za šolanje tistega paglavca, če sva tudi na oči to, kar sva. E, ljubček, poznam svet! In da mi daš denarja dovolj! Sicer

ostaneva obe doma. S kolodvora se popeljeva z izvoščkom, da veš!"

"U, pol ure," je nenadoma zaskrbelo moža, ko je pomislil na ta po njegovi pameti čisto nepotrební strošek.

"Seve, pol ure, pol ure, — pet ur ti še hodim, zlahka, pet, tukaj pa ne, še pet minut ne! Da mi poreče kdo: o, škandal, taka gospoda pa peš! Seveda!"

"Mama, in če ne bo voza?"

"To je druga reč! Potem se midve zgroziva pri Smrekarju, češ, kakšna vas, kako gnezdo, še voza ni! In čast je rešena! — Sedaj se, Alena, takoj pripravi in potem spat! Jutri bo zgodaj dan. Lahko noč!"

"Lahko noč," je odzdravila hči in hitela žarečih lic v svojo skromno sobico. Ko so se že vrata za njo zaprla, je Baruša prišla za kljuko in naročala: "Alena, le nobel! In mature ne pozabi doma! — Sicer pa, kaj kmet razume," je dostavila prek možu in zaprla vrata.

"Veš, ljubi moj, za jutri takole naredimo: Zajtrk ti prinesem v posteljo, potem poleži, opoldne greš k 'Zlati racki', je poceni, pravijo, in poštene porcije, zvečer se pa itak že vrneva. Sedaj pripravi denar, jaz grem še za hip v kuhinjo."

Trpotec je samo prikimal, zadovoljno prikimal, ker se je domislil 'Zlate racke'. Žena je naglo odšla v kuhinjo, on je skrbno odmotal plahto z nog in drsal v gorkih opankah k predalniku, kjer je poiskal skromni prihranček, ki si ga je priščipnil redovno vsak mesec od pokojnine in ga skrbno varoval za nepričakovane sile in opravke. Ko je nabral nekaj kronic v dlan, se mu je zdela vsota že tako izredno težka, da je vrnil srebro nazaj v predalček in začel računati. Za vlak — karta za na oba konca — toliko voz — recimo — toliko — kmetiški koleselj menda ne bo tako drag kot mestna kočija — da, je že prav, dvajset kron ji dam. — Saj sama tudi ni brez nič — naj le tudi nekaj primakne, ker je toliko njena kot moja — naj le.

Ko je razpostavil kronice v lepo dolgo vrsto po predalniku, je počakal žene, ki se je naglo vrnila iz kuhinje.

"Na, Baruša, poglej jih!"

Oči so mu žarele, ko je s tresočim prstom kazal na zbor kronic. Kakor bele ovčice, so se mu zdele, na travniku.

Baruša je hitro štela: ena, dve, tri — — —

"Je že nekaj! Če bi pa še en desetak v papirju dodejal, bi bilo lepše; veš, lepše, ne da bi ga zapravila, seveda ne; ampak bolj se postavi človek, če ni sam drobiž."

"Drobiž, kakšen drobiž, saj je samo srebro!"

"No, saj nič ne rečem," je spravljal žena denar v pest — in ga zopet štela —, mož je pa ob vsaki številki prikimal in gibaje s prsti na roki kontroliral še enkrat izdano vsoto. Ko je izginila zadnja krona v ženino pest, je izpregovoril kakor nekda v uradu: "Prav."

Baruša pa je molče hudobno pomežiknila na levo oko in rekla:

"Še toliko se nisem nadejala! Skopušček!"

Trpotec je zinil, da bi razodel strah in jezo zaradi svoje prevelike radodarnosti; ali Baruša se je dvignila na prste in ga v trenutku, preden je izgovoril besedo, poljubila na lice.

"Takole je vselej," je zamrmral Trpotec zadovoljno in si obrisal z ogoljenim rokavom poljub z lica. Jeza, ki se je v hipu rodila, je s poljubom zamrla, in mož je udobno drsal nazaj k naslonjaču.

Baruša je še nekaj časa prenašala kronice v pesti in jih težkala s slastjo, kakor jo imajo ljudje, ki se jim reže tenek kosček kruha vse življenje. Nato se je pa lotila z mladostnim ognjem pripravljanja za drugi dan. Škripala so vrata visoke omare, hreščal predalnik, in žena je izbirala in zlagala na stol, na stari kanape, dokler ni kar trudna od tega tekanja po sobi dovršila svojega posla.

"Menda je vse," je sklenila roke in še enkrat pregledala. Potem je pa primeknila stol k možu, ki se je med ženinim skrbnim opravljanjem zamislil in zagledal v pobledelo, pisano zvezdo na stropu.

"Kaj smo učakali, Janez!"

Trpotec se je predramil iz sanjavosti.

"Taka je postava življenja!"

"Trda je. Verjameš, da me je sedajle, ko natančno premišljam, zakaj gre, kar zbolelo pri srcu."

"Zbolelo? Zakaj?"

"Uh, ti moški! Brez srca ste, čisto brez srca! Le pomisli. Človek se ubija, pritruje in strada, da odredi otroka. Ko je za kaj, ti pa kažejo po svetu z njim. In namesto da bi tebi služil in malo, vsaj malo povrnil, pa služi drugim — in drugim dela."

"Taka je postava življenja."

"Postava, postava, naj bo, če je, ampak je krivična. Ah, takole mladega dekleta in še lepega povrhu, pa samega v svet!"

"Ali jo boš pod lonec poveznila? Kakšna si!"

"Kakšen si pa ti in vsi moški! Ali je treba, da se potika toliko takih deklet, ki so učene in lepe in poštenih rodbin, križem sveta. Ali je tega treba?"

"Treba? Seveda bi ne bilo treba, če bi jim kdo vsako jutro nasul mizo z mano. Ta je pa skopnела v puščavi in je ni več."

W. KOSSAK:
LETA 1812.: NAPOLEON NA RUSKEM.

„Nalašč me ne razumeš, ker me nočeš, ker ste moški vsi enaki, sem že rekla. Koliko je ženinov, ki so pri dobrem kruhu, pa mar je komu pridne in dobre in lepe! Nič!“

„Ljuba duša, ali si čudna! Če hoče ženska moža, mora prav zaradi njega v svet, zaradi njega, da veš!“

„Kako pa! Ženske naj nore za moškimi! Narobesvet!“

„Narobesvet. Dobro, ga pa obrni na lice! Aleno doma zaprimo, in na vrata nalepi list: ‚Tu pridna in dobra in lepa deklica. Koj oddati. Kdor pa še ni v devetem činovnem redu, naj ne vpraša po njej!‘ Takole, če hočeš. Ali pa jo posodi trgovcu Bernardoviču v okno tja na Glavni trg!“

„Kako si grob!“

„Taka je postava življenja,“ je bolj deklamiral kot govoril Trpotec ter se zagledal zopet v zvezdo na stropu.

Baruša je obmolknila in iskala rute v žepu. Ko si je obrisala oči, je vzdihnila globoko iz prsi. Nato je še za časek pomolčala in še enkrat vzdihnila:

„Kakor je božja volja! — Pojdiva spat!“

Trpotec je vstal in še enkrat ponovil, monotono mrmraje:

„Taka je postava življenja!“

Medtem pa Alena ni razmišljala, kaka je postava življenja in se ni srdila na moške. Njo je prevzela samo ena edina misel: Vun — v življenje — v lepi, pisani svet.

Ko je stala pred zrcalom in si spletala kodre v tenke kitice, jo je prvič v življenju prevzelo s čudovito silo omamno, gizzdavo čuvstvo. Prevzelo jo je s toliko močjo, da je videla v steklu, kako je zardela sama pred seboj. In takrat so se stene njene ozke sobice še bolj stisnile, strop se je ponižal prav do nje, da je srce občutilo tesnobo. Nemirno je vztrepetalo in koprnelo: vun — vun — v svet — v življenje! Dajte solnca roži, dajte bele ceste in prostranega neba tej duši, dajte dvoran in blestečih kandelabrov temu prelestnemu telesu, dajte piti skritim sanjam iz studenca živih . . .

Vsa je vztrepetala, vsa drhtela. Široko odprtih oči hrepeneči sijaj je žarel v zrcalu, žarel in gledal za nepoznanimi cilji v daljavo, kjer je solnce, kjer je luč, kjer se smeja prostranost . . . Strop se je višal, stene se razmikale in kakor omotično se je zazibala bela postelj. In v njenih mislih ni bilo ne grenkobe slovesa, ni bilo oči materinih in ne očetovih, njene misli so bile same rože, in nad rožami skrivnostni vonj, nepoznan in neokušen, in vendar je tako silno žejalo po tem slaju njeno dušo. (Dalje.)

TEŽKE URE.

Zložil Jos. Lovrenčič.

1.

Mrtev je park, ne šumi,
le vzdrhti
še tu in tam,
ko da se duša v obupu bori
in ne ve, ne kod ne kam.

Ah, in jaz
sem v ta čas
tako sam! . . .

2.

Srce, ki si v daljo želelo,
kaj te je objelo
nocoj? —

Prišla
je spoznanja tema
in na mladih sanj setev
je padla kletev
nocoj! —

3.

Vagabund zapel je pesem:
Sanje vetru sem prodal,
morda on dobil bo srečo,
ki sem z njimi jo iskal!

Hrepenenje v lepi noči
mesečini sem izpel,
kadar se mi bo zljubilo,
bom njegovo klasje žel!

A princezinjo ljubezen
vzel je solnčni dan
in odšel je z njo svatovat
v sinji ocean! —

Vagabund zapel je pesem
in se nasmejal:
v smehu žalost in bridkost —
težko je slovo jemal!

ANNO DOMINI . . .

Zgodovinska novela. — Spisal Alojzij Remec.

I.

Jasna marčna noč je spala nad dolino. Brsteče drevje po travnikih je dremalo in sanjalo v rahli nočni sapi, na cesti so se premikale samotne sence, v vasi je včasih zalajal pes, a nenadoma zopet umolknil. Vse je bilo tiho, le vode so šumele in se penile v jasni mesečini.

Po sivih vaških hišah so bila ugasnila že vsa okna, tudi v gradu nad vasjo je bilo že temno. Le v gostilni ob cesti je še brlelo gornje okence, skoz močne železne križe so igrali rumenkasti žarki, rezali temno senco hiše in tonili v modrikasti lunini svetlobi.

V sobici je sedel ob mizi oštir Martin Vrabec, na strani ob steni je bila odprta težka, z železjem okovana skrinja, po mizi pa se je bleščalo zlato in srebro. Beneški cekini, nemške marke, laške lire, turški dukati in bogve kak denar še, ki so ga znesli vozniki in kupci od vseh krajev in dežel, je ležal, zložen v kupčke, pred Martinom. Zdajpazdaj je iztegnil oštir svoje dolge, koščene prste, se dotaknil tega ali onega kupčka, preštel in pokimal z glavo.

„Hvala Bogu, dosti se ga je nabralo. Samo da ne pridejo Turki zopet v deželo ali benečanski roparji ali pa domači tatje in rokovnjači!“ je vzdihnil in ljubeče pogledal po mizi.

Iz dalje, iz noči se je oglasilo peketanje.

„Oh, že gre kak tak nevernik!“ se je prestrašil in naglo začel spravljati denar v skrinjo.

S čudovito naglico se je peketanje bližalo.

Martin je bil spravil svoje bogastvo v skrinjo, jo zaklenil z dvema ključema, ugasnil svečo in poslušal. En sam jezdec je bil.

„Hvala Bogu, niso roparji!“ je vzkliknil Vrabec in stopil k oknu.

Jezdec se je ustavil pod oknom in težki udarci so zaropotali po vratih.

„Martin, odpri!“

A Martin je molčal, kukal skoz okence in izkušal spoznati nočnega gosta.

Zopet je zaropotalo.

„Martin, slišiš, Martin!“

Čudnovotel, prestrašen glas je bil, a Martin je vendarle spoznal poznega obiskovalca.

Splazil se je od okna in šel v pritličje. Vzbudil je hlapca, prižgal luč in šel odpirat.

„Kdo je?“ je vprašal, malce odprl vrata in tiščal verižico, s katero so bila še zaprta.

„Jaz, jaz, Blaž Velikonja . . . Odpri, Martin, za božjo voljo in me prenoči!“

„Hm, hm, pozen si, pozen . . .“ je mrmral Vrabec in odprl. Pred hišo je sedel na konju Blaž Velikonja, ki je tržil s konji po deželi in marsikateri zlat že zapil pri Martinu.

Prišel je hlapec, da popelje konja v hlev.

Konj je bil ves poten, jezdec pa se je zibal kakor v omotici na njem.

„Stopi s konja, no, da ga dene hlapec v hlev!“ je silil Martin.

„Pomačaj mi doli, Martin! Nisem jezdil sam, strašnega tovariša sem imel s seboj!“ je hropel Velikonja in podal oštirju roko, da mu je pomagal na tla.

Hlapec je odpeljal konja, oštir pa je spremil opotekajočega se gosta v hišo.

„Blaž, ti si pijan . . .“ se je razjezil, ko je posadil Velikonjo na klop. „Ves si zmešan, spat se spravi!“

„O Kristus, nisem pijan, nisem zmešan . . . Smrt je jezdila do vasi z menoj, Martin. Gori v Vipavi je bila že trda noč, ko je skočilo za mojim hrbtom na konja. S koščenimi rokami se me je oklenilo krog prsi in me davilo za vrat vso pot. Nisem se mogel ozreti, nisem se mogel oprostiti, tako me je tiščalo, a podil sem konja za žive in mrtve. In tu pred vasjo je skočilo na tla. Slišal sem, kako so zašklepetale kosti. Zapri vrata, zabij jih, Martin, da ne pride sem. Še zdaj me žge v grlu in v prsih. Strašno je jezdit skozi noč s takim tovarišem, kakor sem ga imel jaz . . . Žive dni ne bom več zdrav.“

Martin je malomarno poslušal in Velikonje niti pogledal ni. Vajen je bil pijancev in pripovedk o strahovih.

„Torej, ali naj ti še prinesem pit ali ne?“ je zazelhal.

„Martin, ne misli na pijačo — misli na smrt! O prijatelj moj, kako hudo, kako strašno mi je! . . .“

Velikonja je planil pokonci, z obema rokama objel oštirja in se ves težak naslonil nanj.

„Ali slišiš? Že ropoče in rožlja pri vratih . . . Tam zunaj je — smrt. Ali si zapahnil in zaprl vrata?“ je šepetal.

„Zapahnil sem jih, dvakrat zaklenil in cela truma roparjev jih ne more vlomiti . . .“ je odgovarjal Martin in se izkušal oprustiti.

„O Kristus, zdaj je pa pri oknu, ker ne more skoz vrata. Martin, glej! Ali vidiš goreče oči, ali vidiš belo lobanjo, blesteče zobe?“ je ječal Velikonja, se tresel in upiral oči v okno.

„Tam ni nikogar!“ ga je tolažil Vrabec.

A Velikonja je nenadoma posegel v usnjati pas, potegnil pištolo iz njega, napel in sprožil. Počilo je, šipe so se razsule po tleh.

„Velikonja — ti si znorel!“ je zavpil Martin in skočil od njega.

Ko se je dim razgubil, je sedel konjski pre-kupčevalec na klopi, v eni roki držal še kadeče se orožje, v drugi pa mošnjo denarja in strmel z izbuljenimi očmi v okno in v mesečino tam zunaj. Oštir pa je stal pred njim in ga gledal.

Mrzlično so se lesketale oči, smrtni strah je gledal iz njih, obraz je posivel, ustnice so drgetale, plašč se je razpel in prsi so se sunkoma dvigale.

„In vendar je prišla v sobo . . .“ je ječal Velikonja. „Proti meni gre . . . Davi me, duši . . . Beži, Martin, da še tebe ne pogubi! . . . Ná denar, daj ga cerkvi, naj bero maše za mojo ubogo dušo!“

Vrgel je mošnjo proti oštirju.

„Bolan si, Blaž, bolan. Vina ti skuham, da se spotiš, pa ti vse preide!“ je odgovoril oštir in pobral mošnjo.

„Daj sem denar! . . . Ti si goljuf in skopuh, denar skriješ in zakleneš. O Martin, tudi tebe pograbi smrt. O Kristus, Kristus . . . Vode, Martin . . . Vode!“

Velikonja je vstal, se opotekel par korakov proti oštirju, a nenadoma se zvrnil in obležal na tleh.

Tisti hip so se odprla vrata in hlapec je obstal prestrašen na pragu.

Na tleh je ležal Velikonja mrtev, Martin pa je tiščal mošnjo in s svetlimi očmi strmel predse.

„Božja roka ga je udarila . . .“ je ječal.

Hlapec je posvetil mešetarju v obraz, ki je bil ves začrnel.

„Ugonobili ste ga!“ je jeknil.

„Kje, kdaj?“ se je tresel Martin. „Mislil je ustreliti smrt, pa ga je zmagala ona. Kje je kri, kje rana? Glej tam razbito okno! Jutri pojdem povedat grofu, kako in kaj.“

„Ljudi skličem . . .“ je trepetal hlapec.

„Ne, ne — jutri, jutri . . . Zdaj je pozno . . . Polnoč je pretekla, idiva spat! Jutri se vse uredi . . .“

In Martin Vrabec je z drsajočimi koraki odšel iz sobe. Poizkušal je še zapah in ključavnico pri vratih. Vse je držalo trdno.

„Spat idi!“ je še ukazal hlapcu, ki se je obotavljal, in odšel po stopnicah v svojo spalnico. Vse je potihnilo.

Starec je odprl skrinjo, razsul denar iz Velikonjeve mošnje po mizi in ga začel preštovati.

Lep kupček ga je bilo. Pa Martin Vrabec se ga ni veselil kakor drugih svojih denarjev. Nekam čudno mu je bilo pri srcu, tesno v prsih, grlo mu je bilo suho.

Ozrl se je po sobi in poslušal. Ali ni doli v hiši nekaj zarožljalo? Ali ni vstal Velikonja, da ga zgrabi za vrat in terja od njega denar, ki ga je namenil v korist svoji duši, a ga Martin lepo zaklene med svoje bogastvo? Ali ne prihaja smrt, ki je zadavila sleparja?

Sveča je nemirno plapolala, vosek je kapal na mizo, sence so se premikale po stenah.

Martina je prevzel čuden strah, zgrabil je denar, ga sesul v mošnjo, vrgel jo v skrinjo in zaklenil.

Upihnil je svečo in legel. Globoko se je pokrtil z odejo in plahto, dasi mu je bilo neznosno vroče.

Poslušal je. Ali ne odpirajo tatovi vrat! Ali ni nekdo prišel v sobo s potuhnjenimi koraki, ali ni prišel za njim drugi, tretji? . . .

Zdrznil se je, vrgel odejo s sebe in planil pokonci.

Pogledal je po sobi. Nič. Le mesec je svetil skoz špranje pri oknih in pletel svoje žarke od okna na steno, na stare podobe nad posteljo, na tla. Nikogar ni bilo v sobi. Toda, ne — tam v kotu na skrinji je sedel nekdo.

Bila je smrt.

Martin je natančno videl, kako so gorele nje votle oči, kako je s koščenimi prsti tipala ključavnico, da bi jo odprla in pogledala, kaj je v skrinji.

Starec je padel nazaj na posteljo od groze.

— Kdaj je mogla priti v sobo? Ali je prišla po denar ali po njegovo dušo. Velikonja jo je nemara poslal ali pa kdo drugi, ki je zapil in zaigral v gostilni ob cesti vse svoje premoženje in denar, preklel Martina Vrabca, šel in se izgubil po svetu, se obesil ali pa storil kot ropar smrt na vislicah ali na rabljevem kolesu. Koliko jih je bilo, ki jim je bila gostilna ob cesti v pogubo! Martin se ni mogel vseh domisliti, kar jih je okradel in ogoljufal, a veliko jih je moralo biti, kajti v skrinji skoraj ni več prostora za nove zlate.

Zdaj pa sedi smrt tam na njih in hoče imeti njegovo dušo.

„Ne, ne — ti prokleta!“ je zaječal Vrabec, segel potihoma v kot ob postelji in privlekel težko mušketo k sebi.

S težavo se je obrnil in nameril cev proti smrti.

Toda čudno! ... Ni je bilo več; kakor bi pihnil, je izgubila in se razgubila v nič.

Puška je zaropotala v kot, Martin Vrabec se je pritajeno smejal.

„Ah, ti stara lažnivka — tvoj čas ni še prišel. Ni bila še ura, da bi me vzela ...“

Zatisnil je oči.

A zopet je zarožljalo tam na skrinji, ključavnice so zvenele, cekini so cingljali s tihim, porogljivim cvenkom.

Martin Vrabec je skoz napol zaprte trepalnice pogledal v kot in zopet ugledal tam smrt. Odprla je bila skrinjo, v roki je držala pest cekinov, rdečih, žarečih, stiskala in stiskala in skoz bele tenke prste je kapala kri ...

Martina je oblil mrzel pot, zopet je hotel iztegniti roko v kot, da pograbi mušketo, a čudna onemoglost ga je prevzela, tako da se ni mogel geniti.

Odprl je popolnoma oči in se zagledal v smrt. Izgubil jih je, poslušal, poslušal in polagoma se je vse zopet razgubilo v nič. Le vode so šumele zunaj po dolini, daleč nekje je pel slavec. Še nikdar ga ni poslušal Martin Vrabec, a nocoj je pazil z bolestno pozornostjo na njegovo pesem, ko jo je zaslišal, in zdela se mu je kakor tolažba iz lepših ur, zdelo se mu je, da prežene vse te grozne sanje, ki so ga s tako strašno resničnostjo mučile.

A slavec je umolknil, luna se je bila pomaknila naprej, žarki so končali svojo pot po sobi in črna tema je prišla. Zopet je šepetalo tu, šepetalo tam, rožljali so ključi, zveneli cekini, Martin Vrabec pa se je v vročici in omotici premetaval semintja. Davilo ga je in peklo v grlu in v prsih, ni več vedel, da pride za črno, strašno nočjo zlato jutro, ker se je že boril s smrtjo.

In ko je prišlo solnce s svojo jutranjo glorio, se je Martin Vrabec vil v zadnjih bolečinah.

Prišli so hlapci in dekle, ker gospodar ni tako dolgo vstal, in poslušali zunaj pred vrati. Vsi prestrašeni so bili, kajti doli v sobi je ležal mrtvi mešetar dolg in črn na tleh, iz gospodarjeve sobe pa je prihajalo čudno ječanje in hropenje.

Slednjič se je opogumil veliki hlapec Jernej in odprl vrata.

Napravil je par korakov v sobo in obstal pred posteljo.

„Gospodar, ali ste bolni?“

A Martin ga ni več poznal in ga ni razumel.

„Halo, ali si ti, Velikonja, konjski mešetar? Tam v skrinji je tvoj denar, vzemi ga in idi, odkoder si prišel!“ je ječal z žvižgajočim glasom, izkušal se dvigniti, a ni mogel.

Hlapec se je obrnil: „Po gospoda, po gospoda! Gospodar je pri koncu ...“

Stekli so po starega župnika.

Kmalu je prišel in z njim tudi grajski pisar Lichtenberg, ki je bil v službi grofov de Vacaneis, ki so bili sodniki in zapovedniki v vasi, da preišče, kako je z Velikonjevo smrtjo.

Župnik je šel v sobo k oštirju, pisar pa je sedel v veži k mizi, razgrnil polo papirja predse, začel izpraševati hlapca, ki je videl Velikonjevo smrt, in vse zapisal.

Ko se je župnik vrnil iz Vrabčeve sobe, je bil njegov obraz bled in prestrašen, a oko mirno in pogled očetovski, ko se je ozrl po družini.

„Kaj je, reverende?“ je vprašal pisar.

„Mors nigra ...“ je odgovoril župnik. „Vrabcu ne morem več pomagati, le v sveto olje ga denem ...“

Pisar je skočil kvišku, pobral papirje, se zavil tesneje v plašč in se poklonil.

„Z Bogom, reverende, in recite ljudem, naj se varujejo!“

Odšel je naglo, kakor bi mu gorelo za petami.

Župnik pa se je obrnil k navzočim in dejal: „Ljudje božji, molite in prosite Boga, naj odvrne od vas strašno nadlogo! Kuga je prišla v vas!“

„Kristus nebeški! ... Sveti Rok nas obvaruj!“ so vzkliknili hlapci in vile dekle roke. Odhiteli so po sobah in se kmalu vrnili z zveznji in culami in se razbegnili po vasi in po cesti ...

Župnik pa je s težkim srcem in z rosnim očesom odšel v cerkev, kajti slutil je hude čase.

Tačas pa je prišel po cesti od vipavske strani dolg in razcapan človek in se ustavil pred Martinovo kočjo, iz katere je bežala družina.

„Kam pa tako naglo, ljudje? Ali gori v hiši, ali je vrag prišel po oštirja?“ je vprašal.

„Beži, Križaj — kuga je v hiši!“ mu je zaklical pastir, ki je bil zadnji in bežal za drugimi.

Jaz se ne bojim. Nimam strehe, nimam zemlje, če me tudi vzame — škode ne bo. In sveti Rok, moj patron, me tudi kar tako ne pusti vragu ...“ je zamrmral Križaj in se zleknil na kamenito klop pred hišo.

Prišel je župnik, da dene Vrabca v poslednje olje, pred njim je trepetal mežnar. Le do vrat ga je spremil in se tam obrnil.

Stopil je k oknu, prijel se za železne križe in se zagledal skoz razbito šipo v sobo, kjer je ležal Velikonja mrtev.

„Križaj, ali se ne bojiš? Črna smrt je v hiši in nas lahko vse pobere...“ je dejal Križaju.

„Nič se ne bojim...“

„Glej, v sobi leži konjski mešetar Velikonja mrtev. Ves obraz mu je očrnel. On je prinesel bolezen boğveodkod.“

„Kaj, do sem da je prijezdil?“ se je čudil Križaj, vstal in pogledal v sobo.

„Saj res — snoči sem ga videl...“ je nadaljeval. „Po cesti sem šel, luna je sijala jasno, v Črničah je bila ravno enajsta. Tedaj je pridrvel za menoj črn jezdec, kakor bi ga veter nesel. Umaknil sem se mu v grmovje. Spoznal sem ga — bil je Velikonja. Pa misliš, da je sam jezdil?“

„Seveda... Saj je sam tu umrl...“ je odgovoril mežnar.

„Kajše! Za njim je čepelo na konju, belo, koščeno — bila je smrt. Za vrat ga je tiščala z dolgimi prsti in kimala z lobanjo in se režala, da so se bliskali beli zobje...“

„Beži, Križaj! Tebi se je sanjalo, ali pa si bil pijan...“ se je zasmel mežnar, ki je hotel z malomarnostjo zakriti svoj strah.

„Nisem bil pijan, tudi sanjalo se mi ni. Jaz imam drugačne oči, drugačno srce, kakor vi, malomarneži, ki živite mrtvo življenje, ki pravite v črni noči: E, zvezda se je utrnila, veter piha, drevje šumi, — mraz bo ali pa toplo vreme... Vi ste gluhi in povrhu še s slepoto udarjeni. Jaz pa vem in vidim: čudna znamenja se godijo, pošasti lete zadnje čase prek doline, njih plašči vihrajo nad vašimi strehami, ko vi spite in smrčite. A klasje je dozorelo, smrt je nabrusila koso in vse vas

vrag vzame. Pobere vas kakor Velikonja in Vrabca, ki sta bila velika sleparja pred Bogom in ljudmi...“

„Križaj, nevernik — ne govori slabo o mrtvih! Izpokori se rajši, tudi zate pride ura plačila!“ ga je prekinil župnik, ki je stopil tisti hip na prag.

„Po Martinu je tudi,“ se je razveselil Križaj. „Meni je snedel zemljo in dom, umoril ženo in me pognal po svetu... A zdaj ga je vrag vzel, jaz pa sem še tu, krepak in živ, da nastopim njegovo dediščino...“

Napravil se je v hišo.

„Križaj, sedma božja zapoved pravi: ne kradi! Zato se boj Boga in gosposke in si ob tej žalostni uri ne lasti niti vinarja, ki ni tvoj,“ ga je opominjal župnik.

„Kar je Martin Vrabec pokradel, to bo Rok Križaj sedaj povrnil. Gosposke in biričev se ne bojim. Ne bo jih blizu, ko izvedo, kak gost je prišel obiskat lepo našo vas... Z Bogom bova pa že še obračunala...“ je odgovoril Križaj.

Stal je na pragu, visok, koščen, iz sivih oči je sijala odločnost, ki jo more roditi le ura maščevanja.

„Ti, mežnar, pa glej, da izkoplješ grob za oba. Pokoplji ju na gmajno ali pa v sveto zemljo — vrag ju več ne izpusti iz krempljev. Vsakdo, ki bo pomagal, da prideta mrtva sleparja tja, kamor tičeta, dobi cekin...“

„Križaj, premisli se, da se ne boš kesal!“ je zaklical župnik.

Rok Križaj pa je bil že prestopil prag, da nastopi Martinovo dediščino in uredi njegovo bogatijo.

(Dalje.)

ISTRSKI MOTIV.

Zložil I. Mohorov.

Kakor bolna resnost,
kakor nad gomilo,
nad obrazom njenim
se je razgrnilo.

Majka stara dremlje;
lice razorano,
snivaš pesem tožno,
tebi le poznano?

„Solze, solze moje
so na kamen pale,
kamen se razsul je,
solze so ostale!“

NEKAJ ČRTIC O SLOVENSKIH PASIJSKIH IGRAH NA KOROŠKEM.¹

Spisal dr. Fr. Kotnik.

I.

Slovenska dramatika se pričinja koncem protireformacije. Protireformator škof Tomaž Hren je pozval l. 1596. v Ljubljano jezuite, ki so se posluževali različnih sredstev, da bi ljudstvo, ki se je poluteranilo, privedli zopet v naročje katoliške Cerkve.

Eno izmed teh sredstev so bile tudi „šolske komedije“, s katerimi so dvojno nameravali. Interne predstave so bile posebe namenjene njim izročeni šolski mladini, javne pa so imele namen, da bi si z njimi pridobili naklonjenost meščanstva. Že koncem šolskega leta 1602. so priredili take komedije. Jezuitska šolska drama je bila spisana v latinskem jeziku.

Leta 1625. se je vršila v cerkvi v nemškem jeziku igra: „Christus' Todeskampf im Garten.“²

V tem času se je začela tudi slovenska dramatika. Dne 6. februarja l. 1670. so uprizorili namreč jezuitski učenci „Pod Turnom“ „Raj“ (Paradies) „in lingua vernacula“ — tedaj v slovenskem jeziku. Slovenska drama izvira torej iz jezuitske šolske drame in ne iz „pasijskih obhodov“ v Škofji Loki, kakor se je dosedaj splošno trdilo,³ kajti te pasijske igre so se pričele šele leta 1721,⁴ medtem ko so jezuitski učenci že leta 1670. slovensko igrali. Seveda nimamo v to šolsko dramo nobenega vpogleda, medtem ko imamo od škofjeloške pasijske igre vsaj odlomek v Izv. M. K. l. c. tiskan.

A tudi izvun Kranjske so se vršile še pred letom 1723., v katerem se je v Škofji Loki prvič slovensko igralo, predstave v slovenskem jeziku.

V Rušah pri Mariboru je bila „praeparanda“. Že o sedmem ruškem duhovniku, Alfonzu Marianu († 1187), beremo, da se je mnogo bavil z vzgojo mladine in da so ga pri tem delu marljivo podpirali njegovi štirje kooperatorji. Župnik Jurij Co-

sina je ustanovil kolegij za pouk mladine in ga je otvoril skupno z dvema inštruktorjema začetkom leta 1645. s 15 učenci. Ta praeparanda je imela dosti obiskovalcev. Sprejemali so učence med 8. in 10. letom; začetkoma so sprejemali tudi starejše. Število učencev je rastlo z vsakim učnim kurzom in je doseglo pod Lukežem Jamnigom leta 1698. skoraj dvesto; leta 1701. je bilo 135 učencev. Šele ko je cesarica Marija Terezija ustanovila leta 1758. gimnazijo v Mariboru, so dijaki hodili tja študirat. Leta 1770. pa so praeparando v Rušah opustili.¹

Za časa župnika Lukeža Jamnigga (1676 do 1698) se je prvokrat svečano obhajala „ruška nedelja“ (Ime Marijino). Na cerkvišču so postavili oder, narejen iz listja,² in popoldne so uprizorili domači igralci igro („actio comica“).³

Slične predstave so se vršile nato vsako leto na ruško nedeljo ali na predvečer tega praznika do leta 1722.⁴ Snov teh iger je navadno bila verska. Kronika navaja med drugimi sledeče naslove iger: Marianum peccatorum refugium, Maria sollicita pupillorum tutrix, Materna Mariae erga suos clientes fidelitas, De Disma latrone poenitente (1699),

¹ Seidl J. G.: Maria-Rast. (Monographische Skizze.) Steierm. Ztschr. II. Jg. I. H. 1835 (str. 25—40). O Rušah je znana še sledeča literatura: „Drobtinice“ (1865—1866). Tu je članek spisal sedanji ruški župnik č. g. Wurzer, ki je tedaj bil tam kaplan. „Südsteirische Post“ 1891., tudi od Wurzerja. Kollmann J.: Maria-Rast in Untersteyer ein alter Wallfahrtsort und einst eine berühmte Academie. Der Aufmerksame 1833, Nr. 103. Hofrichter J. C.: Chronik von Maria-Rast in Untersteier. Buchdr. Fr. Leyrer. Puff R.: Maria-Rast bei Marburg. Steiermark National-Kalender 1857, str. 30—40. Fridolin Kavčič: Ruška gimnazija. I. M. K. (1896) str. 69—75. Skoraj vse te razprave so spisane na podlagi ruške kronike, ki jo je po letu 1742. spisal Augustin Marian. Ta mož se je pisal pravzaprav Mežnarič, kakor mi je ustmeno sporočil č. g. župnik Wurzer. Jaz sam sem vpogledal v kroniko. Naslov se glasi: „Notata Rastensia. Ex antiquissimis documentis desumpta et Varijs, fide humana dignis, autographiis Synoptice' descripta.“ Omeniti je še, kar piše dr. Puff o Rušah v knjigi „Marburg“ I. str. 178—189.

² Pegma theatrale. Kronika str. 83.

³ Kot datum sem si zabeležil 14. september 1618, kar se ne strinja s Seidlom, ki pravi „unter Lukas Jamnigg 1676—1698“.

⁴ Seidl str. 30—31.

¹ Ta spis smo prejeli že za lanske letnik. Toda ker smo bili začeli nekoliko prej priobčevati A. Sušnikov opis pasijskih iger v Oberammergauu, smo ta članek odložili.

Uredništvo.

² Primeri A. Trstenjak: Slovensko gledališče, str. 8—9.

³ Izjema je dr. Kidrič, ki je v kritiki Sketove slovstvene čitanke v Archivu na ta nedostatek v slovenski literaturi opozoril.

⁴ Glej Trstenjak str. 23 in Koblar Izv. M. K. II. 115—125.

De Joviniano Imperatore mire correcto, s prologom, medigro in epilogom. To igro je spisal pater Siegfried iz Šent Pavla na Koroškem.¹ Iz kronike se ne da določiti, v katerem jeziku so bile spisane navedene drame. Toda iz denarja (vstopnine), 200—300 gld., ki so ga za to dobivali, se da sklepati, da so se vršile predstave pred mnogobrojnim občinstvom, ki je razumelo le slovenski in nemški jezik. O eni sami taki igri, ki se je vršila 13. junija leta 1700., katero je spisal benediktinec Aegydius, je izrecno omenjeno, da se je vršila v nemškem jeziku in da so jo ponavljali v soboto pred ruško nedeljo tudi v slovenskem jeziku.²

Mesto, ki govori v kroniki o tej predstavi se glasi: „Dominica Dedicationis producta fuit in Theatro Germanica Declamatio per R. D. Aegydius O. S. B. composita, qua dein in lingua Sclavonica versa Sabbato ante Dmca. Raftensem populo producta fuit.“³

Ker so bili romarji, ki so romali v Ruše, pač večinoma Slovenci, je tudi verjetno, da so se vršile predstave večkrat v slovenskem jeziku. Slabo se je godilo 15. septembra l. 1709. kapucinskemu patru Germanu, ko je hotel uprizoriti prizor iz pekla. Opekel si je „oculum canonicum“ (desno oko) in si je polegtega še osmodil brado in obraz.⁴

V nedeljo po ruški nedelji l. 1722. se je zadnjič uprizorila „actio comica“.

Iz vsega tega razvidimo, da nam začetka slovenske dramatike ni iskati v pasionskih igrah v Škofji Loki, ampak da se je že prej v Ljubljani (1670) in v Rušah na Štajerskem (l. 1700.) igralo v slovenskem jeziku. Slovenska drama ima torej svoj izvor v šolski drami, kajti predstave v Rušah so bile le imitacije jezuitskih dram, katere so koncem šolskega leta jezuitje v vseh šolskih zavodih uprizarjali. Namen ruških „actiones comicae“ pa je bil, nuditi romarjem, ki so omenjene nedelje v velikem številu priromali tja, razen cerkvenega opravila tudi nekaj nabožno-dramatskega. Stem so zadostili na eni strani ljudski radovednosti, na drugi strani pa so jim nudili Rušani tudi nekaj moralčno poučnega. Tako pa se je ojačila tudi božja pot, kar razvidimo iz vsot, ki so jih romarji tam pustili.

Drugi stadij razvoja slovenske drame so obhodi in procesije, ki so jih kapucini

v Škofji Loki prirejali. Ti obhodi so za nas raditega važni, ker se je govorilo pri njih v slovenskem jeziku, medtem ko se je pri procesijah in obhodih, ki so jih prirejali ljubljanski in novomeški kapucini, govorilo nemški.

Ti obhodi pa niso pasionske igre v ožjem pomenu besede, kajti posamezne prizore so vozili po vrsti po mestu okoli. Vstavljen tekst, ki so ga sodelujoče osebe med obhodom večkrat ponavljale, je služil samo razlagi posameznih živih podob.

Ti pasionski obhodi so torej čisto različni od pravih pasionskih iger.

II.

Pri nas Slovencih ne moremo govoriti o tem, da bi se bile kakor pri drugih, večjih narodih razvile pasionske igre polagoma iz cerkvenega obreda, kajti prevzeli smo jih jako pozno od naših severnih in zahodnih sosedov.

Andrej Schuster, p. d. Drabosnjak¹, je prestavil pasionsko igro šele l. 1818.

Prav zanimiv je predgovor igre, ki je Drabosnjakova duševna last. Večkrat pozivlja čitatelje, naj ne iščejo strupa v pasionu, in se že v prologu zavaruje proti vsaki slabi tendenci, ki bi mu jo kdo očital. Jako se je trudil, ko je prestavljal igro, prevedel jo je, kakor je pač mogel:

Jes sim tu na koroshko lhpraho djav
Nar bueli koker fim moguću prediau.

Nekateri bralci bodo iskali v prevodu napak, se z nekaterimi besedami ne bodo strinjali in bodo njegove „rajme“ zasramovali. V svoje opravičilo pravi, da premalo razume. Dovolj je prebiral Sveto Pismo:

Jes fim sveto fhrieft dovoli prabirou
De fim se fkorej tamei zvedi² firau³.

To je znamenje, da je mogoče sam tuintam veliko dodal iz svojega in da se ni oklepal tesno nemške predloge. Njegova pamet mu ne pripušča kaj boljšega; zato tudi ne išče nobene časti:

Ker mene moja pamet vezh kne perpušti
Sa vol ta⁴ ne pögeram obedna⁵ zhafti.

¹ Glej o njem: Dr. Fr. Kotnik: Beiträge zur Volksliteratur Kärntens. S. A. aus d. 60. Prgr. d. Staatsobergymnasiums zu Klagenfurt. 1909/1910, str. 3. in sl.

² = zraven (dabei).

³ = zirov (irren) ‚ziran človek‘ v koroškem narečju = znoreli človek.

⁴ = zavoljotega.

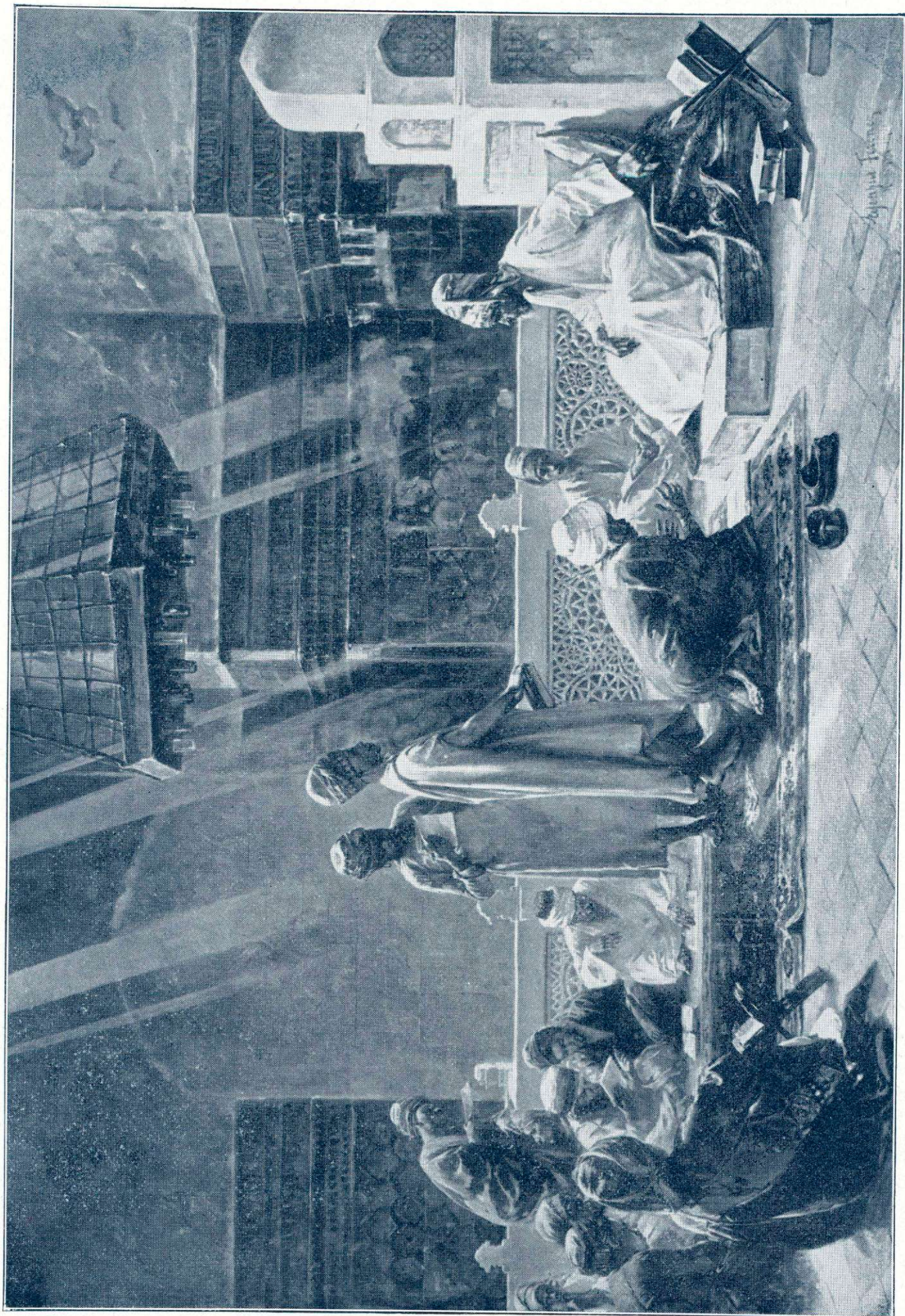
⁵ = nobene.

¹ L. c. str. 30—31.

² L. c. str. 31.

³ Kronika str. 99.

⁴ Kronika str. 123.

ARABSKA VISOKA ŠOLA.

Napravil je to po srednji meri, ker je najslabši človek v katoliški veri:

Jes lim to naredov per enej frednej meri
Sato ker sim te fhlahtejsh v tej katolhnej v verei.

Na dveh mestih izraža željo, naj bi bralci samo dobro iz tega čtiva črpali, kakor bučele, ki nabirajo strd in vosek:

Jes le shelim kaker buzhele kje rofa prezh
De dobojo fterdi noi volika vezh
Jes le shelim de bi kaker buzhele fterd nabrali
Alj bofta to kaker dobri kriftijani brali.

*

Že Drabosnjak sam je mislil na uprizoritev svoje pasionske igre. V predgovoru namreč pravi:

Ker je Bog taku ftrafhnu na krishi vilou
Sa ta vola je biua usa ta moja misou
To ludem v raimah na snanje dati
De bo mogou usakateri brati
Sakai moi fraid bi tak biu
De bi jeft entakai¹ bratrou dobiu
De bi je k tej komedijej zue sbirou
Ino prou zue komandierov
Ali se bojo ani nauzhiti teli
Bomo to shaloftno komedijo imeli.

Mislil je torej, da bodo ljudje pasionsko igro radi brali.² A tudi na uprizoritev, katero bi sam vodil, je mislil. Ali se je igra uprizorila že za časa Drabosnjaka, nam ni znano. V rojstni fari našega ljudskega pesnika, na severni slovensko-nemški meji, med Vrbskim in Osojskim jezerom, se je ustanovila družba igralcev, sestoječa iz kmetov, njih sinov, kočarjev itd., ki so leta 1842., torej v času, ko je naš Drabosnjak še lahko živel, uprizorili to igro. Ne smemo prezreti tega, da je najstarejši rokopis te igre (1841) iz Kostanj.

Ker so pa Kostanjčani po beležki³ dr. Vatroslava Oblaka igrali pasion že leta 1840. v Svečah v Spodnjem Rožu, lahko sklepamo, da so ga že prej začeli igrati.

¹ = entekaj = toliko.

² Kako pa jo naj berejo, če ni tiskana? Igra je morala biti ali tiskana, ali pa so jo pomnoževali rokopisno, kar se je pri takozvani „ljudski literaturi“ redno dogajalo. Primerjaj o tem različne rokopise ali pa na Kranjskem Matija Nagliča, o katerem je spisal Fr. Rebol študijo v „Času“ 1908 in 1909.

³ Oblakove beležke je dobil prof. Iv. Grafenauer od takratnega župnika Podkloštrom gosp. Einspielerja, pozneje prošta v Tinjah. V teh beležkah je nekaj mest iz rokopisa B (1854) [Glej Beiträge pod Bibliographie] in nekaj statističnih dat o slovenskih protestantih v podkloštrskem sodnijskem okraju ter nekaj navodil, kje naj bi se iskalo Drabosnjaka, ki pa ne vodijo na pravi sled. To so iste beležke, ki jih navaja prof. dr. M. Murko v spisu „Dr. V. Oblak“ v Knezovi knjižnici VI. str. 186 pod črto. Rokopis, ki ga navaja Murko, str. 187, je rokopis B (1854). Oblak je tudi pripravljaval razpravo o slovenskih ljudskih igrah (l. c.).

To komedijo je nato uprizarjala kostanjska družba vsako sedmo ali deseto leto.¹ Trstenjak nam o teh predstavah ne poroča ničesar več. Na Kostanjah pa so jo še večkrat igrali, tako leta 1886. „Mir“² poroča: „Na Gozdanjah nad Vrbo (Köstenberg) bo letos ‚Igra Kristusovega trpljenja‘ 25. in 28. marca in 4. in 11. in 18. aprila, vselej od 1/2 2. do 6. ure popoldne. Slovenci, pridite pridno gledat!“ A igrali igre niso samo vsako sedmo ali deseto leto, ampak večkrat. Takoj drugo leto (1887) so jo zopet uprizorili na Kostanjah. „Mir“ nam o tej predstavi poroča: „Iz Zgornjega Roža. (Predstava Kristusovega trpljenja) ali po nemško ‚Passions-spiel‘ je nas več Rožanov vlekla na Gozdanje. Cvetno nedeljo ob 2 popoldne se je predstava pričela. Ljudi je bilo veliko stotin ne samo iz sosednih ampak tudi iz daljnih krajev. Slišal sem praviti, da so clo iz Celovca deželni predsednik g. baron Schmid s svojo gospo in z drugo gospôdo prišli gledat in poslušat. Prostor, kjer se predstava vrši, je nek skedenj na Koreninah; gumno je oder, na katerem se igra, poslušalci in gledalci pa stojijo pod milim nebom. Predstojnik cele družbe, ki ima pri predstavi kaj opraviti je Filip Tepan po domače Jörgl v Trežčah; Silv. Tepan p. d. Kurnik predstavlja Kristusa, Marija Tepan Marijo, Jak. Lepušič Pilatuža, Juri Lepušič pa Judeža. Unih oseb pa ne vem imenovati. Govori in poje se vse po slovensko. Vse je šlo prav dobro, prav po mojstersko se je obnašal Kristus. Kedar pride do tega, da Kristusa peljejo h križanju, ravna se procesija proti bližnjemu klancu, kjer so postavljeni trije križi. Ko Kristus s križa glasno zakliče: ‚Dopolnjeno je!‘, začno pokati možnarji in oznanjajo svetu, da je Kristus s svojo smrtjo svet odrešil. Vsem, ki so imeli pri tej predstavi kaj opraviti, gre hvala in zahvala, kajti dostojno in lepo so vsi rešili svojo nalogo. Kar se denarja glešta, pride cerkvi in šoli v korist. Ne bilo bi napačno, timveč želeti, da bi se take ljudske igre vpeljale po več krajih. Marsikaj nerodnega in pohujšljivega bi izostalo.“³

Kostanjska družba je imela svoje lastno leseno gledališče pri Žvanu, ki je bilo jako primitivno. Zadnji konec stoji na stebrih, sprednji pa je prislonjen na breg. Tla pred sprednjim delom se polagoma vzdigujejo, kar je pripravno za gledalce, da vsi lahko vidijo. V bližini je grič, ki je služil za „Kalvarijo“.

O drugih predstavah kostanjske družbe nam ni nič znanega.

¹ Trstenjak: Slovensko gledališče str. 196.

² Letnik 1886, 10. in 25. marca.

³ „Mir“ l. 1887., 25. aprila.

III.

Po Trstenjakovem poročilu se je l. 1862. ustanovila v Maloščah pri Bekštanju druga igralska družba, ki je predstavljala igro na Škocijanski gori pri Bekštanju. Trstenjak pravi (str. 196), da je ta kmalu zaspala. A to ni res. O tej družbi mi je izporočil č. g. Juri Jerman, župnik v Št. Štefanu pri Bekštanju, sledeče:

Pasijske igre so se predstavljale v naši fari gotovo že pred 50 leti, in sicer na Škocijanski gori, kjer je bil postavljen nalašč za to oder — precej velika lesena stavba s streho. O teh stvareh ni nikjer nič zapisanega. Predstave so bile jako veličastne in dobro obiskovane, kakor so mi že pred 25 leti ljudje pripovedovali. Ko so nekateri odlični igralci deloma zboleli, deloma umrli, okoli 15 let v naši fari ni bilo nobene predstave. Tudi kostumi so se v tem času strgali in so zastareli. Celo reč je zopet oživil J. Graber, p. d. Kramarič, slikar, načelnik požarne brambe in gostilničar v Št. Štefanu. Tekst je isti kot ga rabijo igralci v Lipi nad Vrbo, katerega je spisal Andrej Schuster. Preden se predstavlja igra, se mora vsakikrat prositi c. kr. okrajno glavarstvo za dovoljenje. Prošnjo mora podpisati tudi župnik, ki z načelnikom požarne brambe takorekoč jamči, da se pri predstavi ne zgodi nič pohujšljivega in protiverskega.¹ Naši igralci so igrali to igro tudi v Št. Jakobu v Rožu, v Borovljah in Žabnicah in v Bistrici na Zilji. Ko se je začelo zopet igrati pred desetimi leti, sem vprašal tudi ordinariat za dovoljenje. Ta je začetkoma imel pomisleke, a igre ni prepovedal.²

Leta 1905. so ti igralci igro trikrat uprizorili, 16., 24. in 30. aprila. Čisti dobiček sta dobili cerkev in požarna bramba.³

IV.

Tretja družba, ki uprizarja igro, se nahaja v župniji Lipa nad Vrbo. Nastala je vsled tega, ker so se nekateri kostanjski igralci sem preselili. Leta 1905. so zopet igrali, prej pa sedem let nič, ker je bil vodja igre, g. Martin Rumpolt, bolan.⁴

Lipška družba je igrala tudi drugod po Koroškem. Dne 24. in 25. marca l. 1899. je uprizorila igro v Goričah pri Borovljah. Doma, v Tmari vesi

pri Lipi, je tega leta igrala petkrat, 31. marca, 7., 14., 22. in 25. aprila. Posebno dobro je bila obiskana predstava v Goričah pri Borovljah, tako da je prišlo v blagajno 500 goldinarjev čistega dobička. Potrebuje se pri igri 34 igralcev. Če so šli ti kam drugam, je dobil vsak po en goldinar za „ceho“, drugo je dobila cerkev.¹ „Mir“ (l. 1889., št. 5., 10. marca) ima sledeče vabilo: „Kristusovo trpljenje se bo po naših kmečkih umetnikih v slovenskem jeziku predstavljalo v Goričah pri Borovljah dne 24. in 25. sušca, v Tmari vesi pri Rožeci pa petkrat, in sicer 31. sušca, 7., 14., 22. in 25. aprila. Vsi prijatelji slovenske umetnosti so vljudno povabljeni in prošeni, naj stvar podpirajo, da si naši kmečki igralci pridobé vedno več pomočkov in se tako lepa navada za stalno utrdi. Navadno plačujejo gledalci po 10 krajcarjev, velikodušnosti pa se ne stavijo nobene meje.“

Naslednje leto je igrala ta družba dvakrat pri Podkloštru in dvakrat v Čačah v Ziljski dolini. Pri Podkloštru so jo igrali 16. in 19. marca, v Čačah pa 23. in 25. marca.² Poročevalec je o igri v „Miru“ (1890, str. 49 in 50) sledeče poročal: „Na četrto postno nedeljo predstavljala je v naši fari pri g. Orašu znana lipška družba Kristusovo trpljenje. Ta družba ima 32 udov³ in vsi so jako izurjeni igralci. Posebno pa se je odlikoval Judež Iškarijot, ki nam je v prvem delu svoje vloge predstavljal človeka, ki hlepi le po denarju in po posvetnem blagu in v tem nesrečnem poželenju celo svojega Gospoda zataji in za bornih 30 srebrnikov proda! V drugem delu pa pride Judež do spoznanja, on izprevidi, kako hudo se je pregrešil, a prepozno je. Hudič, ki je dobil Judeža v svojo mrežo, ne izpusti ga več, ampak dovede ga do obupanja in pelje v nesrečno smrt. Po smrti se še prikaže nesrečna duša Judeževa in milo toži, koliko mora zdaj v peklu na večne čase trpeti.“ Nato poročevalec nekoliko moralizira in nadaljuje: „Pa tudi drugi igralci so jako pohvalno igrali. Ne morem tukaj vsakega posebej omenjati, omeniti hočem le, da se je Kristus izvrstno predstavljal. Postava, vedenje in govor dotičnega igralca so popolnoma odgovarjali vzvišenosti in svetosti osebe, ki se je predstavljala. Z mirno in v srce segajočo besedo je poučeval svoje apostole, naj se vedno ljubijo med seboj in naj ta njegov nauk razširijo po celem svetu. Ko je ljubeznivo tolažil svojo mater in ginljivo jemal od nje slovo, ko je na Oljski gori milo prosil svojega nebeškega Očeta, naj mu odvzame ta kelih trp-

¹ „Die Art der Aufführung (Inszenierung, Kostüme usw.) darf nichts Anstößiges und den Anstand Verletzendes enthalten.“ Erlaß der k. k. Bezirkshauptmannschaft Villach vom 11. April 1905., Z. 1054.

² Iz pisma župnika Jermana z dne 13. februarja 1906.

³ Kakor izvem, se je zdaj ta družba razšla. Prodali so tudi večinoma vse kostume in gledališko opravo.

⁴ Naslednji dati so povzeti po ustnem poročilu Martina Rumpolta in nekaterih letnikih „Mira“.

¹ Poročilo Rumpoltovo.

² „Mir“, l. 1890., 10. marca.

³ Rumpolt pravi 34!

lenja, lesketala je marsikateremu solza v očeh paznih poslušalcev." Nato zopet nekaj moralizira in nadaljuje: „Že iz navedenega razvidite, da je ta predstava jako poučna. Želeti bi torej bilo, da bi se Kristusovo trpljenje predstavljalo po vsem Slovenskem, in da bi se tih predstav udeleževali Slovenci radi in v spomin pobožnim namenom. Ker pa to želim tudi jaz, naj povem, kar mi pri predstavi ni ugajalo. Kakor sem poizvedel, sestavil je besede za to predstavo — prepis imam tudi jaz v rokah — neki preprost kmet v Maloščah pred kakimi 30 ali 40 leti. Pisana je igra v narečju, kakor se govori okoli Blaškega jezera in ob Dravi; nahaja se pa v njej mnogo nemških in precej robotih izrazov. Ti bi se morali na vsak način odstraniti in z lepimi slovenskimi nadomestiti in sploh vsa igra preložiti na jezik, kakor se nahaja v knjigah. Družba sv. Mohorja bi potem lahko to igro o priložnosti vzprejela med družbine knjige, in tako bi se s tem „Kristusovim trpljenjem“, ki je po vsej vsebini in mislih res prav dobro sestavljeno, seznanili Slovenci po vseh pokrajinah slovenskih.“

„Mirov“ poročevalec trdi, da je sestavil to igro pred 30—40 leti (torej 1850—1860) preprost kmet iz Malošč in da je pisana v narečju, ki se govori v okolici Blaškega jezera in ob Dravi. V Maloščah je bila, kakor smo že omenili, gledališka družba. Pasijska igra pa, katero je ta igrala, je kostanjska igra, ki jo je že leta 1818. predstavil Andrej Schuster-Drabosnjak iz nemščine. Maloška družba se je sestavila okoli leta 1862. Nekdo je moral igro iz kakega kostanjskega prepisa prepisati. Zatorej lahko sklepamo, da je omenjeni kmet samo prepisovalec igre, nikakor pa ni njen avtor. Tudi letnice 1862 — (1850—1860) se približno ujemajo. Kar se tiče narečja, v katerem je pisana, pač prevladuje kostanjsko, ki je ljudem, kateri so komaj dobre tri ure oddaljeni (Malošče—Kostanje), dobro znano.

Iz Jermanovega poročila vemo, da je nastala bekštanjska ali maloška družba pred kakimi 50 leti — torej približno okrog leta 1856. To se precej ujema s poročilom v „Miru“, ki trdi, da je tisti kmet predstavil igro v letih 1850—1860. Trstenjak trdi (l. c.), da je nastala leta 1862. Ne bomo se torej motili, ako trdimo, da je nastala ta družba med letom 1850. in 1860., ker vsa poročila razen Trstenjaka ne navajajo ravno določene letnice, ampak jo samo približno določajo, kar je povzročilo ljudsko izročilo, ki v letnicah ni posebno natančno.

Na podlagi najstarejšega prepisa pasijske igre, ki se še mogoče nahaja kje v Maloščah, bi

se dalo marsikaj dognati. Toda jaz dosedaj nisem dobil nobenega rokopisa te družbe v roke.

Kostanjska ali Drabosnjakova pasijska igra je bila skoraj po vsem slovenskem Koroškem znana. Predstavljali so jo v Rožu, v celovski okolici, v Ziljski, Kanalski in Podjunski dolini. Igra se je ljudem jako priljubila. Da je spisana v narečju, to ni omejevalo nje razširjenja.

Tri gledališke družbe so predstavljale isto pasijsko igro. Najstarejša je kostanjska, ki je bila že pred letom 1842. ustanovljena in je mati obeh drugih (bekštanjske ali maloške med letom 1850. in 1860. in lipške l. 1888.).

Vsaka izmed teh je imela ali še ima svoje „ljudsko gledališče“, lasten oder, ki stoji pod milim nebom, ki je pokrit in ki služi jeseni, v hudi zimi in poleti, v časih, ko ni „gledališke sezone“ kot shramba za seno, slamo itd.

Kostanjske družbe ni več. Njeni hčerki pa še sedaj delujeta in sta obe uprizorili zadnjikrat leta 1905. pasijsko igro. Od tega časa ni nobena več igrala. Mogoče se zopet oživi lipška?

In tako sega Drabosnjakovo delovanje v današnje dni. In vsled tega je naš kmet-poet kulturnega in narodnega pomena.

V.

Na cvetno nedeljo leta 1905. sem bil navzoč pri predstavi pasijske igre v Tmari vesi pri Rožeku. Igro je predstavljala lipška družba. K prireditvi so prišli ljudje po tri ure daleč. Igralci so kmetje, kmetski sinovi, kočarji, kmetice in dekleta. Družba ima v Tmari vesi lastno „gledališče“, ki je razdeljeno v dva dela. Spredaj je oder, vzadi pa garderoba za igralce, kjer poje med igro tudi kor svoje pesmi, ki pa se ne prikaže na odru. Na obeh straneh odra so kulise. Kolikor sem mogel takrat videti, sta samo dve vrsti kulis. Na enih so naslikane palme — predstavljajo torej vrt —, na drugih so stebri, ki predstavljajo sobano, kjer se vrši svet velikih duhovnov itd. — Na zastoru je naslikan Jezus na Oljski gori. Za kulisami so ob stenah na obeh straneh klopi, kjer sedijo med predstavo radovedni otroci in zastopniki „inteligence“. Drugi gledalci stoje na trati, ki se polagoma vzdiga, tako da vidijo tudi tisti, ki stoje vzadi, kar se vrši na odru. V prostor za garderobo vodijo na desni strani vrata. Spredaj, kjer je zastor, je stavba odprta. Celo „gledališče“ je torej jako primitivno, leseno in podobno šupam za seno.

Igra ima tri dele: 1. predigro (šefarjava pesem, v nemških igrah „Die Schäferrei“), 2. pasion do hoje

na Kalvarijo in 3. hoja na Kalvarijo ter križanje. Prva dva dela se uprizarjata na odru, „v gledališču“, tretji del pa pod milim nebom med hojo na Kalvarijo in „na Kalvariji“. „Kalvarija“ je v Tmari vesi majhen grič, na katerem stojijo trije križi. Ta krajevna premestitev dejanja ima to slabo stran, da mora ob slabem vremenu tretji del izostati, ker kostumi preveč trpe. Tako je moral tretji del radi slabega vremena tudi na cvetno nedeljo 1. 1905. v Tmari vesi izostati. Ako je slabo vreme, za gledalce tudi ni prijetno na prostem stati, če pa razpno dežnike, pa zadaj stoječi nič ne vidijo. Na Kalvarijo jezdijo nekateri na konjih.

V kostumih opazamo tuptam velik anahronizem: Veliki duhoven nosi mitro. Vojaki so moderni ali pa napol moderni. Poveljnik nosi rdeče hlače in kavalerijsko sabljo. Smrt ima belo prteno obleko, ki se trdo oprijemlje telesa. Hlače in telovnik z rokavi tvorijo eno celoto. Obleka se vzadi zapenja. S črnimi, debelimi črtami so na prsih in nogah označene posamezne kosti. Glavo pokriva smrtna maska. V roki nosi Smrt puščico.

Judež ima rumeno, plašču podobno obleko (znak sramote v srednjem veku!). Peter ima v sedmem prizoru ključ in meč. „Judeževa Duša“ (kot oseba), ki nastopi po Judeževi smrti, je kot duh s tem označen, da ima oči zavezane. Drugače pa se ujemajo kostumi s pestrimi slikami iz Svetega Pisma, ki visijo po kmetskih hišah. Rekvizite, ki jih rabijo pri predstavi, se ujemajo skoraj popolnoma z onimi, ki jih navaja Schlossar (I. str. 332) v pasionski igri iz Krške doline na Koroškem. Anahronizmi v kostumih pasionskih iger, ki jih predstavlja preprosto ljudstvo, pa se nahajajo povsod, kjer igrajo kmetje.¹

Dobrega pastirja je predstavljal g. Weiß, kmet v Želpračah, ki je igral tudi neko apostolovo vlogo. Ovčarica je bila kmetska hči, Marija, kmetica. Marto je predstavljal ovčarica. Smrtno in Judežovo vlogo je igral Miklavž Klement. Posebno mu je pristojala vloga Judeža. Občinstvo se je smejalo nekaterim Judeževim vlogam, on pa se obrne proti njim in pravi, naj bodo mirni, ker je dejanje resno in ni nič smešnega na njem. Kot Smrt je imponiral Miklavž Klement s svojim patetičnim glasom. Vodja igre, g. Rumpolt, je imel vlogo Petra in velikega duhovna. Slabše je igral

„stotnik“, ki je bil kot vojak precej okoren. Če pa vpoštevamo izobrazbo igralcev, moramo reči, da so vsi rešili svojo nalogo dobro.

Vpliv, ki ga je imela predstava na občinstvo, je bil različen. V Judeževih, hudičevih in nekaterih Smrtinih prizorih se je občinstvo smejalo. Proti koncu pa sem opazil, da se je oko marsikaterega gledalca rosilo; neki kmet (imena ne vem) je res izvrstno igral Kristusovo vlogo. Ta mož imponira že s svojo zunanostjo, s krepko postavo in naravno lepo črno brado.

* * *

A še drugo slovensko pasionsko igro imamo koroški Slovenci. Otel jo je, kakor marsikaj drugega, smrti marljivi in zase skromni koroški zgodovinar, č. g. Štefan Singer, sedanji župnik v Logi vesi pri Vrbi. Ta je našel kot provizor v Železni Kapli rokopis (4°, str. 146), ki ima sledeči naslov:

„Komödia od Kristusouiga Terpinja, katiro so nekidei na te ueliki zhetertig inu na te uelikinozhni Pondelik v Kapli spilali.“

Igra obsega tri dele in poigro (sklepno igro). Prvi del so igrali na veliki četrtek podnevi, drugi del zvečer istega dne, tretji del in sklepno igro pa na velikonočni ponedeljek. Kakor je razvidno iz rokopisa, se je vsa igra vršila na odru in nič na prostem. Po moji sodbi je igra iz začetka devetnajstega stoletja — akoravno so nekatera mesta bila pozneje pripisana.

Če primerjamo Drabosnjakovo pasionsko igro ter pasionsko igro iz Železne Kaple, vidimo, da sta popolnoma drugačni.

Tudi igra iz Železne Kaple je predstavljena iz nemščine. Navodilo za igranje je pisano v nemščini, kakor je bilo v srednjem veku n. pr. pri nemških igrah latinsko — ko je ljudski jezik začel prodirati v slovstvo.

Koroški Slovenci imamo torej iz začetka 19. stoletja dve pasionski igri, izmed katerih ima vsaka drugega avtorja in drug vir. Tudi mi smo slovstveno živeli, tudi naše ljudstvo je bilo dovzetno za duševno hrano, kar nam pričajo razen Drabosnjaka in Andrejaša še razni drugi „ljudski pesniki in pisatelji“, o katerih dostikrat še imen ne vemo, ki pa so zapustili med ljudstvom svoje proizvode, katere je to prepisovalo in negovalo kot dragocen zaklad do današnjih dni.

¹ Primeri o tem tudi: Rudolf Waizer: *Culturbilder aus Kärnten. Neue Folge.* Klagenfurt, 1890, str. 69.

V UBOŠTVU IN V HREPENENJU.

Črtica. — Spisal Ksaver Meško.

Pozno v noč sem se vrnil. Doma me je čakalo izporočilo: „Na izpoved!“

Nekaj minut pozneje sva se s cerkvenikom potopila v temno, molčečo noč. Iz stare kovinaste svetilke, okrogle, krožinkrog preluknjane, je lilo skoz male, podolgovate luknje le toliko svetlobe, da nama je za silo kazala, kod se vije pot.

Skoro osemdesetletna starka je pričakovala svojega Gospoda in Boga, da naredi račun z njim in se pokrepča z njim za pot v večnost. Bila je sirota, da je ni bilo enake v bližini. Gospodinjala je zetu, delavcu s štirimi malimi otroki. Žena delavčeva, bolničina hči, je pred letom zapustila moža, ko je bil najmlajši otrok šele nekaj mesecev star. Šla je za drugim; zdaj živi v mestu z njim.

Stopil sem v nizko, zatoхло sobo. Drobná sveča v začrnelém svečniku na mizi jo je le za silo razsvetljevala. V postelji za durmi je spalo vseh četrero otrok. V postelji ob drugi steni je zdihovala bolnica.

Otrok se nobeden ni predramil, ko sva s cerkvenikom vstopila. Le največja deklica, petletna, je ob cingljanju zvončka malo privzdignila glavo; zašepetala je nekaj nerazumljivih besed in je takoj spet spala.

Bolničín zet in cerkvenik sta odšla iz sobe. — — — Končala sva.

„Zdaj pa se zgodi, kakor je božja volja!“ — je govorila bolnica s težkim glasom. Sopla je naglo in hropeče, z roko se je prijemala za izsušene prsi in je strmela v strop, ki je bil od brljave luči le slabo razsvetljen, dasi je bila soba nizka.

„Le kaj bo z otroki, z ubogimi črvički? Da jim je mati to storila! Da jih je mogla pustiti! — Nobeden otrok mi ni delal takih skrbi kakor ta. Vsi so dobri in pridni. A ta mi naredi tako sramoto! O Jezus, Jezus!“

V hropeče ihtenje so se prelile grenke tožbe.

Sredi sobe pa je stal zet-delavec, majhen, suh in slaboten. Ob joku taščinem se je razvnel. S slabotnimi rokami je nervozno mahal po težkem vzduhu in se je srdil z visokim glasom:

„Takšna žena! Zapusti moža in živi z drugim. Saj vendar ni več neumno dekle. Zakaj pa me je vzela! In otroke pusti! Kdo pa naj jih vzgaja? Jaz moram na delo. Kako pa naj sicer živimo?

Mati? Saj ne zmorejo več vsega dela. Dosedaj so se silili. A zdaj jih je zmagalo. In kaj bo, če umrejo?“

Naslonil se je ob mizo. S slabotno roko si je brisal potno čelo in si gladil redke lase. Plašno in bolestno so mu begale oči od jokajoče bolnice na speče otroke, od otrok spet na bolnico.

„Ko bi se vrnila! Saj ve, v kakšnih stiskah smo. Siromaštvo, bolezen, otroci brez oskrbe! Niti ne opere jim nihče. Kako bi naj mati? Saj se še sami v postelji ne morejo dvigniti.“

Utihníl je in premišljeval.

Iz postelje pa so se med ihtenjem slišali bridki vzdihí: „Tako sramoto mi je naredila! O moj ljubi Jezus!“

„Ko bi vsaj mesečno kaj dala za otroke! Da bi vsaj perico plačal.“

Smilil se mi je v srce. Vendar sem vedel, da mu z lažnivo besedo ne bo pomagano. Zato sem govoril naravnost.

„Težko bo. Če je padla že tako globoko, da otrok pozabi . . .“

Ni me poslušal.

„Vse je tako drago. Samo perici sem moral dati ta teden tri krone. Dve kroni in pol pa na dan zaslužim. Stanovanje drago, kje pa je živež?“

Umolkníl je; utrinjal je svečo. Slišalo se je le glasno, naglo dihanje bolnice, tišje, enakomerno dihanje otrok.

„Ko bi se Vi za stvar zavzeli!“

„A prisiliti je ne morem, naj se vrne k Vam.“

„A da nikjer ne bi stanovanja dobila! Ko bi to dosegli. Saj so vendar še zakoni! In pravijo, da tudi po posvetnih zakonih ne smejo kar tako skupaj živeti. Ko bi na magistratu ali glavarstvu dosegli, da jih povsod izženejo in razženejo.“

„Bojim se, da ne bo mogoče. Zakoni — veste, hudo je dandanes z zakoni. So in niso.“

„Vem, vem. Povsod je tako: za siromaka ničesar! Niti pravice ne!“

Razsrdil se je.

„Ah, saj je ne maram več! Ne sme mi več pred oči. Bi mi le deco pohujšala! — Kaj bo z otroki, ko izvedo, kakšno mater imajo! Ne, ne sme mi blizu!“

Glas mu je drhtel. A zdelo se mi je, da ni bilo samo od jeze. —

Že sva stala s cerkvenikom na cesti pred to veliko, mračno delavniško kosarno. Kar sem opazil, da sem pozabil na mizi rožni venec.

„Počakajte malo! Takoj pridem.“

Polagoma in previdno sem se po temnem in zatohlem hodniku pritipal do duri. Potrkal sem in vstopil, dasi mi nihče ni rekel: „Noter.“

Bedni mož je sedel na velikem stolu ob mizi, kamor je pač omahnil, ko sem sobo zapustil. Drobna glava mu je zlezla povsem med

rame, da se mi je zdel majhen in slaboten kakor otrok.

Nič začudenja ni pokazal, da sem se vrnil. Tudi ni povprašal, čemu sem spet prišel. Kakor se ne bi bila poslovila, mi je spet zagotavljal:

„Ne, ne maram je, ne sme priti. Vun jo vržem, ničvrednico!“

Zdaj sem slišal in čutil jasneje nego poprej: iz slednje besede je kričalo hrepenenje in prošnja:

„Pridi, pridi! Vse ti odpustim!“

Človeško srce — večno nemirno, hrepeneče vekomaj...

ČRNOŠOLEC.

Novela. — Spisal dr. Ivo Česnik.

I.

Nad zemljo je ležala pomladanska noč. Tiha je bila dolina, tihi griči, tihe strme gore s skalnatimi čermi. Le sova je skovikala nekje v preperelem duplu in reka je šumela v mogočnih vrtincih mimo vasi.

Tam pod hribom je stal mlin, veliko in prešerno poslopje z zamreženimi okni. Kraj njega so se penili valovi globokega slapa v blede mesečini, ki se je igrala na šelestečem drevju, prvih nageljnih in vrtnicah na zagrajeni gredi.

Čez reko je držala brv. Nanjo je stopil iz gozda človek, dolg, suh in škiljast. Razmršena brada je štrlela na desno in na levo, ohlapne hlače so se bile razcefrale že davno na gležnjih, hodnja srajca je bila odpeta za vratom. Norec Groga je šel pod mrežasto okno, za katerim se je skrival rožmarin, majaron in nagelj. Pomaknil je široki klobuk na zatilnik, vzel iz žepa piščalko, sedel pod hruško na klop in zažvižgal tako lepo in prijetno popevko, kot je ne zadrobi kos v prvi pomladi, ko išče družice.

„Ne sliši me,“ je mrmral, ko se ni odprlo okno po dokončani pesmi. In pričel je iznova.

„Noče me slišati,“ je tožil, ko je prenehal z novo melodijo. Zamišljeno je sedel in gledal tisočere kapljice, ki so se blestele v mesečini in pršele iz žlebov ob kolesih v globino. „Vem, logarja ima rada, Roberta. Na Štefana je pozabila, ker je šel v črno šolo. Mene pa ne mara, ker sem grd in ubog in se mi vse smeji. Odkar sem oblekel hlače, se mi rogajo.“

In res so zbijali ljudje šale z Grogom, z njegovo hojo in njegovimi besedami. Le piščalko so mu privoščili. Priznali so, da je izboren piškač,

da mu ni dobiti para v devetih farah. Kako ne bi bil dober piskač! Saj je ciganskega rodu. Pred tridesetimi leti ga je pustila mati za vasjo zavitega v umazane cunje. Stari Poklukar, reven gostač, ga je našel in prinesel k županu. Občinski možje so mu dali malega poredneža v izrejo. — Odslej boš vsaj imel kako delo, Poklukar, in ne boš jedel zastonj našega kruha, je rekel oče župan. Poklukar je redil Groga in ga vzgojil s palico. Tako je vcepil norcu v srce sovraštvo do vseh ljudi.

Groga je temno pogledal in zaklel.

„Pravijo, da sem nor. Moram znoreti, ker ne čujem ljubeznive besede. Le iz Cilkinih ust sem jih čul že mnogo. Zato jo imam tako rad, a ona me ne mara. Privošči mi dobro besedo, a mara me ne, ker sem grd in ubog! Da sem bogat in lep, bi me marala.“ — Skremžil je obraz, pokriličja z dlanmi in se naslonil s komolci na kolena.

Tedaj je prikorakal mimo mlina samotni potnik. Njegov obraz je bil bel kot alabaster, velike modre oči so bile zamišljene, kot da gledajo v večnost, vitka postava, odeta v črno obleko, je bila gibka. Potnik se je ustavil, oči so se ozrle po oknih, srce je zadrhtelo.

Norec Groga je začul stopinje, planil pokonci in zagledal potnika.

„Ali si ti, Štefan, črnošolec? Ali si res? Ne zacopraj me!“

„Da, jaz sem, Groga! Ne boj se me!“

„Haha, ti si ušel! Zaradi te, haha! Pa Cilka te ne mara več, ljubi logarja Roberta.“

„Kaj praviš, Groga?“

„Haha, črnošolec, zacopraj ji, pa bo imela rada tebe. Čemu pa imaš Kolomonov žegen in črne bukve? Ko bi jih imel jaz, bi se mi godilo dru-

gače. Cilko bi zacopral, da bi me imela rada, vso vas bi zacopral, da bi znorela. To bi se potem smejal, haha!"

Groga je odšel čez brv in izginil v grmovju, črnošolec Štefan je pa stopil pod hruško, sedel na klop in razmišljal norčeve besede.

— Ali je resnica, ali je laž? Ali sem prišel prepozno? Vse leto sem se trudil pogasiti plamen. Iz ljubezni do matere sem odšel v samoto, premagoval sem se, velik kamen sem zavalil pred duri nekdanjih spominov. Pa so prišli ponoči kot tatje in odvalili skalo in trkali na vrata mojega srca. Od prvega dne, ko sem prestopil semeniška vrata, do danes — sami boji, ena sama velika srčna boleost. Prav mi je. Čemu sem silil z glavo skozi zid? Čemu sem se hotel vtihotapiti v svetišče, kjer smejo prebivati samo izvoljenci Gospodovi? Cilka me je ljubila, oče Primož je bil zadovoljen, da dobi učenega zeta — a materine solze so me gnale v tiho samoto. In medtem je logar preslepil dekle, logar, moj prijatelj!"

Črnošolec Štefan je slonel na klopi, oprt ob palico. Rdeče ustnice so mu trepetale v boleosti, črn klobuk je zdrknil na travo in gosti kodravi lasje so zablesteli v mesečini.

— Zakaj sem storil zdaj ta korak? Cilka bi se omožila in bi bila srečna, in jaz bi se umiril. Tako pa napravim materi, dobri materi, bridkost in grenkost. Toda glej, nisem mogel drugače; moj Bog, ti veš, da nisem mogel. — Nemara pa ni res, kar govori norec! Morda pa še ni pozabila name. — Jutri vidim, jutri pojdem k Mlakarju. —

Tako je sedel, razmišljal in zadremal. V spanju je zlezel na travo in ležal tam do jutra. Ko je vstajala zora izza gora, se je vzravnaval in pogledal domačo grudo in vzkliknil: Naprej!

* * *

Vas je mirno snivala, visoki zvonik je ponosno strmел kvišku, in prozorni lunini žarki so se lesketali na zlatem jabolku kot kresnice v junijevi noči. Za vasjo se je širilo grmovje, v začetku nizko, potem vedno višje in lepše. Med gorami so se razprostirali smrekovi gozdi.

Mati Barba je spala v svoji hiši kraj vasi. Hiša je bila čedna: pobeljena, krita z opeko in obdana krožinkrog od sadnega drevja.

Norec Groga je stopil pod Barbino okno, šipe so se stresle, iz ust je prišel hripav glas.

„Mati Barba, Štefan je ušel iz črne šole. Ali čujete, mati Barba?"

Izgovoril je in krevsal med njivami in osredki dalje brez cilja. Venomer je mrmral sam s seboj; mahal je z rokami, postajal in se zamišljal.

— Nihče me ne mara, tudi Cilka ne. Črnošolec je prišel. Začara jo in bo imela rada njega, in ne Roberta. Da bi jaz znal čarati, znori vsa vas. Potem bi se smejal! Haha! — Črnošolec je tu. To ga bo vesela mati! Radoveden sem, ali se je zbudila starka, ali me je čula? Haha, to ga bo vesela! —

Mati Barba se je prebudila in čula Grogove besede. Pomela si je zaspane oči in težko vzdihnila.

— Ali so bile sanje? Ali ni nekdo zaklical? Grogov glas je bil. Kaj je rekel? Štefan je ušel iz črne šole? To ni mogoče. Norcu se blede pa straši okrog cele noči. In Štefana ne more videti radi tiste Cilke. Oh, ti moj Bog, ti mi grehe odpusti! Strašno ga je zmešala reveža, da ni vedel, kje ima glavo in kje srce. A zdaj je vse dobro. Zdaj je v varnem zavetju, stran od zapeljivega sveta. Zdaj pozabi vse ... Sv. Štefan, ti ga obvaruj na pravi poti! —

Starka je molila in lepe misli so ji vstajale v duši. Štiri leta poteko, in Štefan stopi prvič pred Gospodov oltar. Vse bo gledalo nanj, vse ga bo slavilo in mu trosilo cvetja na pot. Sleherna usta ga bodo blagrovala. In ona bo zraven njega, vsa blažena, vesela. Njegovo življenje bo velik delaven dan v Gospodovem vinogradu, in ona bo mirno živela poleg njega, dokler ne potrka na vrata božja dekla, smrt.

Tako si je risala prihodnost in v molitvi in mislih zaspala. V spanju so legle na njeno dušo trudne sanje. Videla je norca Groga, kako se je smejal, trkal na okno in vpil: „Mati Barba, Štefan je ušel iz črne šole!" Tam iz daljave čez polje je prihajal res njen sin, pobit in resen, oči uprte v tla. Pred kočjo je obstal in gledal čez dolino; tam pod hribom so se mu ustavile oči, tam nad mlinom. Cilke ni mogel pozabiti; zarekla mu je, zato je moral misliti nanjo tudi v samoti. Mati se je ujezila, stopila pred hišo, jokala in vpila ter zapodila sina od sebe. In stopal je počasi in s povešeno glavo v mlin; tudi tam so ga zapodili, ker črnošolca ne mara nihče. Bled je odšel ob bregu reke proti gozdu. V tolmunu se je umival povodnji mož in vabil k sebi nesrečneže. Štefan je čul njegov glas, zakrilil je z rokami, valovi so ga sprejeli v svoje naročje, povodnji mož se je pa režal na visoki skali sredi reke.

Jutranja zarja je tedaj odtegnila s svojimi nežnimi prsti nočno začinjalo in je vzšla v škrlatistem oblačilu. Trepetale so rosne kapljice na polju, kjer je valovilo žito in zelenela trava, oglasili so se ptičji kori v gozdu in nad senožetmi se je dvigala lahna meglica.

POGLED S ČRNE GORE NA BOKO KOTORSKO.

Štefan je stopal preko njiv in travnikov za vasjo in gledal vstajajoče jutro. Videl je Groga, kako je stal ob griču in mrmral nerazumljivo pesem in vpil nanj čez polje. Ni se zmenil zanj. Duša mu je bila tako polna najrazličnejših čuvstev, da ni vedel, kdaj je došel do rodne hiše.

„Matere ne bom budil. Zunaj počakam, da vstane.“

Sedel je na klop v vrtu in zrl zamišljeno predse. Ni čul petelinovega petja, ni videl lepote jutra, ki se je dvigalo nad vasjo, dolino in gorami, ne reke, ki je tekla čez širno polje. Le mati mu je bila v mislih tisti trenutek, mati in njena globoka žalost. In mater je Štefan ljubil.

Zlato solnce je vzšlo in razsvetlilo s svojimi prameni gore in doline. Na hiši so zaplesali prvi žarki. Mati Barba se je zbudila iz trudnih sanj in pogledala skozi okno.

„Jezus! Štefan!“

Skoro omahnila je na posteljo, ko je zagledala sina. Naglo se je oblekla in hitela na vrt.

Štefan je vstal in ji podal roko.

„Štefan, kaj se je zgodilo?“

„Mati, vrnil sem se.“

„Moj Bog, pa vendar nisi —“

„Sem, mati. Izstopil sem. Nisem mogel drugače.“

„Radi one, radi mlinarjeve, o! Sin moj, zakaj si to storil? Ljudje se mi bodo posmehovali in za tabo bodo kazali s prstom. Pojdi nazaj, Štefan, pojdi!“

„Ne morem, mati!“

„Moj Bog, kaj dočakam na stara leta! Vse sva storila zate z rajnim očetom. Od zore do mraka se je trudil in vdeval v šivanko, da je prislužil zate in zase. In zdaj tako plačuješ?“

Mati Barba se je sesedla na klop in jokala v predpasnik. Štefan je stal pred njo s težkim srcem, potisnil klobuk na oči in krčevito držal palico, da mu ne bi pritekale solze na lica.

„Mati, ne jokajte! Vse bo še dobro. Rad Vas imam, kot sem Vas imel nekdanj, kot sem Vas imel takrat, ko sem na Vašo željo sklenil dati slovo svetu.“

„Štefan, vrni se!“

„Ne morem,“ je odgovoril sin z mehkim, prosečim glasom.

„Vem, zakaj ne moreš. Zarekla ti je, a jaz te rešim. Na božjo pot pojdem, da ti izprosim milosti pri Bogu. Precej jutri se odpravim. Bog me bo uslišal, mora me uslišati. V mlin pa ne hodi, Štefan! Mladi logar Robert zahaja tja.“ Nesreča bo — —“

Štefan je vzdihnil in ni odgovoril ničesar.

II.

Norec Groga je hodil po vasi in pripovedoval novico. Smejali so se mu ljudje začetkoma in ga dražili, potem so postali pozornejši in si jeli šepetati.

„Morda je pa res. Čisto mogoče.“

„Jaz sem vedno rekla, da ne bo nikoli gospod.“

„Tudi meni se je zdelo, da ne bo hotel prav storiti. Glej, glej —“

Tako so govorile ženice, dekleta so pa ugrabala, koliko je Štefan zrastel, ali ima še tiste sanjave, modre oči in dolge kodraste lase, vitko postavo in snežnobela lica. Može so šli na polja in so se pogovarjali o važnih stvareh.

„Črnošolcu se ni zameriti. Točo zna delati, ogenj zagovarjati. Iz črnih bukev se je tega naučil. Za vse zaklade ve in hudobce zna krotiti.“

„Pa jih ne bo, ta že ne, ta Štefan! Po gozdovih in poljih bo lažil in v mlin doli, če bo Mlakar zadovoljen.“

„Vsa pamet bi se mu bila morala izcediti iz možganov, če ga ne zapodi od hiše, brezverca! Le poslušajte me, može, črnošolec je brezverec. Zakaj pa ni ostal v črni šoli? Ker nima vere. Boste videli, če ni res. O, še čudne stvari bomo čuli, može. Stavim, da se bo zvezal s hudičem, če se že ni.“

„Tega pa menda vsaj ne stori. Predobro mater ima, ki moli zanj dan in noč.“

„E, vrag dela včasih posebne komedije. Ali ne veste, kako je požrla nekoč voda gori v mlaki voz, voli in voznika, ker se je le-ta zapisal hudiču. Može ni hotel iti radovoljno v pekel, pa ga je vrag prekanil, ko je bil vinjen.“

„Če je bil vinjen, ga je lahko prekanil. Saj pijanca vodi za nos vsak otrok, pa ga ne bi vrag!“ je smeje odgovoril mlad kmet.

„Kaj ti veš, ki si se komaj predpustom oženil.“

Norec Groga tisti dan ni šel v dnino, tudi doma se mu ni ljubilo plesti košev iz bičevja ne brezovih metel iz brezja. Hotel je, da vedo vsi za črnošolčevo vrnitev, da vesta tudi Mlakar in Robert. Boječe se je priplazil do mlina, ker je imel pred starim Primožem velik strah. Gosposka ga je postavila za župana, njegova beseda je bila vplivna, njegova roka mogočna.

— Oblast ima in lahko me utakne v luknjo. Zato je treba biti ponižen. Izvedeti pa mora. Tako rad imam Cilko, a ona me ne mara, ker sem grd in ubog. Da mi kruha, lepo govori z menoj, a vzame me ne, nikoli, ker škilim in sem suh, dolg in neroden. Štefan jo ima rad, Robert tudi. Le naj se kavsata zanj, jaz se bom pa smejal. Haha!

Bogati Mlakar je stal pred mlinom in si gladil sivo brado, Cilka je prilivala na vrtu rožam, kolesa so se vrtela v velikih kolobarjih, pajklji so šklepetali, stope so tolkle s težkimi beti, žaga je drsala s svojim enakomernim, tankim glasom.

„Ali iščeš dnine, Groga? Ali te ne mara nihče v vasi? V božjem imenu lahko delaš danes pri meni, če nisi dobil drugje.“

„Ne iščem dnine.“

„Hočeš zajtrka? Stopi v kuhinjo! Cilka pride takoj in ti da žgancev in zelja.“

„Precej pridem, Groga. Kar stopi v kuhinjo!“

„Božjega daru se ne branim, oče Mlakar. A ne maram zastonj. Novico Vam povem, lepo novico.“

„Kaj pa bo takega, Groga?“

„Štefan je ušel iz črne šole.“

Cilka je postala pri delu, v lica ji je udarila rdečica. Oče Mlakar je radovedno zrl v Groga in ga vprašal: „Kje si čul novico? Ali si si jo izmislil?“

„O ne, o ne! Ponoči je šel tod mimo in se je ustavil ob Vaši hiši in gledal na Cilkinokno.“

„Kaj ne poveš? Pa ti si bil tudi tukaj, a? Že stokrat sem ti prepovedal, pa ne pomaga nič. Nekoč te zaslede fantje in pretepo. — Ali je kaj trkal na okno?“

„Ne vem, tega pa ne vem.“

„Nemara pa veš ti, dekle?“ se je obrnil k Cilki. „Nič se ne boj in nič mi ne skrivaj! Matere nimaš, da bi ji zaupala. Povej, Cilka, ali si govorila z njim?“

„Nisem govorila, oče.“

Oče Mlakar je pokimal in je motril hčer, kot bi ji hotel pogledati v dno duše; potem je odšel k žagi in ukazal Cilki, naj da norcu žgancev. Med potjo je pa mrmral: „Radi Cilke! Hm! Saj sem bil zadovoljen. Naj bi se bil posvetil gospodarskim naukom, čemu pa je šel tratit čas drugam!“

Cilka je odšla v kuhinjo, za njo je krevsal Groga z dolgimi koraki.

„Tjale sedi za mizo!“ je rekla norcu, ki jo je slušal kot Boga. Postavila je predenj žgancev in vzela v roke nedopleteno nogavico. Groga se je prekrizal in zajemal z veliko naglico.

„Groga, ali je Štefan videti žalosten? ali je bled?“ je vprašala z otožnim glasom.

„Bled je, Cilka, bled. Ali kaj to tebe briga! Tvoj ženin je Robert, in vsemu svetu je znano, da boš jeseni njegova. No, le čakaj! Črnošolec te zacopra, da boš njega rada imela.“

„Molči, Groga, lepo te prosim,“ je vzdihnila Cilka in izpod velikih trepalnic so pripolzele svetle solze, najprej dve, tri, potem vedno več, cel potok.

„Zakaj jokaš? O, le joči! Ko bi imela rada mene, bi ti ne bilo treba nikoli kremžiti obraza.“

Vstala je in izginila v čumnato, norec je pa kričal za njo in mrmral:

„Ne mara me, tudi jaz je ne maram. Naak, rad jo imam, a črnošolca ne maram in logarja sovražim. Robertu povem, povem mu. Potem naj se pa lasata in tepeta! In črnošolec naj mi magari zacopra piščal in pošlje k meni vrača in moro!“

Dvignil se je in odšel iz mlina čez brv in izginil v hosti.

* * *

Pred poldnem je prišel v mlin Štefan. Njegov obraz je bil temen, oči žalostne. Od jutra mu je govorila mati na srce in ga spravljala nazaj v semenišče, tožila je in jokala, da je nazadnje odšel v gozd in hodil okrog brez cilja, mislil in gledal v tla. Zdajnzda je postal, zmigal z glavo, zamahnil z levico in šel dalje. Tako je prišel v mlin in stopil v kuhinjo, kjer se je vrtela pri ognjišču Cilka.

„Dober dan, Cilka!“

„Bog daj!“

Ozrla se je in zardela. Štefan je stal pred njo kot skesan grešnik, s povešenimi očmi. Dolgo je trajalo mučno molčanje, tisto, ki si ga ne upa prekiniti ne eden ne drugi in se zdi neizmerno dolgo. Potem je dvignil Štefan oči in jo pogledal.

„Ali mi ne daš roke, Cilka?“ je šepnil.

„Oprosti mi! Vsa sem zmedena,“ je odgovorila in dela svojo desnico v njegovo.

Štefanu je sijalo solnce v obraz; bil je vitek kot mlada jelka v gozdu, obličje mu je bilo belo kot alabaster, oči zamišljene in sanjave, kot bi zrle v večnost. Očarala jo je njegova postava in spomnila se je nekdanjih dni.

„Vrnil sem se, Cilka, zaradi tebe sem se vrnil. Celo leto sem se premagoval, pa je prišel maj, in zahrepenel sem po cvetkah na tvojem oknu in po zelenju domačih livad. Moral sem vun v božji svet. Povej, Cilka, ali si res pozabila name? Glej, čudne stvari sem slišal, da ljubiš Roberta, mladega logarja. Reci, da ni res.“

„Štefan, koliko sem prejokala zaradi tebe! Vso jesen in zimo sem se trudila, da te pozabim. Nisem mogla. Kot veliko, sveto skrivnost sem čuvala tvojo ljubezen, a upanja ni bilo od nikoder. V prvi pomladi je začel prihajati k nam Robert. Kmalu mi je bilo jasno, zakaj. Oče mi je razodel njegove želje: Logar Robert te ima rad. Fant je razumen, zna več kot vsi snubci iz doline, in po rajnem je precej podedoval. Jaz bi ne imel nič zoper takega zeta. Štefana si izbij iz glave!“

Odšel je in se ne vrne. Saj veš, da sem bil zadovoljen tudi z njim — toda sedaj je tako. — Vidiš, in jaz sem se vdala v očetovo voljo, ker ljubim očeta in sem ga še vedno ubogala.“

„In kaj zdaj?“

„Zakaj si bil odšel, Štefan! Kaj zdaj? — Vprašaj očeta!“

„Cilka, povej, ali me še ljubiš? Ko mi odgovoriš na to vprašanje, pojdem k očetu.“

Tedaj mu je pogledala v žalostne oči in po licu so ji pritekale solze. Štefan jih je videl in razumel njih pomen. Podal ji je roko in ona je naglas zajokala.

„Ali naj grem k očetu, Cilka?“

„Pojdi in povej mu vse!“

Tam pri stopah ga je dobil in spoštljivo pozdravil. Mlakar mu je stisnil desnico in se pošalil:

„To je lepo, da se me še spomniš. Povej, Štefan, ali si prišel mene pozdravit? Zdi se mi, da tiči za drugim grmom zajec.“

„Vse Vam je znano, oče Mlakar. Dobro veste, zakaj sem odšel iz samote.“

Pripovedoval mu je zgodbo zadnje jeseni, zime in pomladi, pripovedoval o pomenku s Cilko.

„Kaj misliš sedaj, Štefan?“

„Ne vem; vse je odvisno od drugih ljudi.“

„Kako to? Saj si vendar sam svoje sreče kovač, sam moraš odločevati.“

„Oče Mlakar, to je ravno, da ne odločujem sam, odkar sem se rodil. Oče in mati sta rekla: Pojdi past! — in sem pasel krave. Oče je rekel: V šole te dam! — in sem šel. Mati je rekla: V semenišče pojdeš! — in sem se zaprl v samoto.“

„No, in kaj zdaj?“

„Moja usoda je v Vaših rokah, oče Mlakar. Če mi odrečete Cilko in roko, potem z Bogom, domača vas. Pojdem kamorkoli. In če mi je ne odrečete, sem najsrečnejši človek na svetu.“

„Fant, to je sitna stvar. Ravnotako kakor jo imaš ti rad, jo ima rad tudi Robert. Nisem mu še docela obljubil njene roke, tudi ona se mu ni zavezala, a logar bo norel žalosti.“

„Tudi jaz, oče.“

„Naj odloči Cilka, kdo bo gospodar na Mlakarjevini! Na ljudske čenče ne dam nič. Vem, da bi bila s teboj srečna.“

„Cilka hoče, da odločite Vi!“

Mlakarju se je smejalo srce ob hčerini dobroti in ljubezni. Peljal je Štefana v kuhinjo in si zadovoljno gladi brado.

Nagajivo solnce je čez hip gledalo troje srečnih ljudi: očeta, ki je trepetal z očmi, ko je sklepal

hčerino in Štefanovo roko, in Cilko in Štefana, ki sta v blaženem veselju in hvaležnosti zrla na Mlakarja.

* * *

Pol ure od vasi je stala norčeva hiša. Ob gozdu je stala, lesena in ubožna, in se ozirala v dolino. Pred kratkim je naslonil Groga na izprane zidove tramov in plohov, pokril streho in zadelal luknje z ilovico. Samotaril je v njej cele zime in preganjal dolgčas s pletenjem košev in brezovih metel in z žvižganjem na piščal.

Tisti dan je sedel brez dela pred kočjo in se grel na solncu.

— Nikamor ne grem odtod. Popoldneva počakam. Takrat pride mimo logar. Povem mu novico, da bo zijal. Ugrizlo ga bo v srce, jaz se bom pa smejal. Haha! Po gozdu ga ne grem iskat, ker ima puško in me lahko ustrelji. Jezen je name, ker imam rad Cilko. Čakaj, danes te ugriznem naravnost v srce. To bo sladko zame. Haha! Že dolgo sem čakal te prilike.

Norec se je smejal, da se mu je tresla razmršena brada in mu je padel na tla široki, preluknjani klobuk. Radovedno je gledal gospodarja velik, siv maček, edina žival, ki jo je redil Groga v svoji kočji.

„Mucek, mucik!“ je klical norec.

Maček je prihitel k njemu in se mu jel dobrihati; sedel mu je v naročaj. Norec ga je gladil in se pogovarjal z njim.

„Ali si kaj jedel danes, revček? Seveda si, kajne.“

Maček ga je gledal, in Groga je razumel njegov nem odgovor. Potem se je zamislil: — Ta muc, ta je moj edini prijatelj na svetu. Zato me nikdar ne zapusti. Skupaj živiva, skupaj tudi umreva. E, umreva še ne, saj nama je prijetno tu gori v samoti. Tako lepo sem stesal kočjo, jo pokril in zamazal. Celo poletje sem delal. Vse je zijalo in se smejalo norcu Grogi. Pa sem le do-delal. In za koga sem se trudil? Za Cilko. Lep dom sem ji hotel postaviti, da bi živela v njem kot kraljica. Toda zastonj sem vihtel tesačo, zastonj sem žagal, zastonj vozil ilovico in zakapal sleherno luknjo. Ne mara me, ker sem grd in ubog. Nihče me ne mara — le ta muc me ima rad, ker sem ga rešil smrti in gladu. „Iz pasti sem te vzel, kaj ne, mucik, kjer si mijavkal, ujet na zadnji nogi. Prinesel sem te domov in ti izlečil rane s polhovo mastjo. Od tedaj sva prijatelja, kajne?“

Norec se je igral z mačkom, ga božal, tekal z njim okrog kočje celo dopoldne in čakal Roberta.

Pričakal ga je. S puško na rami, rdečih, veselih lic, močan in širokopleč je prihitel po stezi v zelenih nogavicah in z žebli nabitih čevljih iz svoje kočice, oddaljene morda četrte ure od Grogove bajte, in hotel po opravkih na drugo stran gozda.

„Groga, kaj uganjaš burke z mačkom!“

Groga se je skrčil za vogal svoje kočice in kukal izza njega.

„Tebe sem čakal, logar. Novico imam zate. Štefan je ušel iz črne šole. Veš, zakaj? Zaradi Cilke. Njegova bo, in ne tvoja.“

„Molči in ne draži me!“

„Haha, ali ti ni všeč?“

„Ali je res? Ali se je res vrnil?“

„O, kajpa! Če ne verjameš, pa pojdi vprašat Cilko, ki raditega joka že celo dopoldne.“

„Če lažeš, Groga, pazi!“

Zapretil mu je in odšel.

Pod njegovimi trdnimi stopinjami se je valilo drobno kamenje, grmovje je šumelo na desno in levo, vejice zelenih gabrov in lesk so mu bile po obrazu, ko je drvil nizdol.

Ves v solncu je stal mlin med drevjem. Po travniku so se pasle kure, med njimi je ponosno stopal petelin in zdajzda zapel. Pred čebelnjakom je bilo vse živo. Čebele so se vsipale na pašo in letale domov s strdjo in rumenim praškom, gnetle se na prednicah in ozkih ustih ter padale na tla in lazile po travnatih bilkah, dokler se niso iznova dvignile v zrak. V mlinu so šklepetali pajklji in se vrteli težki kamni, koruzna in pšenična moka se je sula na prostorne mendrge, stope so klopotalle v taktu, ječmen je v strahu polzel izpod njih in se čistil od plev. Dve veliki kolesi sta se urno vrteli in izlivali iz korcev vodo, ki je padala iz žlebov vanje, dve sta koloobarili s svojimi lopatami in se otresali mokrih valov, ki so sunkoma stresali hrastovo vreteno in železne obroče na njegovih konceh. Žaga je monotono pela svojo pesem: zin, zin, in pred njo so stali v skladalnicah hlodi in čoki, žaganice in doge. In krožinkrog travniki in sočnate njive s koruzo in pšenico. Tam ob reki pa je stala Cilka, vitka in lepa kot vila v mlademu jutru. Prala je in topli solnčni žarki so plesali po njenih zlatih lasih, rdečih licih, dolgih trepalnicah in nežnih rokah.

Robert je izpreletelo, ko je zagledal Cilko. Da, izvedeti mora, od nje same mora izvedeti. Stopil je do nje in vprašal kar naravnost: „Cilka, ali je res, kar sem čul, da se je vrnil Štefan, vrnil zaradi tebe?“

„Res je, Robert.“

„In ti, dekle, povej, ali ga še ljubiš!“

„Ljubim, Robert.“

Povesil je glavo in z desnico potegnil preko čela. Njegovo rdeče lice je pobledelo, kot bi ga pičil gad.

Povedala in priznala mu je s tihimi, prizanesljivimi besedami svojo nanovo oživljeno ljubezen do Štefana.

„In oče?“

„Oče sam je odločil tako.“

„Zbogom, Cilka! Bodi srečna!“

Podal ji je roko in jo pogledal s svojimi lepimi moškimi očmi.

„Ali si hud, Robert? Bog ve, da ti nisem hotela prizadeti nikake bolesti.“

„Nisem hud, Cilka.“

Odšel je počasi, trudnih korakov in ni čul očeta Mlakarja, ki je klical za njim.

* * *

Štefan je sedel ob gozdu in gledal v dolino. Mislil je na svojo srečo in nesrečo, na Cilko in mater in na Roberta. Nekaj mu je reklo, da ni naredil trdne stopinje, ko je odšel iz semenišča. Mater je užalil, Cilki je vznemiril srce, Robertu ugrabil nevesto. A vendar je bil konec premišljevanja: Nisem mogel drugače!

Iz gozda je stopil logar Robert, žalosten in pobit. Ko je zagledal Štefana, ga je za hip pograbila jeza. A le za hip. Koj nato se je spomnil nežnega prijateljstva do Štefana, prijateljstva iz mladih let, ko sta skupaj kot brata lazila po gozdu in polju, trgala cvetje, se kopala v reki. Ta vez je trajala do danes. Ali se razruši?

„Dober dan, Štefan!“

Štefan se je ozrl in zardel. Speklo ga je v duši, ker je videl prijateljevo otožnost in je skoro uganil njen vzrok. Vstal je in stisnil Robertu roko in si ni upal izpregovoriti, ker je čutil, da je velik grešnik pred njim.

„Ali si se vrnil, Štefan?“ je začel Robert.

„Vrnil.“

„Kajneda, nisi mogel pozabiti.“

„Nisem mogel.“

„O, jaz poznam to, Štefan. A privoščim ti Cilko, prijatelj, edino tebi izmed vseh ljudi na zemlji. Boli me ta udarec, a njej in tebi na ljubo ga prenesem.“

„O, Robert! Vidim, da si ti najboljši človek na svetu.“

Podal mu je roko, in v očeh so mu blestele solze, lepe solze ginjenosti.

„Zbogom, Štefan!“

Robert ni hotel videti solz in se je bal, da ne privro še njemu vpričo prijatelja v celem po-

toku na dan. Zato je odšel, lazil po gozdu s povešeno glavo in kot rojena otožnost priblodil zvečer domov, da se mu je čudila Rezika, sestra njegova, živo in veselo dekle, ki mu je gospodinjilo.

„Kaj ti je, Robert! Ali si bolan? Povej!“

„Bolani, pa ta bolezen ne mine kmalu, Rezika“, je rekel, ko je obesil puško na klin in sedel za javorjevo mizo.

„Ali si se znabiti sprli s Cilko?“

„Nisem se sprli. Štefan se je vrnil, Rezika, in mlinarjeva hči ljubi njega.“

„Pravila sem ti. — Pozabi, Robert. Mnogo jih je, ki lepše cveto. Le verjemi!“

„Zame je cvetela le ena.“

Ni se mogel več premagovati. Naslonil je glavo na javorjevo mizo, in med prsti so polzele vroče solze, drhte so prsi in v grlu ga je peklo, kot bi kdo nasul vanj žrjavice. (Konec.)

P. HUGOLIN SATTNERJEV ORATORIJ „ASSUMPTIO B. M. V.“

Napisal Stanko Premrl.

(„Vnebovzetje B. D. M.“)

P. Hugolin Sattner

Misel, ki se je porodila v glavah nekaterih ljubljanskih duhovnikov, naj bi se namreč skladatelj, p. Hugolin Sattner, lotil kakega oratorija, ni bila brezuspešna. Sad, ki ga je obrodila, je oratorij „Assumptio B. M. V.“ („Vnebovzetje B. D. M.“) Gradivo za tekst je, ponajveč iz sv. Pisma, nabral prof. dr. Aleš Ušeničnik, v pesniški obliki pa je priredil besedilo prof. dr. Mihael Opeka.

Sattnerjev oratorij je prvo delo te vrste med Slovenci. Znamenit je ta oratorij tudi vsled tega, ker povečuje preblazeno Devico in Mater božjo Marijo, posebno njeno vnebovzetje (smrt, vnebovzetje in kronanje); torej povsem nova, originalna oratorijska snov.

Oratorij je namenjen Slovincem; ima izključno slovensko besedilo.

Škoda, da ni posegel skladatelj razen po slovenskem vsaj tudi še po latinskem tekstu, ker bi se potem delo izvajalo lahko tudi kje drugje in bi ne ostalo navezano le na našo ožjo domovino.¹

Glasba je vobče preprosta, lahko umljiva, izredno melodiozna in globoko občutena. Posebno krasni in učinkujoči so zbori (več mešanih in moških ter en damski zbor), samospevi kakor tudi dvospjev v drugem delu pa so pravi biseri.

Ker se bo oratorij — če Bog da — v kratkem v Ljubljani proizvajal, je gotovo umestno

¹ Čujemo, da prevaja gosp. prof. A. Funtek slovensko besedilo na nemščino. Uredništvo.

in potrebno, da se tudi širše občinstvo čimprej in čimbolje seznani s tem najnovejšim in dosedaj največjim Sattnerjevim delom. Zato podajam sledečo analizo celega oratorija.

Uvod: Mogočen orkestralni stavek v A-duru prinaša nekaj zelo značilnih, tekom oratorija nastopajočih tem in nas neposredno uvede v prvi del.

I. Dormitio (Marijina smrt.) Ženin (Sveti Duh) — bariton vabi Marijo v nebesa. Z besedami Salomonove Visoke pesmi jo kliče: „Vstani, moja prijateljica, lepa moja, in pridi!“ itd.

Slovesno in iskreno se glasi trikratno ženino vabilo s sledečim glavnim motivom:

Posebno ljubeznivo mesto tega samospeva je sledeče v D-duru:

V nadaljnjem razvoju nahajamo markantno modulacijo v F-dur z ljubkim motivom:

v orkestru, in z obrnitvijo in obenem podaljšanjem tega motiva:

v samospevu samem. Z močno zategnjenim vzklikom: „Vstani!“ na subdominanti A-dura (D) se konča baritonov samospev. Ženinu odgovarja Marija — sopran. Kakor jelen po studencu, tako hrepeni njena duša po Bogu. Marijin samospev je miren in plemenit:

Zelo lepo se poda sredi tega samospeva recitativ (ad libitum):

Krasna je potem istotako modulacija v C-dur, štiri takte pozneje pa prehod v F-dur. Tu nastopi posebno iskren motiv:

ki preide polagoma zopet nazaj v E-dur.

Sledi mešan zbor: vabilo nebeščanov. V čvrstem fugiranem, od orkestra parkrat prekinjenem stavku vabijo nebeščani v ženinovem imenu Marijo v nebesa. Glavni motiv tega zbora je:

Zbor konča svoje vabilo z jako lepo se dvigajočim in zopet padajočim unisono-spevom, ki mu daje harmonično podlago originalno zamišljen pedalni ton.

V naslednjem samospevu ponovi ženin — bariton še enkrat sam svojo slovesno in iskreno vabilo. — Orkester igra nato kratko poigro, obenem pa nas pripravi na sledeči damski (angelski) zbor. Tudi angeli vabijo Marijo v nebesa in jo opozarjajo, da „zima je proč, cvetje dehti, grlice glas v gajih zveni“. — „Vstani in pridi prelepa hči!“ Izpočetka mirno petje:

(21 taktov) postane pri 22. taktu izredno živahno in veselo:

Prav dražestno mesto sredi tega zbora je to-le:

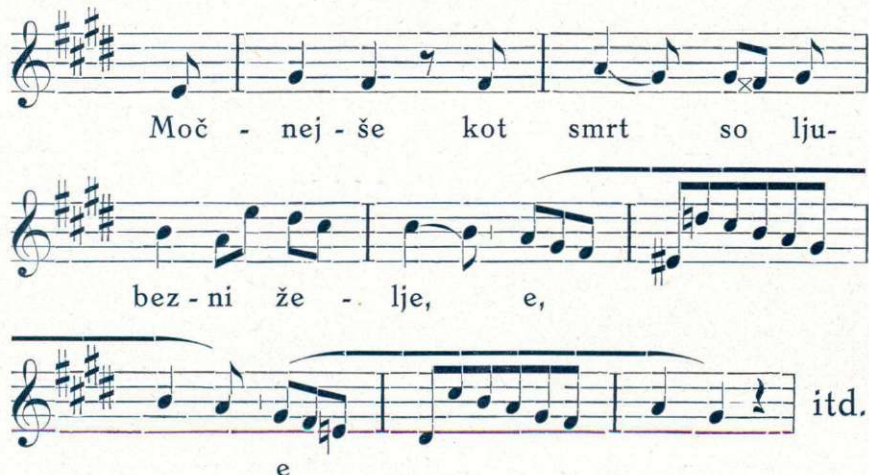
Ko konča to živahno petje in še živahnejše muziciranje, nastopi še enkrat mirni Adagio-stavek z majhno izpremembo, oziroma kodo.

Po kratki orkestralni medigri zapoje zopet Marija — sopran in izraža v prekrasnem samospevu, kako njeno srce hrepeni in medli po nebeškem ženinu.

Poco andante.

Kako preprost in vendar kako čudovito lep in prisrčen je ravno ta samospev! G. skladatelj se je poslužil v tem samospevu bogatih melizem (daljših in umetnejših melodij na enem samem zlogu). N. pr.:

Kmalu za tem prelepim Marijinim samospevom nastopi mešan zbor: zbor zemljanov, ki zares ganljivo in v srce segajoče prosijo preblazeno Devico, naj jih nikar ne zapusti. Posebno gorko občutno je sledeče mesto:

Pri besedah „Glej, revne zapuščene nas, Evine otroke“ prične ves zbor peti unisono v D-molu, medtem ko ga godala v triolah obkrožajo in kontrapunktično oplešavajo. Od besed „Ko se od nas je ločil tvoj božji Sin trpeči“ dalje je stavek zopet štiriglasen homofonen. Tudi to mesto se je gospodu skladatelju prav posebno posrečilo; geniti mora še tako trda srca. Prošnjo zemljanov (zbora) nadaljuje orkester v veliki gradaciji, nakar se mu zopet pridruži zbor, ponavljajoč besede „Nikar od nas, nikar od nas, Devica!“ Toda preveliko je Marijino hrepenenje po nebesih, da bi jo sploh mogel še kdo prikleniti na zemljo. In kako bi se tudi Ona mogla upirati vsestranskim vabilom iz nebes! Nebeščani jo še enkrat vabijo. Najprej zaslišimo grlico (flavto), potem angelski glas (sopran solo):

Andante.

ki ga končno povzame še cel zbor nebeščanov (mešan zbor). Vabilo nebeščanov postaja od takta do takta silnejše in se konča naravnost grandiozno. —

(Analiza II. in III. dela prihodnjič.)

OTROŠKE OČI.

Zložil I. Mohorov.

Otroške oči ... Spomin
iz davnih, sivih daljin,
iz dobe kdovekdaj,
kaj hočeš zdaj?

Otroške oči smo izplakali,
prekrili jih z lažmi,
predolgo smo solnca čakali
in zdaj smo slepi ...

POLNOČNO SOLNCE.

BORBE Z LEDOM IN TEMO.

Spisal dr. V. Šarabon.

Nekaj iz geološke preteklosti.

Astronom Secchi razlikuje štiri vrste zvezd: bele ali modrikaste (n. pr. Sirius in Vega) s temperaturo približno 15.000°C ; rumene (solnce) s temperaturo $4-15.000^{\circ}\text{C}$; rdeče (recimo Orionov α) $3-4000^{\circ}\text{C}$ in zvezde s tako nizko temperaturo, da jih ne vidimo, ki se pa včasih nenadno pokažejo kot „nove zvezde“. Tudi naša zemlja je bila nekdanj bela zvezda, je postala rumena, potem rdeča, začela se je delati skorja, nastala je žlindrasta krogla brez vode, sledil ji je pra-ocean, še brez življenja, nastalo je kamenje, tako pra-rula (Urgneis) itd. Začele so se geološke periode. Najstarejšo imenujemo navadno arhaično, pa tudi acoično, ker niso dobili še znamenj živih bitij v tem starem kamenju; sledila je paleocoična doba s pododdelki algonkium (v Ameriki), kambrium, silur, devon, karbon in perm, nato mezocoična z oddelki trias, jura in kreda (ta razdelitev velja bolj za srednjo Evropo), nazadnje pa neocoična s tercirom in kvarterom; slednjega imenujejo tudi antropocikum, ker nastopi v tej zadnji dobi človek; razdelimo ga v diluvij in aluvij.

Za določitev dobe so važne okamenine; iz karbona n. pr. imamo vse polno praproti, visoke kot drevesa, neko drevo sigillaria lepidodendron, do 30 m, izmed živali školjke in polže, some, ribe ganoid, a rib s kostmi še ni. V vsaki poznejši dobi je življenje bolj razvito, v juradni poznamo

vse polno hroščev, kobilic, muh, želv, krokodilov, dinozavrijev, visokih do 24 m!! Samo stegno takega zavrija meri 2'3 m; poznajo tedaj tudi že prvo ptico s perjem (Archaeopteryx) in male sesavce.

Skušali so določiti tudi dolžnost posameznih period; delo je seveda težko, rezultati različni. Če poslušamo Hessa, je imela naša zemlja podobo bele zvezde 300 milijonov let, rumene 249 milijonov, rdeče 201; skorja se je delala 192 milijonov let, žlindrasta krogla je obstojala 151 milijonov let, ocean 115, arhaična formacija 108, algonkium 32, kambrium 26, silur 23, devon 17, karbon 11, perm 6'65, trias 3'8, jura 2'85, kreda 1'9, terciar 0'95, kvarter (diluvij) in sedanji čas pa 190.000 let! Arldt je dal pa sledeči pregled: Vzemimo za čas od arhaika do danes en dan; od tega dne pride na arhaično dobo 12 ur in 40 minut, na paleocikum 10 ur, mezocikum samo ena in na neocikum (ali kenocikum) komaj dvajset minut! Kdo se ne spomni razdelitve zgodovine: stari vek računimo do preseljevanja narodov, potem so dobe vedno krajše, najnovejši čas samo od francoske revolucije sem. Izmed posameznih formacij računi za karbon 1 uro in 30 minut, za kvarter pa samo štiri minute!

Vzemimo še drug primer in recimo, da se prikaže naša zemlja na obnebu o polnoči kot bela zvezda; ob 4^h 6^m se izpremeni v rumeno, ob 7^h 54^m v rdečo zvezdo; skorja se dela od 8^h 39^m do 11^h 55^m,

ocean jo oblije ob 2^h 49^m popoldne, življenje se prične v najugodnejšem slučaju ob pol sedmih zvečer, mezozoikum šele ponoči ob 11^h 42^m, kenozoikum pa par minut pred polnočjo, 11^h 55^m 27^s. Človek bi nastopil po tem računu petinpetdeset sekund pred polnočjo!¹

Ni se izpreminjalo v geološki zgodovini samo življenje, tudi zemlja in morje sta vedno zamenjavala svoje meje. Za časa arhaika vidimo celino od polotoka Labradorja v Severni Ameriki do Angleške in Skandinavije ter čez Grenlandijo do današnjega severnega tečaja, otok celine se razprostira tudi severovzhodno od Petrograda, vsa druga Evropa, večina Azije, večina Sahare, današnjega severnega Atlantika in Severne Amerike ter Pacifika je pa velikansko morje, po geoloških imenovano Thetys. Šele južno od tega morja je celina, raztezajoča se od Srednje Amerike do Avstralije. Za časa jura se je pomaknila južna brazilsko-afrikanška celina deloma proti vzhodu, Evropa je dobila vse polno otokov, arktični ali severni kontinent je večji; imamo tudi še pas vročine, mraza ter zmernotopli pas. V dobi krede vidimo celino od zahodne Severne Amerike čez Atlantik globoko dol do Španske, v Nemčiji in noter v Rusijo, a večina Francije, Avstrije, cela Italija so pod morjem. V starejšem terciaru se je pomaknil Atlantik daleč na sever, Evropa in Amerika imata samo še zvezo čez Izlandijo, v Srednji Evropi je morje s številnimi otoki, Azija je ločena od Evrope. Kje je bilo morje, kje zemlja, o tem nam pričajo rastline in živali, ki so se ohranile kot okamenine i. dr.

Ti ostanki nam povedo pa tudi še druge zanimivosti. V krajih, ki jih pokrivajo sedaj ledene puščave, dobimo rastline, nahajajoče se danes samo v tropičnih deželah. Na otokih Banksland, Melville, Northdevon, deloma tudi na Spitsbergih so našli rastline, kakršne ima danes tropična Brazilija, in vendar je sedaj srednja letna temperatura na otoku Melville² 17—18° C pod ničlo, januarja pa 35°, v Braziliji pa živo srebro ne gre pod 20° C, tako, da je razlika med Melville in Brazilijo v

januarju 55° C! Kakor rastlinstvo je tudi živalstvo v polarnih krajih bilo včasih vse drugačno kot sedaj. V mestecu Vrhojansk v Sibiriji ima januar srednjo temperaturo 45° pod ničlo, enkrat so imeli celo —68°; in kaj vidimo tam: ostanke nosorogov, konj, antilop, jelenov, tigrov, zlasti pa mnogo mamutov; te so dobili celo na novosibirskih otokih, 74° severne širine (N). Njihovo veliko število nam priča, da je moralo biti takrat v Sibiriji zelo veliko rastlin, da tudi pozimi ni manjkalo hrane. Sicer pa moramo pripomniti, da je znižanje temperature samo za 3° C že zadostno za zopetno obnovev ledene dobe tudi pri nas.

Da pri tem izpreminjevanju toplota zemlje popolnoma nič ne pride v poštev, o tem so se tudi že prepričali. Če bi v globini 600 metrov bilo v zemlji še vse raztopljeno, bi bil vpliv solnčne toplote vendar še 75krat večji nego oni iz zemlje; če bi mogli razdeliti solnčno toploto enakomerno po vsej zemlji, bi stopila v enem letu ledeno plast, debelo 30 m, zemeljska toplota pa samo 12 mm, z drugimi besedami: solnce opravi v enem dnevu toliko kot zemeljska toplota v sedmih letih. Da so nekateri kraji sedaj na globoko zamrznjeni, kjer so se pasle včasih črede antilop, temu je vzrok izpreminjanje klime ali pa ekvator ni bil vedno v tej legi, kot je danes. To je privedlo jezuita D. Kreichgauerja do duhovite študije, ki je vzbudila splošno zanimanje: *Die Äquatorfrage in der Geologie* 1902. Po njegovih raziskovanjih imamo iskati v arhaiku južni tečaj pri otoku Madeira, v predkambrijski dobi v južni Arabiji, za časa silura mej Seychelli in Maskarenii, v karbonu pa južnozahodno od Madagaskarja. Severni tečaj bi bil med kredo in starejšim terciarom južnovzhodno od Alëutov, v diluviju pa v Grenlandiji.

V formaciji jura dobimo še korale 53° N; v dobi krede je rasel v Grenlandiji, 70° N, celo kruhovec, v terciaru so se korale začele pomikati polagoma proti jugu. Za terciarom nastopi ledeniška doba; v Severni Ameriki je segal led daleč doli ob Misisipiju, v Evropi je prepregel Irlandijo, Anglijo, razen najjužnejšega dela, Skandinavijo, velik del Nemčije, našo Galicijo (vsaj večinoma) in Rusko globoko doli ob Dnjepru. Tudi Alpe so bile pokrite z ledom, ki se je razlil po predgorskih pokrajinah in nam ustvaril tla za krasna naša gorska jezera.¹ V Severni Ameriki je bil led blizu konca še vedno 1770 visok; tudi še sedaj, ko se je umaknil, je na severu zemlja globoko zamrznjena. V Jakutsku v Sibiriji so ho-

¹ Kdor bi se hotel natančno informirati o pradbem človeku, mu priporočamo krasno delo: *Der Mensch aller Zeiten*, 3 Bde. in 40 Lieferungen, Allg. Verlagsgesellschaft Berlin-München-Wien. Prvi zvezek ima naslov: *Der Mensch der Vorzeit*, von Dr. Hugo Obermaier. Slik. kart. podob je zelo veliko.

² Za pregled polarnih pokrajin služi dobro karta A. Herrich-a: *Der Nordpol und die umliegenden Gebiete*, Carl Flemming, Berlin, 72 vinarjev. Začrtana so pota vseh važnejših ekspedicij od Parryja (1827) do Pearyja (1909), torej do odkritja severnega tečaja. V Evropi sega do južne Skandinavije, v Aziji do Bajkalskega jezera itd.

¹ O tem znamenito delo Penck-Brückner: *Die Alpen im Eiszeitalter*, Leipzig 1909.

teli izkopati vodnjak; v globočini 30 metrov so prenehali z delom, ker je bil termometer še vedno pod ničlo; v Evropi tega niso hoteli verjeti, ker je poleti v Jakutsku bila srednja temperatura (julija) 20° nad ničlo; zopet so začeli kopati, pri 116'5 m še vedno ni bilo vode, toplomer je kazal -3° , in prenehali so z delom, ker bi prišli do vode najbrže šele v globini 190 m. Meja ledenih tal proti jugu se krije sedaj približno z izotermo¹ 2° C, sega do Bajkalskega jezera v Aziji in Hudsonskega zaliva v Ameriki, v Evropi pa imamo taka tla samo v najskrajnejšem severovzhodu.

Prve temeljite študije o prejšnji flori in favni polarnih pokrajin je izvršil švicarski geolog Osvald Heer²; naštel je 162 vrst rastlin, mej njimi 9 vrst praproti, 31 vrst iglastega drevja, tako brinje, tiso, jelko, bor, tudi sekvojo, ki jo dobimo danes še v Kaliforniji in ki je med največjimi drevesi, visoka do 70 m. V severni Grenlandiji so odkrili 600 m nad morjem cel gozd dreves iz one dobe (iz miocena poznejše dobe v terciaru). Tudi listovcev je bilo dosti, zlasti bukev, kostanjev, hrastov, topolov, celo slivo so dobili, oreh, jelšo; ob bregovih ameriške reke Mackenzie se razteza okamenel bršljan, v Grenlandiji in Islandiji so našli vinsko trto. Nordenskjöld je prinesel z otoka Disko ob Grenlandiji (78° N) lepo zbirko najrazličnejših okamenin, a leta 1878. je odkril v deželi Grinnell (82° N) kapitan Fielden zopet nove zaklade predledeniške flore, 25 vrst, med njimi cipreso, brezo, topol, brest, bičje. V onih časih terciara, ko so pri nas rastle palme in cimetovo drevo do 50° N, je bila na severu flora sedanje srednje Evrope, podnebje približno tako, kakor ga ima sedaj Genfsko jezero v Švici!

Prišla so nova odkritja; Neumayr-Uhlig našteva na Islandiji, Grenlandiji, Grinnell-landu, v Spitsbergih in v Severni Kanadi 363 miocenskih rastlinskih vrst. Koder je sedaj temperatura 20° pod ničlo, je morala biti tedaj 8° nad ničlo. Na Spitsbergih so dobili dosedaj 179 vrst, zlasti iglasto drevje in cipreso, topol v sedmih vrstah, dve vrsti hrasta, brest, lipo, javor, leševje itd.; srednja temperatura 9° . Na zahodni grenlandski obali ob 70° N so rastle drevesa, tudi platane, ki zahtevajo srednjo letno temperaturo približno 10° . Tako visoka temperatura je bila razširjena po celem arktičnem pasu okoli zemlje.

¹ Izoterme imenujemo črte, ki vežejo kraje enake (letne, januarske, julijske) toplote. Herrichova karta ima letno izotermo 0° C. Prim. tudi karto 16 Andreejevega atlanta (izdaja 1910).

² Über die Polarländer, Zürich 1867; Die fossile Flora der Polarländer, Zürich 1867. Fosilije so okamenine.

Vse to je izginilo, umaknilo se je na jug ali pa začelo neskončno dolgo spanje, pokopano pod ledom. Solnce je sicer skušalo vzdramiti uspalo življenje, a se mu ni posrečilo. Delo, ki ga opravi mogočna zvezda poleti, zastane v dolgi polarni noči. Mamuti so legli k počitku v ledu mrzle Sibirije, mogočna sekvoja brani v daljni Kaliforniji svoje življenje proti sedanji flori, zdi se nam giganten ostanek srečnejših časov, platana in trta si izbereta milejše podnebje in samo zima jima pošlje še pozdrav iz nekdanje stare domovine; bršljin, nekdanji spremljevalec Mackenzia, se ovija okoli stebrov modernih vil ob Genfskem jezeru; na solnčne livade sedanjih polarnih krajev je pa legla megla in neprodorna tema. Kaka izpremema! In vendar! Ko se led vsaj nekoliko umakne, pride v zapuščene kraje novo življenje, mali ljudje rjavozelte barve začno prodirati proti severu, gredo dalje in dalje, se oddaljijo, pridejo zopet in ostanejo stalno visoko gori proti tečaju, vzljubijo novo domovino in umro domotožja, če jih usoda prežene v poldnevne kraje, na jug. Tak je Eskimo. A Eskimi ne ostanejo vedno sami. Ljudje velikanske postave se prikažejo ob grenlandski obali, begunci so in nezadovoljneži iz Norvegije, naselijo se tu, odkrijejo Ameriko in imajo zvezo s staro domovino. A kmalu zamre tudi ta novi pojav. Stoletja minejo; pohlep po zlatu, po dišavah, pripelje v deželo teme in ledu nove ljudi in si iščejo pot v Indijo; Italijani so in Angleži, drugi jim sledijo. Zmota sledi zmoti, Hudson mora žrtvovati svoje življenje, a pridejo nasledniki, in borba se nadaljuje. Vidijo sicer, da s potjo v Indijo ni nič, a neutrudljivemu človeškemu duhu se stavijo nove naloge. Poznati hoče vse dele svojega planeta, išče in išče, novo spoznanje se mu odpira. Preiskujejo zemljo, geologija dobi novih virov, magnetični tečaj odstrani marsikako nespornost, geografija napreduje vsestransko. Ni čuda, da so imeli o teh nepoznanih krajih najrazličnejše pojme, da so se jih bali in da je odkritje napredovalo le počasi. „Začetkoma je bil svet ljudem pravljica; vse, kar je bilo onostran znanega, je bilo domovje domišljije, igrišče bitij, ki nam jih kažejo pravljice; daleč zunaj se je razprostiralo kraljestvo teme in megle, kjer se spoji nebo, zemlja in morje v strjeno snov — in za vsem tem se je odpiral velikanski prepad in prazni prostor groze in strahu.“ (Nansen, Nebelheim.)

Početki prodiranja na sever; Pytheas.

Mislili bi, da zahteva boj proti sovražnim elementom na severu ali jugu mnogo žrtev, a temu ni tako; v prvi vrsti gotovo vsled tega, ker se

podajo na te težavne ekspedicije samo možje, ki so izkušeni, vsem nevarnostim kolikortoliko kos. Kurt Hassert¹ nam pripoveduje, da so na Kitajskem in ob obalah afriških v štirih letih več mornarjev vrgli v morje somom v hrano, kakor so jih zahtevale 36 letne ekspedicije na sever v letih 1818 do 1854; od 42 ekspedicij je poginila samo Franklinova; poslali so druge iskat ponesrečence, kakih 100, a od teh so se vse vrnile. V letih 1800—1894 je umrlo samo v Afriki 374 raziskovalcev, ne všteti moštva.

Kakor rečeno, so poskusili prodirati proti tečaju samo neustrašeni možje, a še ti jako pozno. V starem veku so imeli ljudje čuden strah pred severnimi pokrajinami, predstavljali so si jih vse

so jih odmaknili; nazadnje dotja, kjer so danes Alpe. Od njih vejejo mrzli vetrovi, a za njimi je stanovalo srečno ljudstvo Hiperborejcev, znano samo iz pravljič.

Herodot je imel o teh Hiperborejcih svoje misli, pravi namreč: O teh ljudeh nam ne vedo povedati ničesar niti Skiti, niti kak drug narod blizu tam, ampak samo Isedoni. Mislim pa, da tudi ti ničesar ne vedo, ker sicer bi to moralo biti znano tudi Skitom; pač pa je govoril o njih Heziod in tudi Homer, največ pa vedo povedati o njih Delijci. Če so ljudje nad severnim vetrom, zakaj ne bi bili tudi za južnim? Smejati se moram, če gledam poskuse mnogih naslikati zemljo v pravi podobi; rišejo ocean okoli zemlje in zemljo

okroglo, Azijo pa ravno tako veliko kot Evropo. — Govorili so o njih, da ne stanujejo v hišah, ampak v gozdih in logih; vedno so veseli in dočakajo visoko starost; če se naveličajo življenja, se najedo in napijejo, se lepo okrasijo in skočijo v morje. Imajo tudi to dobro in koristno lastnost, da letajo po zraku, in Hiperborejec Abaris je obletel na puščici ves svet.

Theopomp ve poročati še o drugih ljudeh, živečih še za Hiperborejci. Veliki so zelo, živijo dvakrat tako dolgo kot mi, vedno so v boju, skoro nihče ne umre naravne smrti. Dve reki tečeta po njihovi deželi, Hedonè, reka veselja, in Lype, reka žalosti; ob teh rekah rasto drevesa, in če kdo okusi sad z drevesa ob reki žalosti,

se začne jokati, joka celo življenje in v joku umre; če pa je z drevesa ob reki veselja, pozabi vse, se pomladi, postane iz starca mož, mladenič, deček, otrok.

Herodot tudi ne verjame, da ljudje na severu dalje časa spijo kot Grki; v tem oziru se seveda moti, kajti dolgo spanje je samo izraz za dolgo polarno noč; ne verjame tudi pripovedkam o ljudeh, odetih s kozjimi kožami, akoravno je to najbrž resnično.

Bolj zanesljive podatke o severnih pokrajinah smo dobili šele po trgovcih, ki so hodili tja zlasti po kositer in jantar. Skoro gotovo so že Feničani po morju kupčevali z Britanci in drugimi, a nam o tem kot previdni trgovci nočejo poročati; kar se je izvedelo, je prišlo po suhem, ob Visli in Dnjepru do Črnega morja ali pa ob Visli in Labi

PROČELJE „LJUDSKEGA DOMA“.

drugačne, kakor so. Že stari Kaldejci (Babilonci) so poznali nebesni tečaj, Grkom so bile zadnje zvezde na severu vidne v krogu Velikega medveda, ki so ga imenovali Arktos; zato imenujemo pokrajine na severu arktične, one na jugu pa ant-arktične. O teh deželah so imeli najrazličnejše pravljice²; meja obljudenega sveta, ojkumene, so jim bile na severu Ripejske gore, ki so se pa pomikale vedno dalje in dalje proti tečaju; kakor je namreč rastlo spoznanje novih dežel, za toliko

¹ K. Hassert: Die Polarforschung, v zbirki: Aus Natur und Geisteswelt.

² O teh pravljičah, o starih kartah, o prodiranju proti severu nekako do leta 1500 itd. je izdal meseca nov. 1911 Nansen obširno kritično delo: Nebelheim, Leipzig, Brockhaus, 2 zvezka. Pred Hiperborejci nam poroča tudi o Kimerijcih, Lestringonih, opiše nam, kako sta si predstavljala sever Homer in Heziod i. dr.

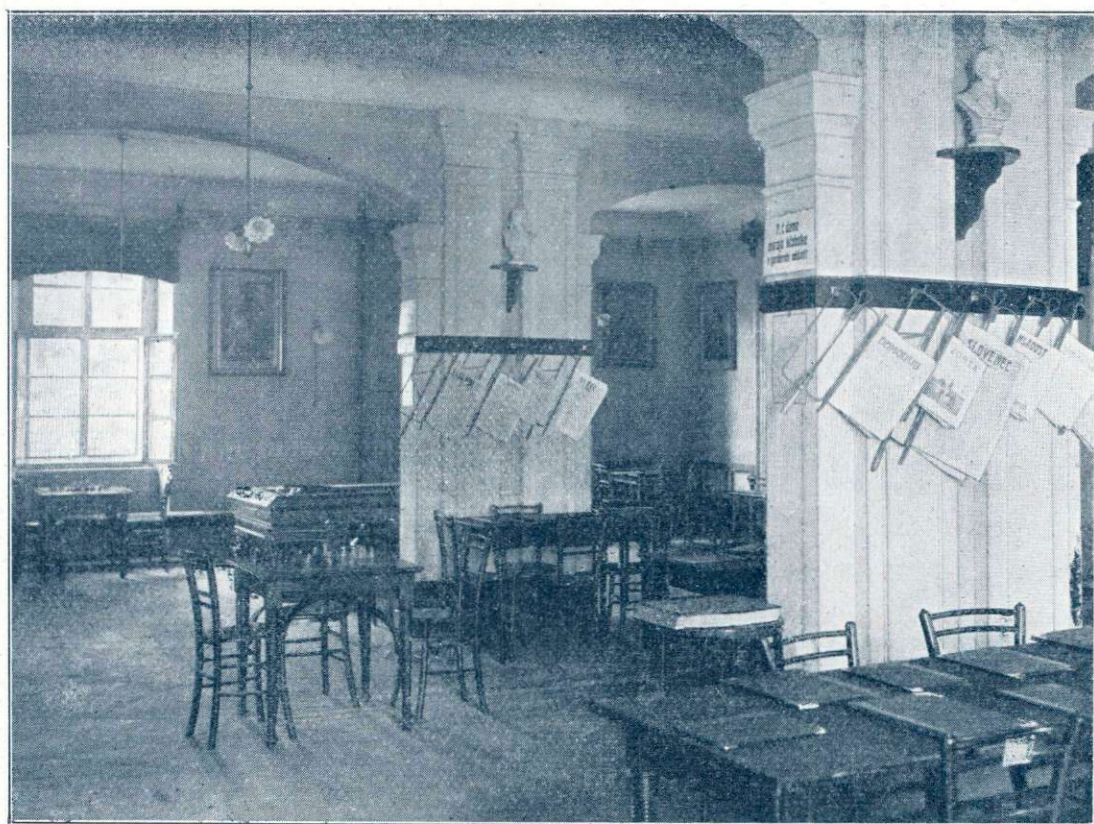
do Donave, odtod ob Donavi do Črnega morja ali pa preko naših krajev do Adrije; druga trgovska pot nas pelje ob Renu in Loiri do Rodana. Kositer so dobivali v severni Španski (rod Artabrov je bil tam), ob Bretonski na Francoskem (tu so po Nansenovem mnenju iskati otoki Kassiteridi, ne pa tam, kjer so otoki Scilly, ker tam sploh ni nobenih kovin) in ob južnozahodni obali polotoka Cornwallis na Angleškem. Poleg omenjenih potov na jug bi prišla v poštev zveza po morju in nadalje Garonna čez tedanji Toulouse do mesta Narbo. Jantar, stari elektron, so dobivali pa zlasti ob severofrizijskih otokih noter gor do severnega Jütlandskega rtiča, ob Baltiskem morju, in sicer posebno ob Kurskem zalivu na meji med Nemčijo in Rusijo (Samland).

Kar smo izvedeli o severu po Feničanih, se da vse strniti v eno besedo: Himilko. V četrtem stoletju po Kristu je rimski uradnik Rufus Festus Avienus prevajal različne prozaične snovi v verze, nastala je zbirka poučnih pesni, „Ora maritima“. Slučajno je dobil v roko tudi neki grški opis zahodne evropske obale, periplus. Nemec Müllenhoff je dokazal, da je ta grški opis prestavljen iz feniškega; neki Feničan je popisal obalo od Španske do Kassiteridov že v šestem stoletju pred Kristom, prestava datira iz petega stoletja. Ker omeni zbirka „Ora maritima“ tudi ime Himilko in ker nam poroča Plinij starejši, da je istodobno s Kartazanom Hannom — ta je bil odposlan proti jugu ob afriški obali — odplul tudi Himilko proti otokom Kassiteridom, vidijo v tem Avienovem opisu poročilo Himilkovo o

potovanju proti severu; poročilo samo se je izgubilo ali pa ga Kartazani sploh niso hoteli objaviti; to pa iz strahu pred Grki, ki naj ne bi imeli nikakega dobička od kartaginskih potovanj.

Opis omenja deželo Oistrymnis in otoke enakega imena, hvali dotične prebivalce kot pridne in podjetne, se čudi njihovim hitrim ladjam, nam poroča o narodu Hiernov (Irci), o Atlantiku. Že Müllenhoff meni, da je dežela Oistrymnis Bretonska, ravnotako sedaj tudi Nansen, in da je Himilko prišel samo dosem, kvečjemu še do južne irske obali, dalje pa nikakor ne. Kraji severno so mu namreč popolnoma neznani, kar se vidi iz sledečega besedila (po Nansenu): „Če si pa kdo upa peljati se s čolnom od teh otokov proti Likaonovi osti (proti severu), pride v deželo Ligurov, ki je sedaj brez prebivalcev. To pa vsled keltskih vpadov in vsled številnih bitk. In pregnani Liguri so prišli, ker usoda je večkrat taka, v pokrajine, kjer je skoro samo trnje; mnogo je tam ostrega kamenja, mrzlih skal in visokih gora (najbrže Bretonska). Ljudstvo begunov je dolgo časa živelo v soteskah med skalovjem daleč od morja; bali so se valov zaradi stare nevarnosti (namreč Keltov). Šele pozneje sta jih varnost in mir privabila iz sotesk na morsko obalo.

Himilkovo potovanje se nam zdi bolj nekaka poizvedba, ki nima ničesar opraviti z znanstvenim raziskovanjem; ne moremo ga prištevati možem, ki so odkrivali severne pokrajine; prvi mož, ki zasluži ime raziskovalca arktičnih dežel, je učen geograf in astronom iz grškega mesta Masilije (Marseille), Pytheas. (Dalje.)

LJUDSKI DOM V LJUBLJANI: ČITALNICA

KNJIŽEVNOST.

Silvin Sardenko: **Mati svetega veselja**. Skrivnost vstajenja v petih dramatskih slikah. — V Ljubljani 1912. Založila Katoliška Bukvarna. Natisnila Katoliška Tiskarna. Cena 1 K 10 v.

Za „Materjo žalosti“¹ nam je podaril zdaj Silvin Sardenko „Mater svetega veselja“. Svojo novo pesnitev je naslonil čisto na evangelijsko, na zgodbo o vstajenju Gospodovem, in jo prikrojil dramatiško. Nemara se ne motimo, če mislimo, da daje Silvin Sardenko svojim daljšim pesnitvam, ki so dozdej vse religioznega značaja, dramatiško obliko zato, da bi tudi z odrov, torej v masah, v nemal ljudstvo za velike, lepe in svete ideje, ki prevevajo njegovo lastno svečeniško in pesniško dušo in ki bi jih kot pesnik-apostol rad na globoko in široko zasadil v srce svojemu narodu. Dobro je tako! Zakaj malo več ali malo manj dramatiške umetnosti — nič ne de, če se pa položi dobro zrno v zemljo, kjer bo obrodilo stoteren sad. Sicer pa je Sardenko z vso svojo dušo lirik in meni vsaj ne bo nihče dopovedal, da se ni njegov pesniški žar dozdej najsvetleje razgorel v „Mladem jutru“. Tudi v „Materi svetega veselja“ so najlepša tista mesta, ki jih je preko vseh aspiracij po dramatiških efekti narekovala pesniku liriška muza. Kako krasno zveni n. pr. posvetitev:

Ta spev, Devica, Tebi v slavo!
V njem duša moja, dnevi moji,
sprehodi tihi, težka dela,
molitve verne, vroči boji,
v njem moj večer in moja noč,
izkušana slabost in moč.

Ta spev je orel mojih misli.
Golob je mojih ur pokojnih;
labod je zadnjih dni mladostnih,
cvetočih na vrteh prisojnih...

Ali pa Marijino ljubezensko hrepenenje po Sinu:

Odmora nima in ne more
ljubezen vroča ga imeti,
podnevi kakor solnce sije,
ponoči kakor zvezda sveti... (Str. 9.)

Ali njeno sladko upanje ob Getzemani:

Getzemani! Ti sveta zemlja,
kjer so škrlatni viri vreli!
Ti spravi kraj, kjer bosta sestra,
bridkost in radost, se objeli.
Getzemani! Ti cvet grenkosti,
ti mi poženeš sad sladkosti! (Str. 12.)

Ali njena sveta in vesela sreča ob vstajenju:

V resnici vstal je! Aleluja!
Oči so moje blagor pile,
ko videle so zopet Njega,
ki te roke so ga nosile.
O, naj poklekнем na tem kraju,
ki v sreči spet je združil naju! (Str. 34.)

Takih mest je še več. Te verze smo postavili tusem samo za zgled, kako bogonarjen pesnik je Sardenko, kadar je — lirik.

¹ Mater Dolorosa. V sedmih dramatskih slikah. — Ljubljana 1910. Izdalo „Apostolstvo sv. Cirila in Metoda“. Natisnila Katoliška Tiskarna.

Sardenko bo še pel. Zakaj baš religiozna poezija, v katero se čimdalje bolj zataplja, je neizčrpna. Njegova pesem bo plemenito vplivala vsekdar, zato ker hrepeni navzgor, do nebeških misli in želja. Umetniško pa bo najbolj uspeval v liriki. Mi ga vabimo nazaj v mlado jutro — čiste lirike.

Dr. Mih. Opeka.

Ksaver Meško: **Mladim srcem**. I. zv. Ilustroval Šaša Šantel. Družba sv. Mohorja. 1911.

O tej knjigi govorimo že iz čisto tehtnega praktičnega vzroka: želimo namreč, naj bi to knjigo čitala ne le mladina, ampak tudi njeni vzgojitelji.¹ Zlasti tebi, slovenski katehet, utegne dve uri pouka napraviti velezanimivi in plodni. Kadar govoriš v začetku leta o raju, si gotovo želiš imeti živo domišljijo, da bi naslikal otrokom vso tisto lepoto, in rad bi najbrže dodal kakšen praktičen nauk za življenje. A kakšen? Raj je izgubljen za našo zemljo na veke; čaka nas le še raj v nebesih. A kako mlada srca ogreti, da bodo zahrepenela po njem? Ali res ni nič več ostalo od nekdanjega raja? Glej, tu ti prihaja na pomoč naš pisatelj z Zgodbo o Martineku, ki je iskal raj na zemlji. V tej povestici dobiš oboje: vzorno slikanje raja, kakor si ga predstavlja otroška duša, potem pa prelepo resnico, da je na zemlji še raj: v nedolžnih očeh otrokovih in ljubečih očeh materinih. — Priporočas pogosto sv. obhajilo in iščeš seveda vedno novih, krepkih motivov. Glej, enega ti podaja naš pisatelj: Romanje na Sv. Goro. Mati Pavlina in njen osemletni Vanček že štiri leta žalujeta za očetom, ki je odšel v Slavonijo, v hrastove šume, kjer popiva, za dom pa ne mara več; zastonj so vsa rotilna pisma materina, brez uspeha podobica Sv. Gore, ki jo je Vanček priložil pismu, zastonj celó skupno romanje matere in otroka na Sv. Goro — oče se ne zmeni za svojo družinico nič več. Tu pa sklene Vanček še enkrat romati, sam, skrivaj, ne da bi mati vedela; njega Marija mora uslišati, saj vsi takó pravijo, tudi pismonoša Urh je tega mnenja. In res, otrok gre na pot in pride — po dolgi trudni hoji — na Goro, a že ponoči; ker je cerkev zaklenjena, zaspi na pragu. In zdaj se zgodi čudo! Isto noč stopa na Goro tudi neki mož; čudna svetloba mu miglja od cerkve. Ko pride k pragu, vidi svetlo svetinjsko, z vrezano letnico njegove poroke, in poleg svetinjske — na trdih tleh — leži njegov nedolžni otrok. Vančkov oče je ta tujec. Otrok je dosegel, kar je bil šel prosit. Dragocen zgled dušeslovne razlage očetovega spreobrnjenja. — V obeh slikah se prepletajo neizbrisni spomini pesnikove zorne mladosti z mladino ljubečo refleksijo zrelega moža-misleca. Pripoveduj mladini in občutil boš sam vso lepoto Meškove poezije. Če še pokažeš Šantlove slike, si vtisnil mladi duši lep

¹ Meško je tudi ni namenil samo mladini, ampak vsem, ki se še včasih radi zamislijo v otroška leta. Zato je on sam knjigo nazval „Nežnim srcem“ in naslovu ni pripisal dostavka „Zbirka mladinskih spisov“. Odbor je naslov samovoljno izpremenil. — Uredništvo.

spomin za življenje. — S tretjo povestico: Poljan-
čev Cencek — pa jaz ne vem kaj početi. Morda
je bila pa fantkova slika prej, in potlej šele povest?
Ali je le l'art pour l'art? **Dr. J. Debevec.**

Troje povesti. Spisal Ivan Cankar. Izdala in
založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1911. — Ali
je prišel Mohamed h gori, ali se je gora približala
preroku? Tako sem se vprašal, ko sem vzel knjigo
v roke. Oba sta si prišla nasproti, in gora je imela
daljšo pot od preroka.

Cankar se je potrudil k zemlji, in ta stik z
grudo je dobro vplival nanj. Več konkretnega čutimo
v teh treh povestih, kakor v dosedanjih Cankarjevih
delih. Tista senzitivnost občutljive fantazije, ki je iz-
zvenela doslej le v subjektivističnih vibracijah, še
vedno prevladuje v Cankarju, pa z veseljem smo opazili
v teh treh povestih, da je pisatelj
pridobil nekoliko na pozitivnosti na-
ziranja.

Pa le nekoliko, kajti Cankar je
še vedno negativen, in le redki so
momenti, v katerih zasije svitloba
skozi mračne megle. Velik pa je
Cankar v dispoziciji. „Zgodba o dveh
mladih ljudeh“ je skicirana mojstr-
sko, kakor kaka Shakespearjeva igra.
Veliki problem izseljevanja je našel
v Cankarju umetnika, ki ga je na-
kantno upodobil. Pretresljivo je mar-
slikal beg iz kmetske hiše v mestno
službo in v ameriško mučilnico s
težkim razočaranjem, ki mu sledi.
Krasne barve je našel Cankar, da
naslika bedo, muko in kesanje, a
samo do praga spoznanja vodi nje-
gova pot. Ko bi moral pokazati pravo
pot do sreče, zagrne zastor, in vsa
lepo zasnovana simfonija izzveni v ne-
jasnem akordu, kakor če se zapro-
vrata dvorane, iz katere je zvenela
tiha godba.

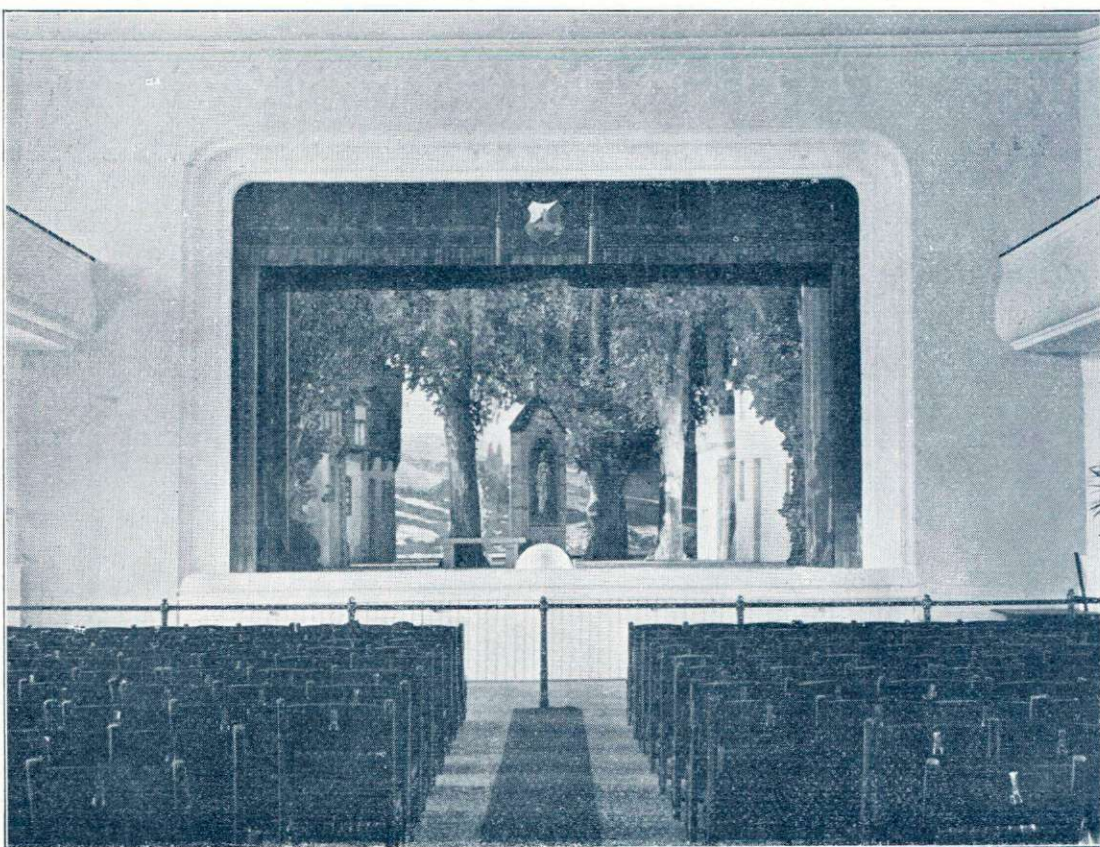
Drugi problem, ki se ga je lotil
Cankar, je alkoholizem. „Krčmar Eli-
ja“ je pretresljiva, globoko zasnovana zgodba. Le
žal, da so slike preveč eksotične. Ko bi bil Cankar
stal malo bliže grudi, bi bil pridobil na moči in umet-
niški vsebini. Z alkoholom uničuje Elija ljudstvu pa-
met in premoženje, nazadnje mu še sam podleže. Iz
omotice in brezbržnosti pa se dvigne nov rod, močan
in trezen.

V „Zgodbi o šimnu Sirotniku“ je zopet ves
Cankar. Satira na zastarelo in sedanjim socialnim
razmeram popolnoma neprikladno ravnanje z občin-
skimi ubožci je ostra in strupena, seveda pretirana
do skrajnosti.

V obliki je Cankar na vrhuncu. Njegov jezik je
blesteč in je pridobil na kratkosti in jedrnatosti iz-
raza. Izobraženec, ki uživa estetično popolnost oblike,
se bo naslajal ob tej knjigi, ki podaja umetnih nians
v obilici. Ali jo bo s takim zadovoljstvom užival tudi
popolnoma zdraví realistični človek, ki je član Družbe
sv. Mohorja in ki išče pravega jedra nališpane res-
nice, četudi pod raskavo skorjo — to je drugo vpra-
šanje.

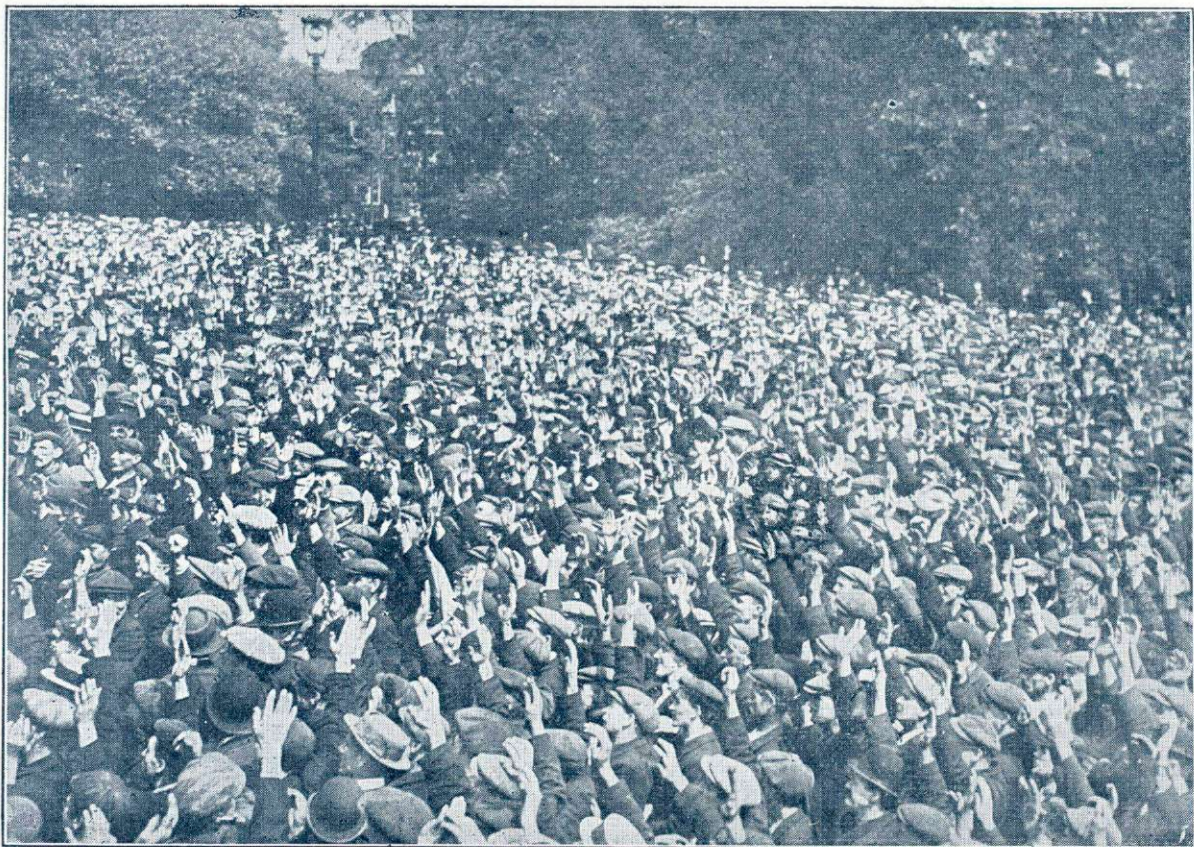
Dr. E. Lampe.

Koledar Družbe sv. Mohorja za l. 1912. — Pi-
sana vsebina, kakor vsako leto: pesmi, povesti, poto-
pisi, prirodopisni sestavki, življenjepisi itd. Najprej
bodo segli Mohorjani bržčas po zabavno-poučnem se-
stavku priljubljenega in njim že davno znanega poto-
pisca Janka Mlakarja: Trebušnik na lovski
razstavi. Pisatelj tudi letos lepo druží dovtip in
pouk, lovsko „latinščino“ in pristno resnico. Dokaz,
kako vse rado bere njegove spise, je ta, da so
junaški čini njegovega Trebušnika znani po vsem
Slovenskem in se vsakemu ob tem imenu obraz ši-
roko razleze. — Na Ivo Česnikovo pravljico: Zlata
krona bi rad opozoril vzgojitelje, zlasti veroučitelje,
ki poučujejo v ponavljalni šoli. Kratko povedati
vsebino pa pri tem poudariti, koliko mora pastir
Boštjan trpeti, da si pridobi nevesto. Na ta način
priporoča Förster (Jugendlehre) govoriti z bolj od-

„LJUDSKI ODER“ S SLIKO IZ „DIVJEGA LOVCA“.

raslo mladino o seksualnem vprašanju. Povest je pi-
sana z bujno domišljijo in postavljena na domača tla,
na Grmado nad Polhovim Gradcem. — Rejenka.
Povest spisal dr. Iv. Pregelj, nam podaja nov dokaz,
kako alkohol uničuje rodbinsko srečo, zavaja k pre-
šestvovanju in slednjič strmoglavlja v prezgodnji grob.
Francka, rejenka, je risana kaj plastično, manj do-
ločno stari Zabregar, zlasti tisti prepir in pretep med
očetom in sinom ni povsem pojasnjen. — Najobšir-
nejši spis pa je letos: Na ognjenih tleh. Spisal
dr. L. Lénard. Dvoje občudujemo, čitajoč ta spis: prvič
neustrašenost Poljakov, prebivajočih v Varšavi in
sploh pod rusko oblastjo, ki se kar nič ne boje, za
svoje ideje trpeti ječo, prognanstvo ali magari vislice;
drugič pa nedosežno obzorje pisateljevo, ki pozna
tako dobro ondodne socialne razmere do najskriv-
nejših kotov, da, celo do hiš, „de višajat“ (kjer obe-
šajo). Sicer je pa to bratomorno sovraštvo Rusov in
Poljakov nekaj zelo žalostnega in človek bere ta lepi
spis z zelo mešanimi čuvstvi. — Pisatelj obraza s slo-
venskih hribov: Grogov Groga se pa ni podpisal.

ZBOROVANJE STAVKUJOČIH DELAVCEV V LONDONU.

Prav je storil. Za grdo pačenje slovenske slovnice in dolgočasno trobezljanje je odgovoren — odbor Mohorjeve družbe. Kar je lepega v spisu, bi se dalo povedati na dveh straneh. — Med slovenskimi romarji v sveti deželi (slika) oko z veseljem išče dragih znancev; življenjepis prof. Apiha je v marsičem zelo zanimiv (zlasti fotogr. str. 133!).

Dr. J. Debevec.

Peter Bohinjec: **Zgodbe fare Škocijan pri Dobrovah.** — Škocijan 1911. Tisk I. Krajec nasl. v Rudolfovem. Založil pisatelj. „Za spomin in slovo ob desetletnici svojega župnikovanja v Škocijanu pri Dobrovah“ je napisal naš znani pisatelj, župnik Peter Bohinjec — kakor pravi sam v uvodu — „svojim faranom zgodbe preteklih let stare fare, ki se odlikuje po nenavadni legi, zanimivi preteklosti in dolgi vrsti dušnih pastirjev. Knjižica (112 str. 8⁰) je razdeljena na sledeča poglavja: I. Topografija in statistika. II. Zgodovina. III. Cerkve in kapele. IV. Nadarbine, šole in graščine. V. Ustanove, bratovščine in društva. VI. Odličnejši farani. VII. Prilogi. — Gotovo je ta knjižica lep prispevek k naši domači, zlasti cerkveni zgodovini. Tudi nestrokovnjak dobi pri čitanju vtis, da je spisana z vestno zgodovinsko natančnostjo. Nekaj pogrškov v knjigi je deti na tiskarski račun. Pri kapelanu Lebnu pa je pisatelj konfundiral različni imeni. Izpustil je tudi kapelana Mateja Dažarina. In pa tisto, kar pripoveduje na str. 56. (po ustnem izročilu ključarja Brenčiča na Vrhniki), se menda ni dogodilo mrtvemu dekanu Andreju Tomažinu, marveč nekemu zna-

za svetovalko le-ta „Slovenska kuharica“. Vedela bo svetovati v vseh kuhinjskih zadevah, teoretično in praktično, in v zelo poljudnem in lepem slovenskem jeziku. To zadnje poudarjamo, ker je veliko vredno. In pa še eno: prekrasne so v knjigi (velika izdaja) tudi slike, zlasti tabele. Knjiga je izšla v dveh izdajah. Velika (s slikami) stane 6 K (nevezana 5 K 20 h), mala (okrajšana in brez slik) pa 3 K 60 h (nevezana 3 K.)

Ivan Evangelist Šarić: **Pjesme.** Sa slikom pjesnikovom. Sarajevo. Naklada Kaptola Vrhbosanskoga. 1911. Str. 225. Tisak Voglera i dr. u Sarajevu. — Ob tridesetletnici svojega književnega delovanja je izdal Kaptol Vrhbosanski pesmi svojega bivšega dičnega člana, sedanjega pomožnega škofa sarajev-

TURŠKI PEŠCI.

skega, Ivana Šarića. To so pesmi srca, ožarjenega od luči najlepših idealov izza rane mladosti,

„kad je cvao maj — zemaljski raj“.

Bog in Njegova presveta Mati, domovina in veliki možje, ki so delali, trpeli in žrtvovali za Boga, vero in domovino — to so vzori, ob katerih se je ogrevala duša pesnikova od mladosti in jih proslavlja pesem njegova. — Vzneseno poje Šarić Bogu¹, „Vječnomu“, Veličastvenemu („Ubi maiestas?“), dobremu Pastirju („Pastor bonus“), na Križu na Golgoti v ljubezni Razpetemu („Pod stablom“ — „Na Golgoti“), v zakramentu Skriteму („Coram Sanctissimo“). V tem, kakor tudi v naslednjem delu² so pravi biseri religiozne poezije. Pesnikovo srce hrepeni tu više od orla:

Za serafskim krilima uzdišem,
danju in noću uzdišem,
da poletim
nebesima svetim
svetotajstvu Najvišem. (Str. 11.)

Zakaj njegova duša je čisto Bogu vdana:

Jednu samo dušu imam,
jednom' ću je Bogu dat! (Str. 58.)

Kot pesnik-svečenik je še posebno pozvan, da opeva slavo božjo:

Da pronosim svijetom Ime Tvoje,
da pjevam božansku slavu Tvoju,
da veličam, o Bože, veličja Tvoja. (Str. 65.)

Izraz v teh pesmih je vzvišen, zlasti v nekaterih odah ves prekvašen s svetopisemsko dikcijo psalmistovo. — V drugem delu, Salve Regina! — je Šarić „Marijin pjesnik“:

Zar pjesnik ne zna ljubavi majčine?
— — — — —
Svi su dani Tvoji:
za pjesnika me, Majka, svog usvoji,
da Tvojom slavom zemlju zaodijevam! (Str. 70.)

Pravi trubadur Marijin! Pred njo poklada „Majsko cvijeće“, oduševljen slavi čast, lepoto, dobroto, milost, moč, veličastvo kraljice svojega srca in nebes kraljice („Regina coelorum“), z najlepšimi pozdravi jo pozdravlja („Ave Maria“), doma se ji poklanja in na tujem („Pred Gospom u Lurdu“), obsiplje jo z najdragocenejšimi cveticami („Fioretti“), k njej vzdihuje, njej se izroča, daruje:

Moj prvi čas,
moj prvi glas;

moj prvi žar,
moj prvi dar;

moj prvi let,
moj prvi cvijet;

moj prvi dah,
moj zadnji dah.

Tebi, o milo mi zlato,
Tebi, o Imakulato! (Str. 94.)

Nežne, kakor mladost, so te strune, in sladke so, kakor je sladka čista in lepa ljubezen. — V tretjem

delu vzame pesnik v roke „Gusle očeve“, da poje domovini svoji¹:

Daj, oče, gdje su one gusle tvoje,
o i ja sad bih na njih zapjevao! (Str. 120.)

Z ljubeznijo božjo druží v sebi pesnik ognjevito ljubezen do domovine. Njegovo srce je svet hram, a v njem:

Oltara su u njem dva,
jedan digoh Bogu svom,
a drugi je — nek svak zna —
za hrvatski mili dom.

Sad na jednom dignem glas:
„Tvoj sam, Bože, Tvoj sam sav!“
sad na drugom planem vas:
„Za te, Dome, uvijek lav!“ (Str. 59.)

Z. Šarić

Vse mu je milo in drago, kar je v domovini: „zelen-gora“ in „plavo cvijeće“ in „sitna trava“ in „pjev slavice“ in „lipa stavna“ in „na lipi listak svaki“. (Str. 175, 176) ...

Domovino,
otadžbino,
ti najlepša ružo moja! (Str. 121.)

Zato plaka „Na vodama Babilonskim“ nad njeno sužnostjo, za svobodo njeno plaka njegova čista solza (str. 127 i. dr.). Pride ta svoboda, mora priti!

Iz neba lije i vigor vije,
ko da nam nova dolazi zima,
tuča nas tuče i grom nas bije —
proljeće ipak doći nam ima!

Neka milijun udari trijesa,
neka se dana crni mrak prima,
neka se sjever naigra bijesa —
proljeće ipak doći nam ima! (Str. 132.)

Treba je dela in molitve, treba je ljubezni, zlasti do siromašnih in zapuščenih, da se otvarja narodu

¹ I. Deo meo.

² II. Salve Regina.

¹ III. Pro patria.

zemeljski raj. Ne kakor živi moderni svet, v veselju in uživanju, brez srca za brata („U šeber Sarajevu“, „Lazar“). Zato pesnik uči svoj narod prave modrosti življenja („Aforizmi“, „Arabeske“), zato moli in dela zanj:

Ja kod Boga
velikoga
molit ću se puno za te. — (Str. 122.)

Najjači sam, kad stojim uz Boga
i kad branim prava Doma svoja. (Str. 159.)

— Četrty del proslavlja pesnikovemu srcu drage duše, ki mu kakor vzor-zvezde svetijo na poti življenja.¹ Krasna je pesem „Andromahi“ — pesnikovi „zlatni materi“, lepi so pozdravi očetu krščanstva, Piju X., kralju Francu Jožefu ob prihodu v Sarajevo, škofom Strossmayerju, Posiloviću, Stadlerju, Buconjiću, Fra Marijanu Markoviću, Jegliču, Mahniću, pesniku Fra Grgu Martiću itd. — Prigodnice so to, a tudi po njih odmevajo povsod isti vodilni motivi: Bog, vera, narod, domovina.

To je pesnik Šarić. Pesnik od Bogá, pesnik iz srcá.

Lira moja sa neba,
draža mi je od hljeba,
draža mi ko sestrice
ko jedina sestrice
svečeniku pjesniku. (Str. 212.)

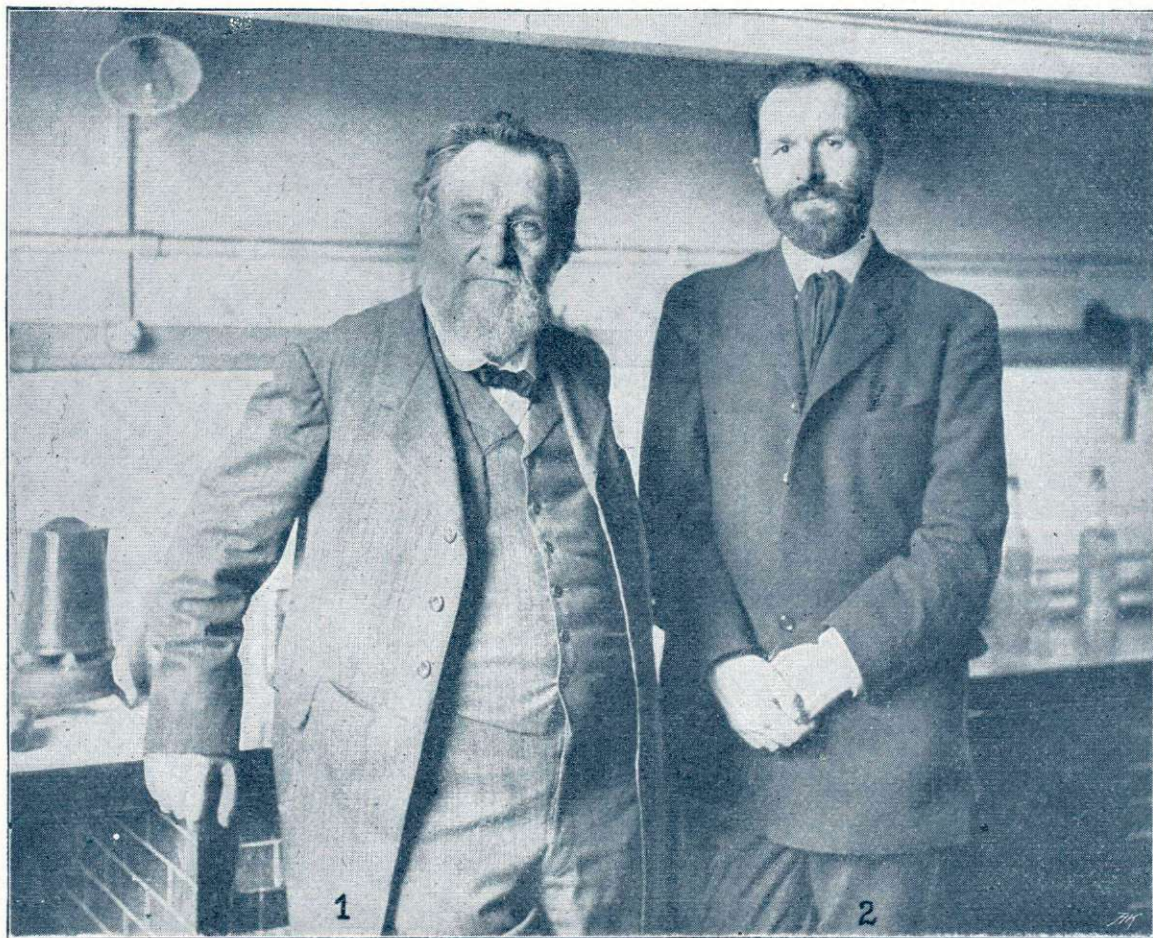
Ne zazveni baš vsak verz enako zvonko — najlepši so pač oni, ki so ubrani po narodnih strunah (prim. „Ivica i Danica“, „Zalutala lastavica“, „Zori“ itd.) — tudi vsaka misel v teh verzih ni baš prvokrat

¹ IV. Gloriole.

spočeta in porojena na svet; a vsa ta poezija blaži, jači, dviga. Zato je gotovo, da bo živela Šarićeva pesem, tudi ko njega več ne bo:

pa če dirat pjesma naše ljude,
kad na svijetu više nas ne bude. (Str. 148.)
Dr. Mih. Opeka.

Uvod do filozofije. Napisal dr. Josip Kratochvil. V Olomouci 1912. Nakladatelj R. Promberger. — Dr. Kratochvil obravnava temeljne nauke modroslovja v štirih delih. Najprej razlaga najvažnejše modroslovne pojme, potem podaja pregled čez razvoj filozofične misli. V tretjem delu obravnava sintezo modroslovne bodočnosti — slednjič podaja pregled češke filozofije. Pisatelj se priznava kot novoidealista. O svojem filozofičnem nazoru piše: „Novoidealizem hoče napredovati s časom in se prilagoditi novim živlenskimi oblikam in hoče slediti vsemu vzvišenemu in dobremu, naj se pojavi kjerkoli. V trdni sintezi hoče spojiti eksaktne vede z naukom Kristovim, hoče vžgati nove plamene na višinah znanosti in umetnosti in tvoriti nove perspektive duhovom, ki hrepene po resnici in lepoti. Delovanje človeštva v prošlih dobah in v sedanjem času hoče združiti v mogočno harmonijo in tako ustvariti filozofijo, vsečloveško, enotno in splošno. Philosophia perennis, velika modroslovna sinteza, pesem miru, sprave in ljubezni — to je stremljenje in smoter novoidealizma. Sursum!“ Duha te knjige kažejo tri ilustracije, ki so pridejane v umetniških prilogah: Rafaelovi „Šola atenska“ in „Disputa“ ter Rembrandtov „Modroslovec“. L.

PROF. MEČNIKOV IN DR. SALIMBENI
poslana v Rusko Azijo proučevati kugo.

TO IN ONO.

„**Ljudski oder**“, o čigar otvoritveni predstavi (dne 17. septembra) smo poročali v 10. št. „D. in Sv.“ 1911, je priredil odtedaj te-le igrokaze:

Dne 24. septembra se je ponovil Finžgarjev „Divji lovec“. Nastopnjo nedeljo — dne 1. oktobra — se je uprizoril ob zmerni udeležbi Roseggerjev igrokaz „Pred porotniki“, ki ga je prikrojil prav srečno za naše razmere pisatelj Finžgar. Uprizoritev je bila srednje dobra; videlo se je, da je razlika med zmožnostjo in rutino posameznih igralcev zelo velika. — Materielno in umetniško je uspel prav dobro dne 8. oktobra Anzenbergerjev „Krivoprisežnik“. — „Ljudski oder“ si je pridobil tudi zaslužno, da je uprizoril po dolgem času zopet dne 22. oktobra duhovito Detelovo šaloigro „Učenjak“, pri kateri sta bili zlasti vlogi učenjaka in njegovega služe prav srečno izvedeni. Sicer bolj maloštevilno občinstvo, kateremu se je razložila vsebina igre v nagovoru, je sledilo uprizoritvi s prav živahnim zanimanjem. — „Mlinar in njegova hči“ sta našla dne 1. novembra dvakrat — popoldne in zvečer — domalega razprodano hišo občinstva, ki ljubi solzne efekte.

Dne 12. novembra je bila premiera Danilovega „Dimeža“. Dvorana je bila razprodana do zadnjega kotička. Kritika pa je dramo in deloma tudi uprizoritev odločno odklonila.

Dne 8. in 10. decembra se je uprizorila v do zadnjega kotička razprodani hiši Sardenkova nova biblijska drama „Mati svetega veselja“. Naš namen ne more biti, pisati o svetlih in senčnih straneh igre same; to bodi naloga literarne kritike. Snov, katere se je lotil naš znani pesnik, je taka, da zahteva izredno spretnega dramatika, če se hoče doseči, da svetopisemski dogodki vplivajo na gledalca s tako močjo, kot je potrebno in kot zaslužijo. Precejšnje zahteve stavi igra tudi na igralce. In priznati moramo, da je bila uprizoritev tako skrbna, kakor menda še nobena. Pri vsakem prizoru se je poznala roka režiserjeva, ki je igro likala in izpopolnjevala. Tudi igralci so se potrudili pošteno. Uprizoritev seveda, ki bi se morala imenovati dovršena, je pri taki igri z večinoma novimi igralci nemožna. Inscenacija je bila naravnost krasna. Pevske točke je komponiral g. Stanko Premrl. Izvajal jih je pevski zbor „Ljubljane“.

Dasi na „Ljudskem odru“ vse še ne more stati na višku časa — in tega tudi noben pameten človek ne more pričakovati —, vendar nas navdajajo z odkritim veseljem uspehi, ki jih dosežajo na „Ljudskem odru“ ljudje, kateri se žrtvujejo mnogokrat večer za večerom za dobro in potrebno stvar brez vinarja osebnega dobička.

Ivan Dolenec.

† **Dr. Josip Vošnjak.** V Slovenski Bistrici na Štajerskem je umrl dne 21. oktobra dr. Josip Vošnjak v starosti 77 let. Rojen je bil l. 1834. v Šoštanju in je bil po svojem poklicu zdravnik. Bil je eden izmed onih starih rodoljubov, ki so začeli slovensko ljudstvo buditi k politični in narodni zavesti. Vošnjak je bil večletni državnozborni in deželnozborni poslanec

za Kranjsko in Štajersko in je napisal več političnih brošur, v katerih je narodu tolmačil razne politične dogodke. Do kakega večjega pomena pa v politiki ni prišel. Svoje in svojih tovarišev politično delovanje je deloma opisal v „Spominih“, ki jih je izdala „Slovenska Matica“. Večjega pomena so njegovi poljudno pisani higienski gospodarski spisi, ki jih je napisal za „Družbo sv. Mohorja“. Vošnjak je že takrat čutil, da je lepo in navdušeno govorjenje o narodnih idealih brez gospodarskega ljudskega dela prazna reč, ki ne bo ljudstva rešila. Vošnjakovo ime je znano tudi v leposlovju. Napisal je nekaj povesti v raznih listih, predvsem pa je znan njegov roman „Pobratimi“, ki je izšel v posebni knjigi in nam slika življenje tedanjih narodnih krogov. Poizkusil se je tudi na dramatičnem polju in napisal celo vrsto dramatičnih del, ki pa razen „Lepe Vide“ niso prišla do veljave in so pisana bolj za diletantske odre.

Sedemdesetletnico je praznoval Radoslav Silvester, domoljubni pesnik „Danice“. Silvester je trgovec v Vipavi. Idealno hrepenenje ga je pa vedno navduševalo za poezijo. Najrajši je pel nabožne pesmi, od katerih se mu je marsikatera prav posrečila. Z narodnim in ljudskoprosvetnim gibanjem je bil Radoslav Silvester vedno v tesni zvezi in še sedaj z mladinskim ognjem gori za vse, kar je blago in plemenito.

Klaviolina. G. Ludovik Bajde je izumil violino, ki se igra s tipkami. Velika prednost tega instrumenta je, da se dosežejo popolnoma čisti glasovi tudi v najvišjih legah. G. Bajde je že pri koncertih nastopil s svojim izumom.

Razstava slik. V Zagrebu je razstavil svoje slike Gabriel Jurkić, prvi Hrvat iz Bosne, ki se je posvetil slikarski umetnosti.

V Krakovu je imenovan za škofa knez Adam Sapieha. Novi knez in škof na starodavni in najčastitljivejši stolici poljskega naroda je naš stari prijatelj. Pred petindvajsetimi leti je bil knez Adam Sapieha kot bogoslovec med prvimi naročniki „Dom in Sveta“.

Naše slike.

Edward Burne-Jones (1833—1900) je izmed najbolj slovečih angleških slikarjev nove dobe. Porafaeliti so v slikarstvo uvedli resnost in neko čeznaravno eleganco postav. Ognjeviti Rossetti je ustvaril novo šolo, iz katere je izšel tudi Burne-Jones. Delal je silno pridno; pravijo, da marsikake slike po deset let ni dal iz rok, ampak jo je vedno še izpopolnjeval. Angleške in ameriške cerkve imajo mnogo njegovih slik, tudi apsida angleške cerkve v Rimu je od njega slikana.

Pred sto leti je bila tudi vojska — ne na jugu, v vročem pesku puščave, ampak na sneženih poljanah ruskih. Napoleon si je hotel osvojiti tudi širno Rusijo, da bi gospodoval nad celo Evropo, a

sneg in glad ga je prignal nazaj po nepopisnem trpljenju. (Str. 5). Koliko se je izpremenilo v teku teh sto let! Velevlasti so si ustvarile neko ravnotežje, ki ne trpi Napoleonov, a vsaka sapica lahko poruši oboženi mir.

Arabci imajo tudi svoje šole, v katerihčitajo koran in literarne ostanke iz nekdanje arabske klasične dobe. Kajti tudi Arabci so imeli svojo zlato dobo v trinajstem stoletju. Islamska kultura pa ni bila zmožna napredka in je zaostala za razvojem krščanskih narodov.

Veličasten je pogled s sivih, navpično strmih skal črnogorskih na Boko Kotorško. V mnogoštevilnih serpentinah se vije navzgor cesta proti Cetinju. Z vsakim ovinkom se odpre večji razgled, in pred nami leži veličastna Boka, ob njej pa se vrstijo starodavna mesta, kajti Boka je dežela zase s svojim posebnim čarom. Sedaj je zastražena z avstrijskimi bojnimi ladjami, bregovi so pa polni topov.

P. Hugolin Sattner, o čigar najnovejšem glasbenem delu prinašamo v listu obširnejši spis, je dne 29. novembra obhajal šestdesetletnico svojega rojstva. Rodil se je 29. novembra 1851. v Kandiji pri Novem mestu in je l. 1867. stopil v frančiškanski red. O njegovih zaslugah za glasbo je ob šestdesetletnici priobčil „Slovenec“ podlistek. Tudi naš list bo ob drugi priliki še obširneje izpregovoril o življenju in delu tega velezaslužnega moža.

Slika sedanjega sarajevskega pomožnega škofa, dr. Šarića, je iz l. 1896. O Šariću smo svoj čas že pisali. Rodil se je v Travniku 1871. Gimnazijo je dovršil pri jezuitih ravnotam. L. 1898 je bil v Zagrebu promoviran za doktorja bogoslovja. Že l. 1896. je

postal kanonik vrhbosanskega kaptola v Sarajevu. Tu je 12 let (1896—1908) urejal list „Vrhbosna“, kjer je priobčeval tudi svoje pesmi. Poezijo zelo ljubi. Z velikim angleškim katolikom, Fr. Thompsonom, pravi tudi on: „Katoličanje! Če vi ne poznate vrednosti poezije, jo pozna Bog in neprijatelji božji.“ (Glej v „Pjesmah“ — „Bilješke“!

V Ruski Aziji je letos silno razsajala kuga, ki nikakor ni ugasnila; vsak čas se lahko zopet razširi. Ruska vlada je poslala v te dežele dr. Mečnikova, ki je naslednik Pasteurjev v Parizu, mož svetovnega glasu na bakteriološkem polju. Dr. Mečnikov vodi že mnogo let Pasteurjev zavod v Parizu in je obogatil zdravniško vedo z mnogimi izumi. Spremlja ga v Azijo dr. Salimbeni. Namen te ekspedicije je, proučiti kugo in iskati zdravila zoper to strašno bolezen.

Društveni domovi. Veselo znamenje našega razvoja so razcvitajoča se izobraževalna društva, ki goje poleg pouka tudi umetnost. Mnogo društev si je iz lastne moči že postavilo lepe domove z dvoranami in knjižnicami. Na čelu jim je „Ljudski dom“ v Ljubljani, iz katerega priobčujemo danes več slik. V Loškem potoku so vneti člani kar sami vzeli lopate v roke in z lastnim delom postavili društveni dom, ki je sedaj središče organizacije. Lep zgled, kaj ustvari združena moč! V društvenih domovih se prirejajo redna predavanja o raznih tvarinah. Socialne in gospodarske tvarine se obravnavajo v poljudni obliki, večkrat se prirejajo tudi daljši učni tečaji, ki trajajo po več dni ali po več tednov. Deželni odbor kranjski n. pr. prireja strokovne tečaje o gospodarstvu in gospodinjstvu, ki se jih zlasti mlajše kmetiško ljudstvo z vnemo udeležuje.

Najsigurnejša prilika za štedenje.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

sprejema vsak delavnik od 8. do 12. ure dopoldne hranilne vloge ter jih obrestuje ::

po 4³/₄%

brez odbitka, to je: daje za 100 K čistih 4.75 K na leto.

Rentni davek plača hranilnica sama.

registr. zadruga z omejenim poroštvom

Kongresni trg. šte. 19.

Prelat Kalan Andrej l. r., predsednik.

Kanonik Sušnik Janez l. r., podpredsedn.

Dr. Fran Dolšak l. r. zdravnik v Ljubljani, podpredsednik.

Druge hranilne knjižice se sprejemajo kot gotov denar, ne da bi se njih obrestovanje prekinilo.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7 1/2 leta (90 mesecih) v tedenskih, oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Zobozdravnik dr. ALOJZIJ PRAUNSEIS

ordinira od 8. do 12. ure dopoldne in od 2. do 6. ure popoldne,
ob nedeljah in praznikih od 8. do 12. ure dopoldne

v Ljubljani, Marijin trg 3

Plombira zobe, vstavlja nove umetne zobe in zobovja, leči zobne in ustne bolezni. Izdiranje zob brez bolečin s kokainom, v narkozi itd.

Največja in najstarejša
tovarna lončenih peči in
raznih lončenih izdelkov

Av gust Drelse, Ljubljana

(mnogokrat odlikovana)

Priporoča se slavnemu občinstvu in prečastiti duhovščini v naročila za

štedilna ognjišča in peči

preproste in najfinejše, izvršene v poljubnih modernih barvah in vzorcih kar najbolj strokovnjaško, zanesljivo in trpežno, po najnižjih cenah. Župniščem, samostanom in šolam dovoljujem znaten popust. Ilustrovani ceniki so na razpolago.

Tovarna dežnikov in solnčnikov

L. Mikusch

v Ljubljani, Mestni trg 15

priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

preprostih in elegantnejših, solidno, trpežno izdelanih, po najnižjih tvorniških cenah.

Prevleke in poprave se izvrše dobro in poceni.

Domača tordka

Gričar & Mejač, Ljubljana

Prešernova ulica 9.

Najstarejša in največja trgovina
z izdelovano obleko

Priporočava se prečastiti duhovščini v naročila za izvršitev raznovrstne

duhovniške obleke

iz zjamčeno dobrega, trpežnega blaga razne kakovosti, katerega imava prav mnogo v zalogi. Postreževa na željo z vzorci ter sva v stanu vsled nakupovanja v množinah in obširne trgovine postreči z istinito dobrim blagom in natančno izvršitvijo po najnižji ceni.

V zalogi imava

izgotovljene obleke

za gospode, dečke, gospe in deklice po najnovejšem kroju in lepih vzorcih.

Zaloga srajc, ovratnikov in kravat za gospode.

Ilustrirani ceniki so franko na razpolago.

Teodor Korn

pokrivalec streh in klepar
ter vpeljavec vodovodov
Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8
v lastni hiši.

se priporoča p. n. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih

kleparskih del ter pokrivanje streh

z angleškim, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem „Eternit“, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. Poprave točno in ceno. Proračuni brezplačno in poštne prosto.

Obenem naznanjam, da sem kupil že 36 let obstoječo trgovino trdke Jos Stadler v Ljubljani in bom isto nadalje vodil pod njegovim osebnim vodstvom ter vodstvom spretnih in zanesljivih kleparjev in monterjev. Istotako priporočam svojo podružnico v Trstu, Via Miramare št. 65, ki jo vodi poslovodja Franjo Jenko.

Kamnoseški izdelki iz marmorja za
cerkvene in pohištvene oprave,
spomeniki iz marmorja, gr-
nita ali sijenita, živo in uga-
šeno apno se dobi pri

Alojziju Vodniku

kamenarskem mojstru
Ljubljana, Kolodvorska ulica

Podobarski in pozlatarski atelijé

Andr. Rovška naslednik

Ivan Pengov

Ljubljana, Kolodvorska ulica šte. 20

se priporoča prečastiti duhovščini in cerkvenim
predstojanstvom v naročila za izvrševanje vsa-
kovrstnih strogo umetniško izvršenih oltarjev
v raznih slogih, kipov in svetniških soh iz
lesa, gipsa, marmorja in cementa itd.

Priznalna pisma na razpolago. Domača trdka.

Žena, kateri manjka potrebne gospo-
dinjske izobrazbe, ne bo znala
umno voditi domačega gospodinjstva.

Ker je pa od pravilnega gospo-
dinjstva v prvi vrsti odvisna sreča in
blagostanje družine, je za vsako
slovensko ženo in deklico sveta dolž-
nost, da si pridobi tozadevno strokovno
izobrazbo.

K tej izobrazbi bo pripomogla v
obilni meri poljudno ter praktično se-
stavljena knjiga, ki uvaja naše žene
in dekleta v vse panoge gospodinjstva
in ki je pred kratkim izšla pod na-
словom:

Gospodinjstvo.

Navodilo za vsa v domačem
gospodinjstvu važna opravila.

Šolam in gospodinjam sestavila
S. M. LIDVINA PURGAJ.

Cena K 2.20, vezana K 2.80.

MAGDALENE PLEIWEISOVE

Slovenska : kuharica :

Šesti natis priredila

S. M. FELICITA KALINŠEK.

To je najboljša slovenska kuhinjska
knjiga, bodisi za začetnico,
bodisi za kuharico, ki se želi po-
vzpeti na vrhunec kuhinjske
umetnosti. Slovenska žena, ki hoče
biti dobra gospodinja, te knjige ne bo
mogla pogrešati.

Knjiga poučuje, kako je treba je-
dila pripravljati, da so okusna, obenem
pa daje tudi navodila, koliko se lahko
v kuhinji prihrani. Popolna izraba živil
je v času splošne druginje naravnost
življenska potreba.

Velika izdaja (nad 600 strani, z 18
večbarvnimi tabelami) K 5.20, vezana
K 6.—; okrajšana izdaja (okoli 350 str.)
K 3.—, vezana 3.60.

Zunanji nastop in lepo olikano ve-
denje odločujeta prav pogosto o
sreči človeka. Kar prvi nepravilni na-
stop pokvari, časih ni mogoče nikdar
več popraviti. Zato bodi prva skrb
vsakogar, da si omisli »Knjigo o le-
pem vedenju«, ki je edina te vrste med
Slovenci. Ta knjiga mu bo pravilno
svetovala v vseh dvomljivih slučajih
in ga varno vodila skozi družabno
življenje.

Vseskozi se ozira knjiga tudi na
posamezne stanove obojega spola; tudi
za mladino je knjiga zlata vredna.

Knjiga o lepem vedenju

Spisal URBANUS.

Velja K 3.—, elegantno vezana K 4.—.

= Katoliška Bukvarna v Ljubljani. =